

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen heeft op 3 oktober 2022 **de heer Kamp** als getuige gehoord, die werd bijgestaan door de heer Daemen.

Voorzitter: Van der Lee
Griffier: Israel

Aanwezige leden van de commissie: Van der Graaf, Kat, Kathmann, Kwint, Kuik, Van der Lee en Tielen.

Aanvang 15.45 uur.

De **voorzitter**:

Aan de orde is het tweede verhoor met de heer Kamp. Ik verzoek de griffier om hem en zijn steunverlener binnen te geleiden.

(De griffier geleidt de getuige naar zijn plaats in de Enquêtezaal.)

De **voorzitter**:

Wederom welkom, meneer Kamp, en dat geldt ook voor u, meneer Daemen, bij de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.

60 jaar gaswinning heeft Nederland veel gebracht, maar kent zeker voor gedupeerden schaduwkanten. De schaduwkanten hebben ook geleid tot het besluit om de aardgaswinning in Groningen te stoppen. Wij willen als commissie weten hoe de besluitvorming daarover op cruciale momenten is verlopen. Wij onderzoeken de aardbevingen en de ontwikkeling van kennis daarover, de wijze waarop private en publieke partijen hebben samengewerkt bij de winning, de afhandeling van schade veroorzaakt door de bevingen en het proces van het versterken van gebouwen in Groningen.

We gaan wederom met u als getuige het verhoor in. U was minister van Economische Zaken in een tijd waarin er veel is gebeurd. Dat hebben we in het vorige verhoor ook al besproken, maar er zijn nog veel zaken die we vandaag met u willen bespreken.

U heeft er wederom voor gekozen om de belofte af te leggen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen. Ik verzoek u daarom te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer Kamp de belofte af.)

De **voorzitter**:

U staat nu onder ede. U mag weer plaatsnemen.

Vandaag zal het verhoor met u worden gedaan door de heer Kwint en mevrouw Kuik. Mogelijk heeft mevrouw Van der Graaf ook nog enkele vragen aan u.

Dan gaan we beginnen.

De heer **Kwint** (SP):

Meneer Kamp, mijn collega Van der Lee zei al dat we bij het vorige verhoor, op 9 september, zijn begonnen in 2013 en toen langzaam 2014 in zijn gegaan. In dit tweede verhoor willen we stilstaan bij de tijd vanaf 2014. Maar voordat we dat doen, willen we nog een paar vragen met u langslopen die bij ons door het vorige verhoor zijn opgeroepen.

U verklaarde tijdens het vorige verhoor dat u onaangenaam verrast was toen in 2015 uit eigen onderzoek van het departement bleek dat u de Tweede Kamer in januari 2014 niet volledig hebt geïnformeerd over de redenen voor de hoge gaswinning in 2013. Wanneer kwam u er nou precies achter dat de informatie die u destijds met de Kamer deelde, onjuist of onvolledig was?

De heer **Kamp**:

Volgens mij, meneer Kwint, is er in 2015 in opdracht van de sg een reconstructie gemaakt. Ik weet niet wanneer in 2015 dat is geweest. Bij die reconstructie is onderzocht wat er destijds is gebeurd, wat er aan informatie beschikbaar was en wanneer die informatie beschikbaar kwam. Ik denk dat de sg dat met mij heeft gedeeld toen die reconstructie klaar was, dus dat het in 2015 is geweest.

De heer **Kwint** (SP):

Die reconstructie werd dan, vermoed ik, gemaakt in aanloop naar het OVV-onderzoek?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of er een relatie was met het OVV-onderzoek. Dat zou goed kunnen.

De heer **Kwint** (SP):

Oké. Het is u toen wel meteen medegedeeld, en niet pas ter voorbereiding op de parlementaire enquête?

De heer **Kamp**:

Nee, dat denk ik niet. Nee, want zulke dingen houden ze niet weg voor mij.

De heer **Kwint** (SP):

Weet u waarom toen niet is besloten om die informatie meteen ook met de Kamer te delen?

De heer **Kamp**:

Nee.

De heer **Kwint** (SP):

Heeft u dat zelf overwogen?

De heer **Kamp**:

Ik kan me het niet herinneren of ik dat overwogen heb. Als ik het overwogen zou hebben, denk ik dat ik dat gezegd zou hebben. Ik geloof niet dat ik in een van de vele debatten die ik met de Kamer heb gehad, die informatie met de Kamer heb gedeeld. Ik kan me dat niet herinneren. Ik heb vele tientallen debatten met de Kamer gehad.

De heer **Kwint** (SP):

Dat is inderdaad wat ook wij niet kunnen terugvinden. Maar de vraag was waarom niet besloten is om dat proactief met de Kamer te delen toen bekend werd dat die informatievoorziening aanvankelijk onjuist was.

De heer **Kamp**:

Ik heb in de Kamer steeds cijfers genoemd die achteraf anders bleken te zijn. Die andere cijfers heb ik volgens mij niet actief met de Kamer gedeeld.

De heer **Kwint** (SP):

In het vorige verhoor ging het ook over het aantal bevingen na de hoge productie in 2013. U zou dat nog uitzoeken.

De heer **Kamp**:

Ja. Ik heb dat niet goed gezegd. Ik heb in het eerste verhoor gezegd dat er in 2013 een lager aantal bevingen was dan in 2012. Dat was niet zo. Wat ik had willen zeggen, is: het was niet zo dat er als gevolg van de hogere winning in 2013, in 2014 meer aardbevingen waren. Destijds werd aangenomen dat er een tot anderhalf jaar tussen enerzijds het moment van meer winnen, en anderzijds het stijgen van het aantal bevingen zou zitten. Je zou dus verwachten dat het aantal bevingen in 2014 hoger zou zijn dan in 2013, maar je ziet dat er van 2013 naar 2014 juist een daling van het aantal bevingen was. Dat heb ik proberen over te brengen, maar ik heb dat niet met de juiste woorden gedaan.

De heer **Kwint** (SP):

Dan is dat bij dezen rechtgezet. We hebben het ook uitgebreid gehad over de kennis die in het najaar van 2012 op uw departement aanwezig was, en de kennis die bij u aanwezig was over mogelijke alternatieven voor laagcalorisch gas uit Groningen.

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

De heer Hoevers was hier zojuist. Hij heeft verklaard dat GTS in die periode geen enkele informatievraag heeft ontvangen van het departement over ofwel de leveringszekerheid, ofwel de inzetbaarheid van de stikstofinstallaties waarmee pseudo-G-gas gemaakt zou kunnen worden. Hij zei: "Vanuit leveringszekerheid was minder winnen prima mogelijk." Op basis van welke informatie concludeerde u of concludeerden uw ambtenaren toen dat de inzet van deze installaties geen reële mogelijkheid was?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet precies welke informatie bij de ambtenaren beschikbaar was en wanneer die beschikbaar kwam. Ik weet wel wat mijn informatie op dat moment was. Je probeert je zo goed mogelijk te informeren. Hoeveel is er nou minimaal nodig voor de leveringszekerheid? Die vraag was juist een van de grote onderwerpen voor de onderzoeken die gedaan zijn. Die onderzoeken zijn gedaan in het jaar 2013. Ik heb over dit onderzoek naar deze leveringszekerheid voor het eerst informatie gekregen met een nota van 19 juli van het ministerie aan mij. Bij die nota zaten een aantal bijlagen.

Er zat ook een bijlage bij van een conceptuitkomst van onderzoek nummer 7.

De heer **Kwint** (SP):

Dan hebben we het over 19 juli 2013.

De heer **Kamp**:

Ja, zeker. Daar heb ik voor het eerst dat getal 27 in gezien, waarover u zegt dat dat al in november 2012 beschikbaar zou zijn. Die 27 heb ik dus daarin gezien. Uiteindelijk is er in dat onderzoek echter, in de definitieve versie van dat rapport, geconcludeerd dat er minimaal 30 nodig zou zijn, en in geval van vlakke winning zou er 40 miljard kubieke meter nodig zijn.

Ik heb gekeken naar die 27 miljard. Daarbij zijn drie opmerkingen te maken. De eerste is dat men daarbij uitgaat van een gemiddeld jaar, terwijl wij altijd uitgingen van een koud jaar. Immers, juist ook in een koud jaar moet het aardgas in de winter beschikbaar zijn. Het tweede punt dat daar speelde is dat de conversie-installaties Wieringermeer en Ommen nooit permanent waren ingezet; zo werd het mij gezegd en ik neem dus aan dat dat zo is. Ze waren nooit permanent ingezet. Integendeel, ze werden af en toe gebruikt en het was onzeker of die installaties ineens het hele jaar door honderd procent zouden kunnen draaien. Daar was gerede twijfel over.

De heer **Kwint** (SP):

Wie deelde u dat mee?

De heer **Kamp**:

Ambtelijk werd mij dat gezegd.

De heer **Kwint** (SP):

Oké. Weet u op basis waarvan zij die informatie met u deelden?

De heer **Kamp**:

Nee, maar het ligt natuurlijk als volgt. Ik ben niet in staat om zelf al die informatie die nodig is van de NAM, van het SodM, van GTS, van GasTerra en van deskundigen van buiten rechtstreeks bij hen weg te halen. Dat wordt getrechterd via het ministerie. De mensen van het ministerie hebben voortdurend contact met iedereen en verzamelen die informatie, beoordelen die en geven die dan in de vorm van nota's aan mij door. Ze geven het ook wel in gesprekken aan mij door.

De heer **Kwint** (SP):

Dat deel is duidelijk. Ik probeer erachter te komen hoe het dan kan dat we zojuist de heer Hoevers over de inzet van die stikstofinstallaties het volgende hebben horen zeggen. Hij is dé aangewezen persoon als het gaat over de inzet van die stikstofinstallaties. De heer Hoevers zegt: "Eén. Het is ons niet eens gevraagd. Niemand heeft aan ons gevraagd of wij ze weer aan zouden kunnen slingeren. En twee. Ze waren goed onderhouden, als een auto die op de oprit staat." Hij had het over misschien een paar procent minder effectiviteit. Hij had het over "misschien een procent of vijf" Hij zei: "Maar niemand heeft het ons gevraagd."

De heer **Kamp**:

Ja, nou, wat wel of niet gevraagd is, weet ik niet, want ik stelde die vragen niet zelf. Ik heb in die tijd ook niet zelf van GTS iets gekregen waar ik dan rechtstreeks van GTS informatie uit zou kunnen ontlenuen. Ik kreeg die informatie ambtelijk van EZ. Die informatie was dat er bij die 27 miljard drie kanttekeningen te maken waren. Twee heb ik er hier al gemeld. De eerste kanttekening was dat het van een gemiddeld kouder jaar uitging in plaats van van een koud jaar. De tweede kanttekening was dat het van 100% conversie uitging terwijl daar niet op vertrouwd zou kunnen worden. En de derde kanttekening was ... Een ogenblikje, die moet ik even in mijn papieren opzoeken. Ik vind die derde reden zo, hoor ...

De heer **Kwint** (SP):

Er was nog een derde kanttekening.

De heer **Kamp**:

... Sorry, op die derde kanttekening kom ik zo terug.

De heer **Kwint** (SP):

Dan doen we dat later even. Maar hoe kan het dat uw ambtenaren in zo'n cruciale fase geen contact zoeken met GTS over de mogelijkheid van stikstofconversie?

De heer **Kamp**:

Daar heb ik geen antwoord op. GTS is een 100% staatsdeelneming. Dat betekent dat de informatie van GTS anders is dan de informatie van de NAM. De NAM is een commercieel bedrijf. Op informatie van de NAM moet ik steeds afgaan met de wetenschap dat de NAM er is om geld te verdienen. Staatsbedrijven zijn er voor het dienen van het algemeen belang. Dus ja, ik

weet niet waarom er geen contact is geweest tussen het ministerie en een staatsdeelneming over een bepaald punt van een bepaald onderwerp.

De heer **Kwint** (SP):

Had het ministerie dit niet moeten weten? Dit speelde in de context van een zware aardbeving, waarbij alles uit de kast getrokken werd om de informatiepositie op orde te krijgen en de mogelijkheid van een productievermindering te overwegen.

De heer **Kamp**:

Ik heb nu alle drie de kanttekeningen paraat. Ik denk dat het ministerie en ik argumenten hadden om niet van die 27/30 uit te gaan. Uit onderzoek nummer 7 kwam 30, hè. Het eerste argument was dat we in mijn ogen niet zouden kunnen vertrouwen op die 100% inzetbaarheid gedurende het hele jaar van die installaties. Het tweede argument was dat daarbij niet werd uitgegaan van een koude, maar van een gemiddelde winter. En het derde argument was dat het heel gevaarlijk was voor de seismiciteit als je het Groninger gas gebruikte als een aanvulling op de conversie. Als je de conversie het hele jaar voor 100% inzet, moet je dus op momenten dat er heel veel extra gas nodig is, met name in de winter, Groninger gas gaan gebruiken. In de winter is de vraag voor ruimteverwarming drie keer zo groot. Dat betekent dus dat je in de zomer weinig wint en in de winter veel. Dan heb je dus geen vlakke winning, en dat was dan gevaarlijk. Dat zou seismiciteit tot gevolg hebben. Dus om die drie redenen konden wij niet van 27/30 uitgaan, maar moesten we uitgaan van die 40.

De heer **Kwint** (SP):

U wilde die vlakke winning in stand houden. Ik probeer het nu even in volgorde in de tijd te krijgen. U zegt: wij konden niet uitgaan van die 27/30. Maar als ik u net goed begrepen heb, waren die cijfers er simpelweg nog niet.

De heer **Kamp**:

Over die 27 werd ik voor het eerst medio 2013 geïnformeerd, op 19 juni 2013. Dat stond in die bijlage bij die ambtelijke nota waar ik het net over had. Vanaf dat moment had ik dus voor het eerst die cijfers beschikbaar. Later bleek het geen 27 te zijn, maar 30 en vervolgens 40. Dat waren de hoeveelheden die noodzakelijk waren voor de leveringszekerheid. Dus op het moment dat die cijfers bij mij beschikbaar waren, heb ik daaruit mijn conclusies getrokken, met de informatie die ik eerder had gekregen.

De heer **Kwint** (SP):

Oké. Ik vat dit punt samen. Het was u eind 2012 niet bekend dat er al zo veel ruimte voor stikstofconversie beschikbaar was, en wat er dan nog nodig was voor de leveringszekerheid. U hoorde dat pas in juli 2013.

De heer **Kamp**:

Ja. Maar stel dat het mij wel bekend was. Stel dat ik al die informatie van medio 2013 of eind 2013, eind 2012 al zou hebben gehad. Ik denk dat ik dan toch op ongeveer die 40 zou zijn uitgekomen. Dit vanwege de redenen die ik net noemde. We hadden twijfel of de conversie voortdurend inzetbaar zou zijn. Er werd niet uitgegaan van een koude, maar van een gemiddelde winter. En er was een vlakke winning nodig. Dus ik denk niet dat dat veel verschil zou hebben gemaakt.

De heer **Kwint** (SP):

Dan moet u mij dat toch uitleggen. De eigenaren van die installaties zijn niet eens geraadpleegd en toch zegt u: op basis van wat wij toen wisten, durfden wij er niet op te vertrouwen dat dat een begaanbaar pad zou zijn.

De heer **Kamp**:

U zegt tegen mij dat GTS niet geconsulteerd is door Economische Zaken. Dat neem ik onmiddellijk van u aan. U zegt dat, en bovendien heeft meneer Hoevers dat net gezegd, dus daar hoeft geen twijfel over te zijn. Alleen, het is nu 2022 en destijds was het 2012. Ik wist dat niet. Ik wist niet dat GTS daar niet over geconsulteerd was. Ik wist alleen dat mij gezegd werd: er is twijfel bij die installaties, want zij hebben nog nooit vol gedraaid en je kunt er niet zomaar van uitgaan dat je die installaties onmiddellijk het hele jaar vol kunt laten draaien. Bovendien werd daarna uit die onderzoeken voor mij duidelijk dat die vlakke winning noodzakelijk was. Ik zal daarover zo nog wat zeggen. SodM had mij kort daarvoor al geïnformeerd dat die vlakke winning noodzakelijk was.

De heer **Kwint** (SP):

Kort voor?

De heer **Kamp**:

Kort voordat dit speelde, eind 2012. U spreekt nu over eind 2012.

De heer **Kwint** (SP):

Ja.

De heer **Kamp**:

In 2012 kreeg ik een conceptadvies van SodM onder ogen. Dat conceptadvies bevatte vier punten. Een van die vier punten was dat de NAM vlak moest winnen.

De heer **Kwint** (SP):

Was dat toen al?

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

Dus in 2012 berichtte het SodM u daar al over. Een van de adviezen van SodM was natuurlijk: de gaswinning zo snel als realistisch mogelijk is naar beneden brengen. Maar SodM adviseerde u toen dus ook al om over te gaan tot een zo vlak mogelijke winning?

De heer **Kamp**:

Zoals u het zegt, is het niet helemaal juist. Ik kreeg dat onder ogen in de vorm van een conceptadvies van SodM. Zo'n conceptadvies laten ze circuleren op het ministerie. Daar krijgen ze dan reacties op, en vervolgens komen ze met hun uiteindelijke advisering. Ik kreeg dus eind 2012 dat conceptadvies onder ogen. Daar trof ik vier aanbevelingen in aan. Een van die aanbevelingen was dat de NAM vlak zou moeten winnen. Dus ik had dat idee van die vlakke winning al. Dus: vlakke winning, een koude winter, twijfel over die conversie-installaties. Dat was voor mij de op dat moment relevante informatie.

De heer **Kwint** (SP):

Was het u in 2013 bekend dat GasTerra een strategie toepaste waarbij laagcalorisch gas werd weggemengd in de hoogcalorische gasstroom, om op die manier zo veel mogelijk Groningengas te kunnen verkopen?

De heer **Kamp**:

Nee.

De heer **Kwint** (SP):

Had u dat moeten weten? Of laat ik het zo zeggen: had u dat willen weten?

De heer **Kamp**:

Ik heb de vorige keer gezegd dat ik daar geen goed gevoel over had. Ik heb

geloof ik het woord "rotgevoel" gebruikt. Dit speelde op een moment dat er dus extra gewonnen moest worden vanwege een koude winter en nog wat andere redenen. Het was echter in ieder geval niet noodzakelijk om dat Groningse gas bij te mengen bij dat hoogcalorische gas waarbij de kwaliteit van dat hoogcalorische gas toch voldoende was om als hoogcalorisch gas te kunnen worden afgezet. Dat was dus gewoon een mogelijkheid om Gronings gas, laagcalorisch gas kwijt te raken, te verkopen. Dat vind ik heel pijnlijk, want er was op dat moment in Groningen veel te doen over het feit dat we niet onmiddellijk hadden besloten om de winning te verlagen, maar dat we eerst onderzoeken wilden laten doen. We hadden een planning van 49 miljard. GasTerra komt daarboven. En dan ga je ook nog extra gas verkopen terwijl dat niet nodig is? Daar had ik een rotgevoel over en dat heb ik nog steeds.

De heer **Kwint** (SP):

Het was toch in principe een logisch gevolg van de businessstrategie van GasTerra van toen?

De heer **Kamp**:

Er was toch niet de businessstrategie om meer te verkopen dan je gepland had?

De heer **Kwint** (SP):

Voor zover wij hebben kunnen begrijpen, was de businessstrategie om binnen het plafond zo veel als mogelijk te verkopen.

De heer **Kamp**:

Ja, maar er was een planning gemaakt voor het jaar 2013. Daarin stond: 49 miljard, misschien 49,1 miljard, maar daar wil ik af zijn.

De heer **Kwint** (SP):

Het was 48,9.

De heer **Kamp**:

Sorry.

De heer **Kwint** (SP):

Dat doet er verder niet toe. Dat was echter geen planning; dat was de prognose. Het was niet de doelstelling of het maximum, maar het was de prognose. GasTerra verwachtte, op basis van de inschatting, dat dat de

hoeveelheid te verkopen gas zou zijn. We hebben later in dat jaar gezien: het was ook niet meer dan dat.

De heer **Kamp**:

Ik had in mijn hoofd dat het een planning was. Er was in het jaar 2012 afgerond 48 miljard gewonnen. Mijn idee was een planning voor het jaar 2013 van 49 miljard. Daar ging ik van uit. Dus toen er meer dan die 49 miljard gewonnen werd, kwam daar natuurlijk ook gedoe over, en terecht. Ik heb dus ook gevraagd: wat is dat? Toen werd mij gezegd dat de kleine velden minder opleverden en dat het een koude winter was. En men noemde nog enkele redenen. Ik heb u die cijfers vorige keer gegeven. Dat was dus de verklaring die ik kreeg. Daar bleek dus ook uit dat er een verklaring nodig was, en er bleek ook uit dat het meer was dan eigenlijk de bedoeling was.

De heer **Kwint** (SP):

Ja. Maar zelfs wanneer die 49 een concrete doelstelling was geweest, dan is dat nog altijd 9 bcm meer dan die 40 waar u het net over had en die nog binnen de bandbreedte zat van de leveringszekerheid. Die hadden eraf gekund.

De heer **Kamp**:

Ja, maar die 40 is pas naar voren gekomen toen die onderzoeken klaar waren. Ik kwam daar in november 2012, op 5 november, of zo. Er moest eind van dat jaar beslist worden. De informatiepositie klopte niet en was niet volledig. Er waren veel vragen bij. We konden op grond daarvan niet besluiten. We hadden dus eerst de resultaten van die onderzoeken nodig gehad, om daarna een besluit te kunnen nemen. Dus op het moment dat die onderzoeken liepen, kon ik niet besluiten om 40 te gaan winnen. Ik moest immers eerst wachten tot die onderzoeken klaar waren. Vanaf dat moment had ik kunnen besluiten om 40 te gaan winnen, en toen hebben we besloten om 42,5 te gaan winnen.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, daar gaan we het ook nog over hebben. In eerdere verhoren is verklaard dat u in mei of juni 2013 door uw ambtenaren geïnformeerd wordt over de bijgestelde verwachting en de boodschap dat de gaswinning uit het Groningenveld richting de 53 miljard kubieke meter ging.

De heer **Kamp**:

Ja, ik heb gehoord dat er gezegd is: mei of juni. Ik heb vorige keer ook al

gezegd dat ik in januari 2014 een nota kreeg waarin stond, ik geloof in de vorm van een redeneerlijn, dat we eind 2013 geïnformeerd waren over dat meerdere. Ik denk echter dat dat niet juist is. Ik denk dat dat eerder is geweest. Volgens mij is het zo dat mevrouw Peters, een medewerkster van EZ, rond 6 juni 2013 hierover door GasTerra is geïnformeerd. Ik heb later gehoord dat ambtenaren zeiden: mei/juni. Volgens mij is het in de eerste week van juni gebeurd.

De heer **Kwint** (SP):

Ja. Tijdens het vorige verhoor heeft u gezegd: ik heb toen niet ingegrepen. Heeft u expliciet ingestemd met voortzetting van het ingezette beleid van GasTerra op dat moment? Of was dat geen expliciet besluit?

De heer **Kamp**:

Over welk moment spreekt u?

De heer **Kwint** (SP):

Mei/juni, dus het moment dat bij het ministerie bekend wordt dat de totale winning in dat jaar richting de 53 miljard ging.

De heer **Kamp**:

Ik heb voor mezelf -- ik kom er misschien straks nog op -- gekeken naar welke informatiepositie we later hadden en naar wat ik toen, op dat moment, heb gedaan. Het feit dat er meer is gewonnen dan die planning -- dat was het in mijn ogen -- van 49 miljard, had ik kunnen voorkomen door er een cap, een grens op te leggen. Toen ik tot die onderzoeken besloot, had ik er een grens op kunnen leggen. Dat heb ik niet gedaan. Toen medio 2013 duidelijk werd dat er meer was gewonnen dan er was gepland, had ik kunnen zeggen: nou moet je maar zien dat je in de rest van het jaar minder gaat winnen. Dat heb ik niet gedaan. Ik twijfel er een beetje over of ik dat had kunnen doen. Ik wist namelijk niet hoe het zat met de leveringszekerheid in relatie tot dat meerdere. Ik kon dat dus niet goed inschatten. Maar achteraf had ik graag gewild dat ik toen gezegd had: je moet in de loop van dat jaar maar minder gaan winnen. En een derde punt heb ik misschien de vorige keer ook genoemd, maar anders zeg ik het nu: die 42,5 had beter 40 kunnen zijn.

De heer **Kwint** (SP):

Waarom vraag ik dit? Wij hebben de heer Broenink namens GasTerra horen verklaren dat er nog minimaal 8 bcm ruimte was in de loop van dat jaar. En

wij hebben de heer Dierikx horen verklaren dat "het besluit om door te gaan met volledige instemming van de minister genomen is". Hij zei letterlijk dat dat volkomen met instemming van de minister is besloten.

De heer **Kamp**:

U zegt dat er nog 8 miljard kubieke meters speling was? Wanneer dan? Waar hebben we het over?

De heer **Kwint** (SP):

Dat zou over de zomer gaan, dus over het moment in mei of juni 2013, als bekend wordt dat de productie richting de 53 gaat en als er begin juni met uw ministerie gecommuniceerd wordt: we gaan richting die 53 en wat moeten we doen?

De heer **Kamp**:

Ik kan het niet volgen dat dat zo is. Bij GasTerra heb je het College van Gedelegeerde Commissarissen. Zij maken uit wat er bij GasTerra gebeurt. Er zijn vijf commissarissen. Drie van die commissarissen komen van de rijksoverheid. Eén komt rechtstreeks van de rijksoverheid. Dat is namelijk de dg van EZ. Twee andere commissarissen zijn van EBN. Dat is een 100% staatsdeelneming. Dus ik begrijp niet dat GasTerra extra gas heeft gewonnen om dat te mengen met dat hoogcalorische gas. Dat begrijp ik niet. En ik begrijp ook niet waarom ze, als daar ruimte was, niet zelf die ruimte hebben benut om terug te gaan naar die planning. En ze zeggen: de minister vond het goed dat we dit allemaal deden. Dat lijkt me zeer onwaarschijnlijk.

De heer **Kwint** (SP):

Ze hebben het punt opgeworpen. GasTerra heeft geïnformeerd bij het ministerie: wat moeten we doen? De reactie van het ministerie was: volle kracht vooruit. Ik parafraseer.

De heer **Kamp**:

Dat zou door mij geaccordeerd zijn?

De heer **Kwint** (SP):

Dat kan ik niet inschatten. Feit is dat dit bij uw ministerie vandaan kwam.

De heer **Kamp**:

In ieder geval is door mij niet geaccordeerd dat er extra Groninger gas gewonnen zou worden om dat weg te mengen met dat hoogcalorische gas.

Ik vind dat ook niet verdedigbaar. Bovendien denk ik dat als je een planning hebt van 49, er meer wordt gewonnen en er ruimte is om weer minder te gaan winnen, je dat had moeten doen.

De heer **Kwint** (SP):

Ik keer terug naar mijn vraag of u expliciet begin juni hebt ingestemd met die voortzetting van het ingezette beleid van GasTerra in 2013. Het antwoord is dus: nee.

De heer **Kamp**:

Het antwoord is dat ik geen stuk heb gezien waaruit blijkt dat ik daarmee heb ingestemd. Het kan zijn dat ik dat mondeling heb gedaan. Dat staat mij niet bij, maar het kan zijn dat ik dat mondeling heb gedaan. Ik kan dat ook niet ontkennen, omdat ik het niet weet.

De heer **Kwint** (SP):

Ik citeer de heer Dierikx. "Nou, ik zeg toch dat we in mei met elkaar, op de vraag 'wat is jouw advies, Mark Dierikx?' de conclusie hebben getrokken dat we niet zouden ingrijpen, omdat we onvoldoende feiten hadden en dat dat niet anders was dan in januari? Dus dat was volkomen met instemming van de minister."

De heer **Kamp**:

Oké. Meneer Dierikx zegt dat.

De heer **Kwint** (SP):

Ja.

Mevrouw Muntendam-Bos verklaarde in haar verhoor dat het tweede SodM-advies, betreffende het sluiten van de Loppersumclusters, een nadere invulling was van het eerdere advies van SodM, dus: "de gaswinning zo veel en zo snel als realistisch mogelijk verlagen". Het advies om de Loppersumclusters in te sluiten, kwam dus niet in de plááts van dat eerdere advies.

De heer **Kamp**:

Uit de tekst van dat advies dat is gegeven, blijkt in ieder geval niets van wat zij zegt. In dat advies ging het helemaal niet over minder winnen, net zomin als in het advies daarna stond dat er minder gewonnen moest worden. Nee, daarin stond heel precies: 39,4. Dat was dus bijna gelijk aan die 40. Het

enige wat SodM schreef in dat advies waar u nu over spreekt, is dat de winning van de Loppersumclusters gestopt zou moeten worden. Wij hebben dat nagegaan. Als je die winning helemaal zou stoppen, zou je in een koude winter niet voldoende capaciteit hebben om toch het gas te leveren dat je zou moeten leveren. Om dat wel te kunnen doen, heb je een soort waakvlam nodig. Die waakvlam zou ongeveer 2,8 miljard kubieke meter per jaar moeten zijn. Toen is vervolgens besloten om die winning van die Loppersumclusters van 13 naar 2,8 terug te brengen. In mijn hoofd zijn dat de cijfers.

De heer **Kwint** (SP):

Maar het beeld dat mevrouw Muntendam-Bos schetst is: dit advies komt boven op het advies om zo snel en zo veel mogelijk terug te gaan in het gehele Groningenveld ...

De heer **Kamp**:

Dat blijkt dus niet uit de tekst van het advies. Bovendien hield het volgende advies in om heel precies 39,4 miljard te gaan winnen.

De heer **Kwint** (SP):

Het bleek niet uit de tekst van het advies, en het is voor zover u weet ook niet mondeling zo toegelicht op het ministerie of ...

De heer **Kamp**:

Nee.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

De heer Kwint had het net over "met volledige instemming van de minister kon GasTerra doorgaan met het ingezette beleid". U zei al dat het zeer onwaarschijnlijk was dat u had ingestemd met doorgaan terwijl er 8 bcm ruimte was.

De heer **Kamp**:

Dat laatste wist ik niet, hè.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat laatste wist u niet. Oké, dan is dat helder.

De heer **Kamp**:

Maar ik vind het zo onwaarschijnlijk. Drie van de vijf commissarissen zijn van de rijksoverheid, en we hebben een groot probleem vanwege de onrust die

er in het gebied is. Ik vind het zo onwaarschijnlijk dat je dan die 4 miljard of 5 miljard die extra gewonnen is, niet uit jezelf corrigeert, en dat je bovendien zelfs iets doet wat totaal onnodig is. Dus wat daar is gebeurd, kan ik niet goed verklaren. Ik kan dat niet goedpraten en het is niet erg waarschijnlijk dat ik dat destijds allemaal maar zo liet lopen terwijl ik zou hebben geweten dat dat anders is.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké, dan hebben we dat helder. Ik ga naar 30 september 2014. Dan vindt er een aardbeving plaats bij Ten Boer met een kracht van 2,8 op de schaal van Richter. Op 16 december 2014 geeft Staattoezicht een advies met vier regionale productieplafonds. Met deze deelplafonds komt de maximale productie op 39,4 miljard kubieke meter. Wat vond u ervan dat Staatstoezicht een expliciet getal noemde in plaats van "zo veel mogelijk terugbrengen van de winning", of in plaats van dat het de sluiting van een cluster adviseerde?

De heer **Kamp**:

Dat was voor mij een gegeven. We komen er straks nog over te spreken, maar op een gegeven moment heeft Staatstoezicht ook gezegd: 24 miljard, maar misschien kan het straks nog weer 27 miljard worden. Op een gegeven moment heeft SodM ook gezegd: blijf bij die 24 miljard. Toen ben ik daar zelf 10% onder gaan zitten. Dus dat SodM precieze aantallen noemde, was voor mij gedurende die hele periode een gegeven.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het jaar daarvoor was het advies eigenlijk veel breder, namelijk: zo veel als realistisch mogelijk is terugbrengen.

De heer **Kamp**:

Over wanneer spreekt u nu?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dan hebben we het over eind 2012, begin 2013. Een jaar later komt Staatstoezicht met een getal. Verbaasde dat u?

De heer **Kamp**:

Nee, ik heb dat als een gegeven aangenomen. SodM was er voor de veiligheid. GTS was er voor de leveringszekerheid. Ze deden daar zelf allerlei onderzoeken voor, ze lieten onderzoek doen, ze bevroegen de NAM en ze

hadden contact met het ministerie. Uiteindelijk kwam men dan met een advies. Met dat advies moest ik dan vervolgens iets gaan doen. Ik heb niet tegen SodM gezegd: weet je wel zeker dat je dat goed adviseert? Ik heb niet gezegd: is het wel aan jou om een getal te noemen? Dat soort dingen heb ik niet gezegd. Dat is ook niet de manier waarop je met SodM omgaat. SodM is onafhankelijk, heeft een eigen verantwoordelijkheid en komt met een advies. Dat heb je dan te respecteren.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Uw ambtenaren schrijven in een nota van 5 december 2014 het volgende aan u. "Doordat SodM expliciet vier productieplafonds oplegt, gaat SodM indirect steeds meer in detail meesturen in de operationele verantwoordelijkheid van NAM in het Groningenveld. De vraag is of dit een gewenste situatie is." In hoeverre vond u dat Staatstoezicht met het adviseren van vier regionale productieplafonds te veel operationele sturing ging geven aan de productie?

De heer **Kamp**:

Ik heb nooit gevonden dat SodM iets te veel deed. In een heel moeilijke omgeving, met heel veel opschudding in Groningen, de Tweede Kamer en de pers, moest men bij SodM toch het werk doen, conclusies trekken en met adviezen komen. Ik vond dat ze dat goed deden en dat ze dat moedig deden. Ik vond dat ze hun verantwoordelijkheid durfden te nemen. Ik heb nooit kritisch gedacht over wat er vanuit SodM kwam. Ik heb dat steeds als gegevens geaccepteerd.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dus u heeft niks gedaan richting SodM met de opmerkingen die u ambtelijk op dit punt meekreeg?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of die opmerking bij mij is gekomen, hè.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het is een nota van 5 december die ambtenaren voor u maakten.

De heer **Kamp**:

Heeft u gezien of ik die afgeparafeerd heb?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het is een advies aan u. Mijn vraag is: doet u nog iets met dat advies?

De heer **Kamp**:

Ik ga u niet vertellen hoe u uw werk moet doen want dat weet u zelf heel goed. Maar alles wat ik zie, parafeer ik af. Ik weet niet of ik dit afgeparafeerd heb. Als ik die nota nu op dit moment zou krijgen, zou ik denken: SodM is onafhankelijk en heeft een eigen verantwoordelijkheid. Men beslist daar zelf wat ze adviseren en daar moet ik dan vervolgens mijn werk mee doen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. U heeft naar aanleiding van het conceptadvies op dat punt daarover verder geen contact gehad met SodM. Ik ga nu even naar 4 december. Dan stuurt SodM een conceptadvies naar u. In het concept noemt SodM een lager plafond, namelijk 38,5 miljard kubieke meter. Heeft u naar aanleiding van dit advies contact gehad met het SodM.

De heer **Kamp**:

38,5?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

38,5.

De heer **Kamp**:

Dat staat in het concept? En in het definitieve advies stond 39,4?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat klopt.

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of ik dat concept heb gezien. Dat kan best, hoor. Volgens mij ging het regelmatig als volgt. Als er een concept was, was er een gesprek met mij. Ze lieten mij dan dingen zeggen. Daarna gingen ze nadenken: hebben we daar wat aan en doen we daar iets mee? Vervolgens maakten ze dan hun advies. Ik weet niet of er op dat moment ook zo'n gesprek is geweest en ik kan me dat getal van 38,5 niet herinneren. Ik heb in mijn hoofd 39,4.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

In het conceptadvies stond dus 38,5, maar in het uiteindelijke advies staat 39,4. De heer Van der Meijden verklaarde in zijn verhoor dat u een fout zag

in de histogrammen in de conceptrapportage, waardoor het productieplafond kon worden verhoogd van 38,5 kubieke meter naar 39,4 kubieke meter. Mijn vraag is ...

De heer **Kamp**:
Ikzelf?

Mevrouw **Kuik** (CDA):
Ja.

De heer **Kamp**:
Dat is niet verkeerd dan. Ik had de stukken dus op dat moment goed gelezen. Het zegt me zo niks hoor, maar het is wel de manier van doen. Het zou dus heel goed kunnen. Als meneer Van der Meijden dat zegt, dan zal dat gewoon zo zijn. Meneer Van der Meijden had een conceptadvies en praat daar dan over met mij, met een paar ambtenaren erbij. Ik heb nooit gesprekken alleen; er zijn altijd ambtenaren bij. Ik heb dan dat gesprek met meneer Van der Meijden. Hij vertelt hoe hij ertegen aankijkt. Ik maak een paar opmerkingen, van mezelf of vanuit ambtelijk advies. Hij gaat daarna weg en kijkt wat hij daarmee doet.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
Dus het is voorstelbaar dat u een rekenfout ontdekte in de histogrammen ...

De heer **Kamp**:
Ik ben er gek genoeg voor; ik heb het vaker gedaan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
We lezen in een mail uit de tijd van het conceptrapport dat minister Dijsselbloem geen voorstander was van verdere verlaging van de gaswinning. U heeft op 10 december een bilateraal overleg met de heer Dijsselbloem. In hoeverre hielp deze meevaller ten opzichte van het conceptrapport erbij dat minister Dijsselbloem wél akkoord ging met verdere daling?

De heer **Kamp**:
Volgens mij is dat niet aan de orde geweest. Ik denk niet dat meneer Dijsselbloem geweten heeft van die 38,5. Als ik het al niet weet, dan denk ik dat hij het ook niet zal hebben geweten.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dan heeft dat op dat moment geen rol gespeeld?

De heer **Kamp**:

Dat denk ik niet.

De heer **Kwint** (SP):

Herinnert u zich de discussie met minister Dijsselbloem nog wel?

De heer **Kamp**:

Ik herinner me die mailwisseling. Hij zat toen in Singapore en ik zat in Nederland. Toen hebben we een mailwisseling gehad. Ik denk dat ik daarna ook een gesprek heb gehad met hem, maar dat weet ik niet. Dat is echter niet ongebruikelijk. Ik heb u verteld hoe die besluitvorming gaat, hè.

De heer **Kwint** (SP):

Ja.

De heer **Kamp**:

Ik doe mijn eigen ding. Dan praat ik daar met de meest betrokken ministers over. Daarna hebben we een onderraad van de ministerraad, en dan hebben we de ministerraad zelf. Zo gaat het getrapt. Uiteindelijk wordt het besluit door de ministerraad genomen.

De heer **Kwint** (SP):

Singapore is een jaar later, of eerder; excuus. Dat gaat over de discussie over 40 en 42,5. Nu zijn we een jaar verder, eind 2014.

De heer **Kamp**:

Heeft u gelijk? De discussie over 40 en 42,5 was toch de discussie waar ik met hem over gesproken heb?

De heer **Kwint** (SP):

Zeker.

De heer **Kamp**:

De vorige keer zei u tegen mij: je hebt toen gezegd dat je eigenlijk vindt dat 40 genoeg is.

De heer **Kwint** (SP):

Zeker.

De heer **Kamp**:

En Dijsselbloem zei toen dat hij 42,5 wilde. Spreken we daar nu niet over?

De heer **Kwint** (SP):

Nee. Het gaat nu over de discussie van één jaar verder.

De heer **Kamp**:

Dan zitten we in ...

De heer **Kwint** (SP):

Eind 2014, wanneer we de beslissing nemen over 2015.

De heer **Kamp**:

Een ogenblikje.

De heer **Kwint** (SP):

Geen probleem.

De heer **Kamp**:

Ja, ik ben weer bij. We zitten bij eind 2014. Dat is de beslissing die tot een winning van 39,4 leidde.

De heer **Kwint** (SP):

Exact.

De heer **Kamp**:

U of mevrouw Kuik vraagt of ik toen op dat moment een gesprek heb gehad met minister Dijsselbloem.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, en hoe dat verliep?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet.

De heer **Kwint** (SP):

We zien dat er nog wat zorgen zijn en dat het besluit om deze manier nog niet door de ministerraad kan komen. En we zien dat er een week later, op 16 december 2014, alsnog een Kamerbrief komt met het advies van SodM om naar 39,4 te gaan. Op 17 december wordt er een fakkeltocht in Groningen gehouden, waarbij de organisatoren oproepen om naar 30 miljard

kubieke meter te gaan. Dat wordt in januari ook herhaald door meerdere fracties in de Tweede Kamer. Hoe keek u op dat moment, dus in januari 2015, aan tegen deze oproep om naar 30 miljard te gaan?

De heer **Kamp**:

Nou, dat is de oproep die haaks staat op de theorie van de vlakke winning. Het is misschien toch goed, meneer Kwint, als ik even aangeef hoe er in de loop van de jaren dat ik daar zat, tegen die vlakke winning aan werd gekeken. Ik zal niet herhalen u net zei, namelijk dat er al in december 2012 een conceptadvies was van SodM waar die vlakke winning in stond. Maar ook in dat advies over die 39,4 speelt dat. Die 39,4 komt vrijwel overeen met die 40 uit onderzoek nummer 7. Die 40 was gebaseerd op vlakke winning. Dus ook SodM ging in dat advies om 39,4 te winnen uit van vlakke winning. Dan hebben we in mei 2016 nog een keer een advies van SodM gekregen waarin men weer benadrukte dat er zo vlak mogelijk over het jaar gewonnen moest worden om fluctuaties in de winning te voorkomen. De Mijnraad heeft in juni 2016 ook weer gewezen op vlakke winning. En het SodM spreekt in april 2017 nóg een keer over het belang van vlakke winning. Dus die vlakke winning is eigenlijk in mijn hele periode een gegeven geweest. Ik moet zeggen dat het op het allerlaatst wat anders werd. Er was namelijk op een gegeven moment een uitspraak van de Raad van State. Daar zullen we nog op komen. De Raad van State zei: je moet niet uitgaan van een koude winter, maar van een gemiddelde winter. Op het moment dat je van een gemiddelde winter uitgaat, accepteer je dus dat je in een koude winter 6 miljard extra moet gaan winnen. Dat accepteerde ook de Raad van State. Dan heb je dus het hele jaar gewonnen, en dan is het koud en moet je de normale winning die je dan hebt met 6 miljard verhogen. Het verhaal was altijd dat dat gevaarlijk was vanwege de extra seismiciteit die je dan uitlokt.

De heer **Kwint** (SP):

Nu u het toch over de vlakke winning hebt, wil ik teruggaan naar het concept van SodM van eind 2012. Heeft u ooit kunnen achterhalen waarom dat advies niet in het definitieve advies van SodM is opgenomen? We zien de vlakke winning wel terug in het concept, maar niet in het definitieve advies.

De heer **Kamp**:

Nee. Het is zo gegaan dat ik dat niet spontaan als herinnering had. Maar ik heb ter voorbereiding van de gesprekken met u, geprobeerd mijn herinnering zo veel mogelijk op te frissen. Ik heb daarvoor dus heel veel

stukken gelezen. En een van de stukken die ik las, was een ambtelijke nota waarbij dit als bijlage was gevoegd.

De heer **Kwint** (SP):

Dan gaan we terug naar de discussie in januari 2015. Naar uw inzicht was het op dat moment niet mogelijk om het allebei te doen, dus om terug te gaan naar 30 bcm gaswinning én om aan de eis van vlakke winning te voldoen.

De heer **Kamp**:

Nee. Als je teruggaat naar 30 miljard winning, gebruik je de conversiecapaciteit, de opslag en het deel dat je uit Groningen haalt, als basis. Maar als het dan heel koud wordt, moet je dus meer gaan winnen. Dan krijg je dus het verschil tussen winning in de zomer en winning in de winter. Dat leidt dus tot seismiciteit. Ik ben er dus in mijn periode steeds van uitgegaan dat die vlakke winning iets was dat gewoon moest. Op het laatst ben ik daar minder van uitgegaan, maar wel in het overgrote deel van die periode. Ik ben ervan uitgegaan dat het gewoon moest op grond van het SodM, op grond van de Mijnraad en op grond van wat mijn eigen ambtenaren zeiden. Zij benadrukten dat ook.

De heer **Kwint** (SP):

In diezelfde periode, in januari 2015, verkent het ministerie van Economische Zaken of de gaswinning verder omlaag kan. GTS geeft dan desgevraagd aan dat het mogelijk is om de gaswinning te verlagen naar 33. Ze hanteren daarbij zelfs een bandbreedte die nog een stuk verder naar beneden loopt, namelijk in de 20: van 21 tot 33 miljard kubieke meter.

De heer **Kamp**:

Over welke periode spreekt u nu?

De heer **Kwint** (SP):

Het gaat nog steeds over januari 2015.

De heer **Kamp**:

Over januari 2015.

De heer **Kwint** (SP):

Ja. Mijn vraag is waarom het ministerie toen verkende of de gaswinning nog verder omlaag kon.

De heer **Kamp**:

Eens kijken. In januari 2015 zaten we dus in de voorbereiding van welk besluit? Dat was het besluit van 39,4. Daar spreken we dus nog steeds over.

De heer **Kwint** (SP):

Ja.

De heer **Kamp**:

Weet je, SodM zegt: 39,4. GTS geeft aan dat je, uitgaande van vlakke winning en uitgaande van een koude winter, een hoeveelheid gas in die orde van grootte nodig hebt. Ja, dan is dat de basis voor het besluit dat genomen is.

De heer **Kwint** (SP):

Mijn vraag gaat juist over het volgende. Er gaat een verzoek van het ministerie uit om te informeren of het lager kan. Daar komt dan uit dat GTS aangeeft dat het bijvoorbeeld mogelijk is om de gaswinning te verlagen naar 33 miljard kubieke meter. En die 33 miljard zit dan zelfs aan de bovenkant van de bandbreedte die GTS aangeeft. Ik was benieuwd naar de reden van die verkenning op dat moment.

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Ik weet wel dat je ... We praten over december 2014?

De heer **Kwint** (SP):

Ja, over december 2014 en januari 2015.

De heer **Kamp**:

We praten over het besluit dat in januari 2015 is genomen. We hadden dus een jaar eerder die uitkomsten gekregen van die onderzoeken. Die uitkomst van het onderzoek, namelijk 30, 40, was voor mijn gevoel op dat moment nog steeds van toepassing. Dat werd dus ook bevestigd door wat SodM daarover zei. Ik weet niet dat er toen ook iets speelde wat betreft GTS, anders dan wat ik nu zeg, namelijk die 30, 40. Dat kwam ook van GTS.

De heer **Kwint** (SP):

Ja. Economische Zaken is op dat moment ook in onderhandeling met de regio over een aanvulling op het bestuursakkoord van januari 2014. In hoeverre werd het winningsniveau betrokken bij die onderhandelingen?

De heer **Kamp**:

Niet. Kijk, ik wist dat die winningsniveaus heel discutabel waren. Je kunt daar de regio niet verantwoordelijk voor maken. Ook kun je daar de maatschappelijke organisaties niet verantwoordelijk voor maken. Het was mijn taak om daar besluiten over te nemen en daarover voorstellen te doen aan de ministerraad. Ik ging daarbij uit van SodM, GTS, Mijnraad, mijn eigen ambtenaren. Dat waren mijn adviseurs. Op het moment dat ik daarover ga onderhandelen met anderen, moet je ook bereid zijn iets toe te geven. Als je onderhandelt, moet je ook bereid zijn om iets toe te geven, weg te geven. Ik vond dat het mijn verantwoordelijkheid was om dat moeilijke besluit te nemen en om dat ook bij mezelf te houden.

De heer **Kwint** (SP):

Herinnert u zich dat op dat moment de bestuurders in de regio productiebeperking als een voorwaarde zagen om überhaupt tot een herziening van het bestuursakkoord te komen?

De heer **Kamp**:

Nee. Maar die herziening van het bestuursakkoord is volgens mij wel tot stand gekomen.

De heer **Kwint** (SP):

Zeker.

De heer **Kamp**:

En aan die voorwaarde is dacht ik op dat moment niet voldaan. Later wel, want we zijn natuurlijk al die tijd bezig geweest om die gaswinning terug te dringen. Ik heb vorige keer al gezegd: het jaar voordat ik kwam, was de gaswinning 48 miljard. Toen ik wegging was de winning 20 miljard. Dat is een voortdurende baan naar beneden geweest, een worsteling naar beneden. Dus later kwam dat wel aan de orde, maar op het moment van die 39,4 was dat niet zo.

De heer **Kwint** (SP):

U heeft in die periode, op 2 februari, ook een gesprek met de bestuurders én de aandeelhouders van NAM. In het gespreksverslag lezen we echter dat u aangeeft juist vast te willen houden aan de 39,4 kubieke meter, hoofdzakelijk vanwege de inkomsten voor de overheid. En we lezen dat u hoopt dat er in ruil daarvoor iets anders voor de regio kan gebeuren. Herinnert u zich dat gesprek?

De heer **Kamp**:

Ik weet dat ik gesproken heb met Shell, ExxonMobil, met NAM. Ik sprak heel vaak met NAM en veel minder vaak met Shell en met Exxon. Wanneer dat precies geweest is, weet ik allemaal niet. Die 39,4 was niet iets waar ik met hen over moest spreken. Ik ging niet op de NAM af voor wat betreft de hoogte van de winning. De NAM kwam met een voorstel, met een winningsplan, en ik moest daar een besluit over nemen. Die besluiten van mij waren gebaseerd op ambtelijke adviezen, de Mijnraad, het SodM en GTS. Ik ging daar niet over in onderhandeling met de NAM of met Shell en Exxon. Ik vond wel dat er een heleboel moest gebeuren voor Groningen. Daar hadden we die Economic Board voor opgericht. De Dienst Landelijk Gebied had tegen Groningen gezegd: kom maar met voorstellen voor wat betreft leefbaarheid. Er moest wat gebeuren rond een nieuwe bestemming voor de oude monumenten. Er was de waardevermeerderingsregeling. Er waren allerlei dingen die daar moesten gebeuren. Ik weet wel dat ik op enig moment Shell, ExxonMobil of allebei, heb aangesproken. Ik heb gezegd dat als ze daar gas uit de bodem halen, en ze veel industriële activiteiten hebben, ze ook eens moesten kijken welke industriële activiteiten overgeplaatst kunnen worden naar Groningen, dan wel nieuw opgestart kunnen worden in Groningen.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, een rijtje van grotere projecten die in ...

De heer **Kamp**:

Daar heb ik wel een keer met ze over gesproken volgens mij.

De heer **Kwint** (SP):

Op basis van deze notulen vermoed ik dan dat wij het over hetzelfde gesprek hebben.

De heer **Kamp**:

Dat zou kunnen.

De heer **Kwint** (SP):

Bij dat gespreksverslag staat ook expliciet dat er tegen alle weerstand in, sowieso aan de 39,4 vastgehouden moet worden, met als voornaamste argument de overheidsfinanciën. Herkent u dat?

De heer **Kamp**:
Wie zegt dat?

De heer **Kwint** (SP):
Dat staat in de notulen van het gespreksverslag.

De heer **Kamp**:
Wie heeft die gemaakt?

De heer **Kwint** (SP):
Een van de aandeelhouders.

De heer **Kamp**:
Tja, ik heb wel meer dingen gehoord, ook de afgelopen tijd. Er worden soms dingen beweerd die ik me niet herinner. Dit is een voorbeeld daarvan.

De heer **Kwint** (SP):
Kunt u het zich voorstellen dat het gesprek in die tijd op die manier gevoerd werd?

De heer **Kamp**:
Er werd ook gezegd, ik geloof door GasTerra, dat Kamp gezegd zou hebben: ga zo dicht mogelijk tegen die 42,5 aan zitten. Hier wordt gezegd: Kamp zegt dat we tegen die 39,4 aan moeten gaan zitten. Ik kan het me niet voorstellen.

De heer **Kwint** (SP):
Heeft u op dat moment de aandeelhouders gevraagd om meer concessies naar de regio te doen? We hadden het net al even over uw herinnering ...

De heer **Kamp**:
Meer concessies? Ik vond dat NAM sowieso alle schade moest vergoeden. Ik vond dat er versterkt moest worden wat er versterkt moest worden. Ik vond dat er een heleboel gedaan moest worden, niet alleen maar om dingen gelijk te trekken voor de Groningers, maar ook voor wat extra's. Die Groningers hadden een heleboel ellende over zich heen gehad en daar moest eens wat extra's tegenover staan, dus extra economische activiteiten, Economic Board, leefbaarheid. Ik vond dus dat als je met die versterking bezig gaat, je die dorpen, die wijken, die straten moet opwaarderen. We komen daar straks op bij de NCG. We zijn dus wel voortdurend bezig geweest, ik ben voortdurend bezig geweest om dingen gelijk te trekken door compensatie te

bieden, niet alleen via schadevergoeding en versterking, maar ook door extra dingen te doen.

De heer **Kwint** (SP):

Wij lezen in diezelfde notulen ook dat u het aanbod zou hebben gedaan om op het ministerie van Economische Zaken enkele plaatsen vrij te maken voor experts van de NAM. Staat dat u bij?

De heer **Kamp**:

Nee, maar ik zou het gezegd kunnen hebben. Ik vind namelijk dat het voor ons, voor het ministerie van groot belang was om precies te weten wat zich daar bij de NAM allemaal afspeelde en welke informatie daar beschikbaar was. Ik denk dus dat het uitwisselen van mensen kan helpen, waardoor je vrije toegang tot informatie hebt. Dus het zou kunnen zijn dat ik dat gezegd heb.

De heer **Kwint** (SP):

Oké.

We gaan iets verder in de tijd, maar niet veel. Op 13 februari 2015 besluit het kabinet om het eerste halfjaar van 2015 maximaal 16,5 miljard kubieke meter gas te winnen, en op 1 juli 2015 dan een definitief besluit te nemen over het totaal voor 2015. Daardoor blijft de mogelijkheid twee kanten op bestaan; dan kan er zowel 33 miljard kubieke meter, het leveringszekerheidsniveau, als 39,4 miljard kubieke meter aardgas worden gewonnen. Dit wordt uiteindelijk op dezelfde dag gepresenteerd als het aanvullende bestuursakkoord. Wat was de voornaamste reden om tot deze tussenoplossing te komen?

De heer **Kamp**:

Kijk, er was de voortdurende behoefte om zo laag mogelijk te gaan zitten met die gaswinning. Ik was voortdurend aan het zoeken naar mogelijkheden. Dat zal straks ook weer aan de orde komen. Ik kreeg dus op dat moment het bericht dat er in een koud jaar 35 miljard kubieke meter nodig zou zijn. Dan ging het over het jaar 2015. In dat jaar zou dus 35 miljard kubieke meter nodig zijn, inclusief 2 miljard voor technische eventualiteiten. Dat was de informatie op dat moment. Toen dacht ik: die 2 miljard brengen we in mindering op die 35 miljard, en dat delen we door twee. Dan heb je de behoefte voor het eerste halfjaar. Dan ga je op 16,5 zitten en dan kijk je in de loop van het jaar of er een gelegenheid is om nog verder naar beneden te

gaan. Dus ik heb die 16,5 miljard toen genomen op basis van een analyse van de leveringszekerheidsbehoefte, de mogelijkheid om die zo laag mogelijk vast te stellen, en om misschien ook in de loop van dat jaar nog verder naar beneden te gaan.

De heer **Kwint** (SP):

Hoe verliepen de gesprekken met de politieke kopstukken in de Tweede Kamer over dit onderwerp, dus met de fractievoorzitters van de coalitiepartijen?

De heer **Kamp**:

Ik heb niet vaak met de fractievoorzitters van de coalitiepartijen gesproken. Ik zal ongetwijfeld enkele keren met ze hebben gesproken, maar ik sprak frequent met de woordvoerders van de regeringsfracties.

De heer **Kwint** (SP):

U bedoelt: met de inhoudelijke woordvoerders.

De heer **Kamp**:

Ja, sorry, dat bedoel ik.

De heer **Kwint** (SP):

Dan is mij dat duidelijk. Weet u of u in dit specifieke geval, dus vooruitlopend op het aanvullend bestuursakkoord, wel met de heer Samsom en de heer Zijlstra gesproken hebt?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet, maar het zou kunnen. Het zou kunnen dat die gedachte om het voor een halfjaar te doen, uit zo'n gesprek voort is gekomen. Ik denk dat ik er zelf mee kwam, maar als een ander zou zeggen dat het in een gesprek naar voren is gekomen, dan ga ik niet zeggen dat dat onmogelijk is. Samsom heeft ook een creatieve geest.

De heer **Kwint** (SP):

Dat neem ik van u aan. In hoeverre speelden de onderhandelingen rond het aanvullend bestuursakkoord een rol?

De heer **Kamp**:

Nou, het was zo dat ook de bestuurders in de regio er voortdurend op zaten te drukken om die gaswinning zo laag mogelijk te laten zijn. Dus zo'n besluit van mij om te kiezen voor een halfjaar, waarbij je terugging van 39,4 naar

33 gedeeld door twee is 16,5, waarbij je openlaat dat je misschien nog lager gaat, was voor hen denk ik een beweging in de goede richting. Dus dat besluit zal niet dwarsgelegen hebben bij die onderhandelingen. Die onderhandelingen deed ik trouwens niet zelf, hoor.

De heer **Kwint** (SP):

Ik vraag dit omdat u zonet heel expliciet zei: met de regio onderhandel ik niet over winningsniveaus.

De heer **Kamp**:

Nee.

De heer **Kwint** (SP):

U zegt: voor dat winningsniveau ben ik als minister verantwoordelijk. Daar dien ik verantwoordelijkheid voor te dragen en daar hoef ik anderen niet medeverantwoordelijk voor te maken.

De heer **Kamp**:

Ja, maar ik zeg ook niet dat ik erover onderhandeld heb. Ik zei: het zal zeker geholpen hebben. Zij willen dat je minder gas wilt en ze zien dat ik minder win. Dan heeft dat geen blokkade opgeleverd voor die onderhandelingen over het bestuursakkoord.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, precies. Had het, andersom, een blokkade opgeleverd als u dit besluit niet genomen had?

De heer **Kamp**:

Nee. Nee, dit is niet iets wat afgedwongen is door de regiobestuurders. Nee. Die besluiten over die winningen nam ik zelf. Ik paste er gewoon voor op om dat niet te delen met anderen, want dan zou het onduidelijk zijn. Nu wist iedereen wie hij moest aanspreken, namelijk mij.

De heer **Kwint** (SP):

Ja. We krijgen uit aantekeningen van betrokkenen het idee dat zij wel degelijk de koppeling zagen tussen de hoeveelheid gas die werd gewonnen, en de vraag of de regio bereid zou zijn te tekenen.

De heer **Kamp**:

Ik heb u gezegd hoe het volgens mij is gegaan.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, precies.

We gaan door naar juni. Daar werd net al naar vooruitgewezen. In juni 2015 besluit u om de gaswinning te verlagen naar 30 miljard. Dat was lager dan GTS had geadviseerd. Dat kon door eenmalig extra gebruik te maken van de gasopslag die er al was, de gasopslag in Norg. Wat gaf de doorslag om deze verlaging door te voeren?

De heer **Kamp**:

SodM had mij toen geadviseerd om in het tweede halfjaar niet méér te gaan winnen dan in het eerste halfjaar. In het eerste halfjaar was de winning 16,5 miljard, dus SodM adviseerde in het tweede halfjaar niet meer dan 16,5 miljard te winnen. Maar er kon eenmalig uit de gasopslag in Norg 3 miljard kubieke meter gas beschikbaar komen. Ik heb die 3 miljard dus afgetrokken van die 16,5 miljard. Toen heb ik gezegd: dan gaan we dat tweede halfjaar 13,5 miljard winnen. Zo is het toen gegaan.

De heer **Kwint** (SP):

Zaten daar nog risico's aan vast? Dan geef je bepaalde marges op.

De heer **Kamp**:

De risico's bij een koude winter zaten daar niet aan vast, want wij gingen altijd uit van een koude winter. Dus ook bij dit aantal gingen we weer uit van die koude winter. Er zat wel een risico in voor wat betreft technische eventualiteiten. Dus als er iets technisch mis zou zijn gegaan, dan hadden we een probleem kunnen hebben.

De heer **Kwint** (SP):

Er moest niks kapotgaan.

De heer **Kamp**:

Nu ja, als er iets echt kapot zou gaan waardoor er een probleem zou ontstaan in de gasproductie, dan zouden we een probleem kunnen hebben. Ik denk dat we toen op dat moment, in juni 2015, met die technische eventualiteiten, die 2 miljard, geen rekening hielden. Ik heb gezien dat dat bij die volgende besluiten wel het geval is geweest.

De heer **Kwint** (SP):

Weet u waarom het halverwege het jaar wel lukt om het kabinet mee te krijgen in een verdere verlaging van de gaswinning?

De heer **Kamp**:

16,5 het eerste halfjaar was een winning op basis van wat toen op grond van de leveringszekerheid volgens mij verantwoord was. Het kabinet heeft daarmee ingestemd. Over het tweede halfjaar heb ik gezegd: "SodM zegt om in het tweede halfjaar niet meer dan 16,5 miljard te winnen, maar ik denk dat we 3 miljard kuub uit Norg kunnen halen, dus we kunnen volstaan met 13,5 miljard." Daar heeft het kabinet mee ingestemd, net zoals het de vorige keer heeft ingestemd. Dus het was niet zo dat het kabinet daar anders tegenover stond.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik wil nog even terug naar februari 2015. We zien in de stukken dat er dan overleggen zijn. De heer Moorlag zei dat ook al in zijn verhoor. Er is toen een Torentjesoverleg gevoerd. De heer Moorlag gaf daarbij aan: we zaten zo'n beetje tegen een kabinetscrisis aan. Kunt u ons toch even meenemen naar die tijd, naar februari?

De heer **Kamp**:

Tegen een kabinetscrisis aan? Dat weet ik niet. Ik weet wel dat we allemaal erg ongerust waren over wat zich allemaal afspeelde in Groningen. Dat gold niet alleen voor mij, maar ook voor de collega's in het kabinet en voor de Tweede Kamer. Dus er speelde van alles, maar ik heb zo geen herinneringen aan de dreiging van een kabinetscrisis. En Moorlag zegt dat er een gesprek is geweest in het Torentje. Dat kan best zijn. Ik heb daar zo geen plaatje van, maar het zou kunnen zijn dat we daar in het Torentje gezeten hebben met de minister-president. Die was daar dan in ieder geval bij.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

En de heer Samsom ook, zei de heer Moorlag.

De heer **Kamp**:

Dat zal nooit alleen Samsom zijn geweest. Daar zal dan ook de fractievoorzitter van de VVD bij zijn geweest, schat ik in. En als Moorlag daar was, zijn daar misschien ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nee, hij zei dat Samsom hem dat heeft verteld.

De heer **Kamp**:

O.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat is dan via de partijlijnen gegaan. Daar kreeg hij de indruk uit dat het zo'n beetje tegen een kabinetscrisis aan had gezeten.

De heer **Kamp**:

Ik heb geen herinnering aan de dreiging van een kabinetscrisis vanwege Groningen in die periode. Dat geldt voor de hele periode dat ik op EZ zat.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hoe zat het met de twee coalitiepartners? Uit de mails van ambtenaren van EZ over advisering voor de Kamerbrief blijkt duidelijk dat die twee partijen niet op één lijn zaten.

De heer **Kamp**:

Ik was VVD-minister. Dan heb je misschien wat meer credits bij de VVD-fractie dan bij de PvdA-fractie. De hele Kamer was echter kritisch, heel kritisch, inclusief de coalitiefracties. Ik heb u vorige keer al verteld dat als er een brief uitging naar de Kamer, je zo 200 tot 300 vragen terugkreeg. Die moesten allemaal beantwoord worden. Dat waren echt niet alleen maar vragen van de oppositie; daar waren ook heel veel vragen van de coalitiefracties bij. De druk die op de Kamer werd uitgeoefend door alle betrokkenen, was zeker zo sterk op de coalitiefracties als op de oppositiefracties. Dus ik had met een kritische Kamer te maken, inclusief de coalitiefracties.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Als ik zo de mails zie van de ambtenaren richting u ter voorbereiding van die Kamerbrief, dan kan ik daaruit opmaken dat het ging om een meningsverschil over het moment van verlaging. Zegt u dat wat? Herkent u dat de partijen op dat punt niet op één lijn zaten?

De heer **Kamp**:

Nee. Ik denk dat ik, zoals ik al zei, er zelf op uit was om zo min mogelijk te winnen, en daarom van die 48 op die 20 ben uitgekomen. Dat gold echter

zeker ook voor de Kamer. De Kamer had natuurlijk ook die behoefte om zo min mogelijk te winnen, en zeker ook de coalitiefracties. Dus een verschil op dat punt tussen beide fracties ...?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dan was er het voorstel om het eerste halfjaar maximaal 16,5 te winnen en dan in juli te bekijken wat het definitief zou worden. Was dat voorstel dan de oplossing voor het verschil hoe beide partijen ertegen aankijken? Mag ik dat zo zien?

De heer **Kamp**:

Dan gaat u ervan uit dat in dat overleg van die beide partijen met mij dat de uitkomst zou zijn, en dat dat het definitieve besluit is geworden. Zo was het niet. Ik deed het altijd als volgt. Ik informeerde mezelf. Ik keek wat er allemaal was. Ik zag wat er volgens mij nodig was. Daar werd dan wel over gesproken, ook met woordvoerders van coalitiefracties, maar het was niet zo dat het daar nou uit kwam. Ik deed altijd eerst mijn eigen werk en daarna werd daarover gesproken. Ik heb niet de indruk dat die 16,5 uit andere overleggen is gekomen dan de overleggen die ikzelf intern op het ministerie voerde op grond van alle informatie die beschikbaar was. Dus mijn idee is dat het van mezelf komt.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Partijen zaten niet op één lijn over het moment van de verlaging. Deze keer wordt het dan opgeknipt. Daarom was mijn vraag: is dat nou aan elkaar gelinkt? U zegt hierbij ...

De heer **Kamp**:

Ik zeg dat er is gesproken met woordvoerders van de coalitiefracties, zeker. Een aantal keren is met hen gesproken. Maar het is niet zo dat ik de verantwoordelijkheid voor die besluiten naar hen toe kan schuiven. Ik heb die besluiten steeds zelf genomen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Op 18 november 2015 vernietigt de Raad van State zowel het instemmingsbesluit van januari 2015 als het wijzigingsbesluit van juni 2015. U had het daar al over. De Raad van State vindt dat er ten onrechte is uitgegaan van een koud jaar. Wat betekende deze uitspraak van de Raad van State?

De heer **Kamp**:

Het is misschien goed om eerst even met elkaar vast te stellen dat dat de enige uitspraak is van de Raad van State in die vijf jaar dat ik daar op EZ zat, die op de hoogte van de winning betrekking had. Al die besluiten die ik genomen heb, waren besluiten die we zelf namen, maar dit is een besluit van de Raad van State geweest. We hadden dus al besloten tot een winning van 30. Dat was die optelsom van 16,5 en 13,5. Toen kwam de Raad van State met 27. 27 is twee keer 13,5. Zij zeiden dus dat we wat ik voor het laatste halfjaar van 2015 had, nu voor een heel jaar moesten gaan doen. Dat was daar dus mee in overeenstemming. De Raad van State zei: daar kan 2 miljard bij komen in geval van technische eventualiteiten en daar kan 6 miljard bij komen in geval van een koude winter.

Dus wat deed de Raad van State eigenlijk? Men liet het concept van die koude winter los. De Raad van State ging naar een gemiddelde winter toe. Dat betekent dat men dus op de koop toenam dat je dan in de loop van een koude winter 6 miljard extra moest winnen, met alle gevolgen van dien die er dan volgens mij zouden zijn voor de seismiciteit. Ik heb al gezegd dat op dat moment de informatie was dat je vlak moest winnen. Dat zei onder andere de Mijnraad en dat zei in ieder geval SodM, maar ook ambtenaren zeiden dat. De Mijnraad zei dat een halfjaar later nog een keer. SodM zei het een jaar later nog een keer. Dus dit was wel een opmerkelijke uitspraak van de Raad van State. Die uitspraak was niet opmerkelijk voor wat betreft die 27, want dat was twee keer 13,5, maar wel wat betreft het loslaten van de koude winter en het accepteren van zo nodig 6 miljard extra. Dat was een nieuwe lijn. Ik heb toen die lijn van de Raad van State maar als nieuw uitgangspunt genomen. Dus vanaf dat moment ben ik ook niet uitgegaan van een koude winter, maar van een gemiddelde winter, en ben ik het risico gaan nemen van eventueel meer winnen in een koude winter. Dat heb ik als nieuw uitgangspunt gezien.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het argument van die vlakke winning komt een aantal keren terug. Ik ben toch benieuwd naar de definitie daarvan. Hoe zag u dat? Wat betekende dan "een vlakke winning"?

De heer **Kamp**:

Vlakke winning is dat je de fluctuaties vermindert. Je hebt dus twee mogelijkheden. Bij een vlakke winning win je het hele jaar door aardgas uit Groningen. Als je in de winter extra gas nodig hebt, kun je de conversie-

installaties en de opslag in Norg inschakelen. Het extra gas kun je dan daaruit halen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dit gaat dus over vlakke winning over een heel jaar.

De heer **Kamp**:

Ja. Als je niet vlak wint, maar uitgaat van 100% inzet van die conversie-installaties moet je er dus, afhankelijk van de vraag, Gronings gas bij doen. In de zomer is dat niet zo veel en in de winter heel veel, vooral in een koude winter. Dan heb je dus grote fluctuaties door het jaar heen. En men redeneerde dat je daar seismiciteit van krijgt.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja. Nou hadden we net een verhoor met de heer Hoevers. Hij gaf aan dat GTS werkte met een maandgemiddelde. Mag ik dan constateren dat er verschillende definities waren van "vlak winnen"?

De heer **Kamp**:

Ja, maar GTS is toch niet degene die de seismische risico's moet inschatten? GTS moet de leveringszekerheid inschatten. Wat zij doen per maand en per kwartaal is allemaal prima, maar we praten hier over de seismiciteit. Daar ging GTS niet over.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nee. Dus u ging af op ...

De heer **Kamp**:

SodM.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

... de definitie van vlakke winning van het SodM.

De heer **Kamp**:

Van het SodM, de Mijnraad en de ambtenaren van EZ, die zich daar ook heel uitdrukkelijk over uitlieten. We komen straks nog te spreken over het besluit om naar 24 miljard te gaan. Toen werd door ambtelijk EZ letterlijk gezegd dat "het zeer onverstandig is om een niveau onder de 24 miljard te kiezen", omdat je dan de fluctuaties op de koop toe neemt. Dus het waren ambtenaren, de Mijnraad en het SodM die het over de vlakke winning hadden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Helder. Ik ga toch even terug naar het punt dat Economische Zaken na de uitspraak van de Raad van State standaard uitgaat van een gemiddeld jaar in plaats van van een koud jaar. Is die stap puur en alleen gezet omdat de Raad van State dat aangaf, of was die ook inhoudelijk gebaseerd op voortschrijdend inzicht?

De heer **Kamp**:

Nee. We hebben dat toen gedaan vanwege wat de Raad van State zei. De Raad van State zei: jullie gaan altijd uit van een koude winter, maar je moet uitgaan van een gemiddelde winter, en in een koude winter maximaal 6 miljard extra winnen. Dat stond haaks op de theorie van de vlakke winning.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja, maar u ging ...

De heer **Kamp**:

Dat vond ik wel een probleem hoor. Ik vond dat wel een groot probleem, ook omdat u hier praat over november 2015, terwijl de Mijnraad nog in juni 2016 zei dat we vlak moesten winnen. Dus ik zat daar met een uitspraak van de Raad van State die anders was dan wat mij werd gezegd door ambtenaren, de Mijnraad en het SodM. Maar ja, we leven in een rechtsstaat, hè. Als er uiteindelijk iets door de hoogste rechter wordt gezegd, dan moet je wel een heel goed verhaal hebben om daarvan af te wijken.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja. En dan is dat gewoon het volgende uitgangspunt waar u mee gaat werken.

De heer **Kamp**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het ambtelijke advies van 4 december 2015 over deze uitspraak van de Raad van State houdt in dat het onverstandig is -- u zei net al dat u er vraagtekens bij had -- om de productie verder te verlagen dan 27 miljard kubieke meter, het productieniveau dat werd genoemd door de Raad van State. Daarbij wijzen uw ambtenaren op het advies van Staatstoezicht van 2 december 2015. SodM adviseert daarin om fluctuaties in de productie zo veel

als mogelijk te vermijden. Tot hoever had de productie vanuit het oogpunt van leveringszekerheid verlaagd kunnen worden?

De heer **Kamp**:

GTS zei op dat moment dat er 31 miljard kubieke meter nodig was, plus 1,5 miljard voor technische eventualiteiten. Dat zei GTS daarover in die tijd waar u over spreekt, van december 2015. Toen kwam er een ambtelijke nota bij mij. Daarin stond: je moet weten dat de kwaliteit van het H-gas minder wordt. Dat H-gas was minder calorisch dan het eerst was. Als je er rekening mee houdt dat het H-gas minder calorisch is, dan heeft dat tot gevolg dat er een hogere capaciteit mogelijk is voor de conversie-installaties, want daar hoeft men dan minder stikstof toe te voegen om toch naar de kwaliteit van laagcalorisch gas te komen. Sorry dat het technisch ingewikkeld wordt. Ambtelijk is dat advies van GTS vertaald naar dat het verantwoord zou zijn om dat besluit van de Raad van State, namelijk 27 plus 2 plus 6, in stand te houden. Bij mezelf speelde ook mee dat 27 twee keer 13,5 is. Daar had ik al eerder toe besloten en dat sloot daar dus ook bij aan. Dus al met al, en ondanks het feit dat GTS toen wat hoger zat, hebben we het zo gedaan. De eerste reden was dus de uitspraak van de Raad van State, en de tweede reden was de redenering van de ambtenaren waarbij er nuances kwamen op dat advies van GTS. En de derde reden was dus: twee keer 13,5.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het kwam ook door de bandbreedtes die GTS aangaf.

De heer **Kamp**:

Bij die bandbreedtes zit het als volgt in elkaar. Daarbij speelt vooral de capaciteit van de conversie-installaties. Je hebt verschillende bandbreedtes. Je kunt een bandbreedte hebben voor koude of gemiddelde winters. Je kunt ook een bandbreedte hebben voor de kwaliteit van het H-gas. Afhankelijk van de kwaliteit van het H-gas moet er aan dat H-gas meer of minder stikstof worden toegevoegd om op de kwaliteit van het L-gas te komen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

En GTS gaf aan vanuit het oogpunt van leveringszekerheid in een koud jaar een volume van 33 miljard nodig te hebben. Dat is dus bij een koud jaar.

De heer **Kamp**:

Ja, daarbij gaat het dus om een koud jaar. Met het accepteren van de uitspraak van de Raad van State gingen we dus voortaan uit van een

gemiddeld jaar, plus dan nog de nuancering die ik net heb genoemd over de kwaliteit van het H-gas.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Heeft u op dat moment een nog lagere gaswinning overwogen?

De heer **Kamp**:

Lager dan de Raad van State zei, dus lager dan 27?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja.

De heer **Kamp**:

Nee. Twee dingen waren daar aan de orde. Het eerste was dat we uitgingen van een gemiddelde winter in plaats van van een koude winter. En het tweede was het voor een deel loslaten van die vlakke winning. Die lieten we niet helemaal los, maar je accepteert wel een maximum van 6 miljard extra in de winter. Dus dit was al een hele forse stap.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Staatstoezicht noemt geen specifieke ondergrens in zijn advies van december 2015. Is daar nog wel naar gevraagd?

De heer **Kamp**:

U bedoelt dat ik SodM gevraagd heb om ook een aantal te noemen?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja.

De heer **Kamp**:

Nee. Nee, ik kan mij niet herinneren dat daarnaar is gevraagd. En ik denk ook niet dat ik daar zelf naar gevraagd heb. Kijk, toen werd het overheerst door de uitspraak van de Raad van State. De hoogste rechter heeft zich uitgesproken. Dan moet je kijken hoe je dat recht kunt doen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het punt is dat SodM de effecten van sterke fluctuaties op seismische risico's niet heeft gekwantificeerd, maar wel stevig duidt. Dat geven de ambtenaren u mee. Daarom lijkt het EZ in ieder geval ambtelijk onverstandig om het niveau nog verder te verlagen dan 27 miljard. Vandaar mijn vraag: is SodM

nog gevraagd om daarbij een specifieke ondergrens aan te geven? Maar dat is dus niet het geval?

De heer **Kamp**:

Het is niet goed om hier een beetje te gaan speculeren over wat er gebeurd zal zijn. Maar kijk, wij weken al af van de SodM-lijn waarbij men zei: vlak winnen. Wij gingen op de lijn van de Raad van State zitten, waarbij men zei: in de winter mag er maximaal 6 miljard extra gewonnen worden. Ja, als je dan aan SodM vraagt wat ze ervan vinden, dan mag je ervan uitgaan dat ze bij SodM zullen zeggen: we vinden dat dat wel risico's oplevert voor de seismiciteit.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

De heer Van der Meijden verklaarde in zijn verhoor dat bij de presentatie van het advies van Staatstoezicht in december 2015 de aandeelhouders van NAM aanwezig waren. Wat was hiervoor de reden?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet ... Als ik dat nu hoor ... Ik wist dat niet. Nu meer. Maar ik hoor dat meneer Van der Meijden dat zegt en meneer Van der Meijden verzint zulke dingen niet. Ik probeer me dat dus voor te stellen. Er is een gesprek over een advies van SodM van mij met de heer Van der Meijden waar dan Shell en Exxon bij zitten. Ik vind dat geen fraaie setting.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nee. Oké.

De heer **Kwint** (SP):

Het ging net al even over stikstofconversie en de beschikbare capaciteit. In een brief aan de Tweede Kamer van 21 december 2015 noemt u de bouw van een stikstoffabriek expliciet als strategie om de Groningse gaswinning sneller af te bouwen.

De heer **Kamp**:

U spreekt over december 2015?

De heer **Kwint** (SP):

Ja, over een Kamerbrief van 21 december 2015.

De heer **Kamp**:

Oké.

De heer **Kwint** (SP):

Mijn vraag is waarom er in 2016 van die strategie wordt afgeweken.

De heer **Kamp**:

Die nieuwe stikstoffabriek kwam op initiatief van GTS op. Daar zei men: we hebben vanwege capaciteit een nieuwe stikstoffabriek nodig. U kent het verschil tussen capaciteit en volume. Volume is wat je in een heel jaar aan aardgas wint, en capaciteit is wat er nodig is aan gas op het moment dat het er echt op aankomt en dat het heel koud is. Wat kun je op zo'n moment leveren? Als het in de winter -17 graden is, heb je een capaciteit nodig van 17 miljoen kubieke meter aardgas per uur. Die nieuwe stikstoffabriek die in december 2014 voorgesteld werd door GTS, zou een capaciteit hebben van tussen de 120.000 en 180.000 kubieke meter per uur. Dus waar er een totale behoefte is van 17 miljoen, kon die nieuwe stikstoffabriek volgens de berekeningen op dat moment maximaal 180.000 leveren. Dus het ging, gezien wat er nodig was, om een vrij kleine hoeveelheid extra capaciteit. Maar bij GTS zei men: we hebben nu toch het idee dat we, als het erop aankomt, onvoldoende capaciteit hebben. Daarom wilde GTS, dus om die reden van capaciteit, die nieuwe stikstoffabriek erbij hebben. GTS had het toen over een capaciteit van 120.000. Ik heb toen gezegd, ook op ambtelijk advies, om er een capaciteit van 180.000 kubieke meter per uur van te maken. Daar hebben ze toen op aangestuurd. U weet dat ze anderhalf jaar later, in juni 2016 zeiden: het is op grond van die capaciteit niet meer nodig.

De heer **Kwint** (SP):

En dat was voor u de voornaamste reden om op dat moment de bouw te pauzeren, of in ieder geval om het besluit te pauzeren om over te gaan tot de bouw van een nieuwe stikstofinstallatie?

De heer **Kamp**:

De oorspronkelijke behoefte was er dus vanwege capaciteit. Maar voor capaciteit was de installatie niet nodig. Dan houd je over de behoefte vanwege volume. Op dat moment gingen wij er niet van uit dat we heel snel naar beneden zouden gaan. Ik zal zo nog iets zeggen over de aantallen kubieke meters per jaar die volgens GTS nodig waren, maar op dat moment gingen we ervan uit dat je een veilige situatie kunt hebben bij een niveau in de orde van grootte van 20, 22, 24 miljard kubieke meter per jaar, met de versterking die daarbij hoort. Het was dus zo dat wij er niet van overtuigd waren dat die stikstoffabriek vanwege het volume nodig was.

We hadden een derde reden. We dachten toen dat die fabriek een half miljard zou gaan kosten. Je investeert dus een half miljard in fossiel, terwijl wij toen heel erg druk waren met de overgang van fossiele naar duurzame energie. In die duurzame energie moest een heleboel geïnvesteerd worden. Het is dan niet logisch om in die fossiele energie te gaan investeren. Daar komt nog bij dat GTS op een ander moment, in april 2017, tegen ons heeft gezegd: er is ten minste tot en met het jaar 2020 een behoefte van 21 miljard kubieke meter aan aardgas uit Groningen voor de leveringszekerheid. Dus tot 2020 zou er een behoefte van 21 miljard kubieke meter zijn, en daarna gaat het tot 2029 aflopen tot 4 miljard kubieke meter. Die 4 miljard was de capaciteit van de conversie-installaties in Wieringermeer (2,7) en Ommen (1,3). Dus die installaties hadden bij elkaar die 4 miljard al beschikbaar.

De heer **Kwint** (SP):

Die hadden die 4 bcm beschikbaar.

De heer **Kamp**:

Ja. Dus die nieuwe fabriek die gebouwd zou gaan worden, voor een half miljard, kwam beschikbaar in... Zij is er nou nog niet, maar misschien dat die fabriek begin 2023 beschikbaar komt. Ik heb nu het idee dat die fabriek alleen maar nodig is tussen 2023 en 2029, maar ik ben natuurlijk niet meer goed geïnformeerd omdat ik daar al een hele tijd weg ben. Vanaf 2029 kun je het met de bestaande installaties af.

De heer **Kwint** (SP):

De oorspronkelijke planning was dat de fabriek rond 2020, 2021 klaar zou zijn.

De heer **Kamp**:

Ja. En dan gaat het dus over die periode tot 2029. Dat is een relatief korte periode waarin die fabriek nodig is.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, maar ik probeer te begrijpen ...

De heer **Kamp**:

Sorry, mag ik daar nog iets aan toevoegen?

De heer **Kwint** (SP):

Ja, natuurlijk.

De heer **Kamp**:

De fabriek is nodig als je loslaat wat ik net zei, namelijk dat je met een winning in de orde van grootte van 20, 22, 24 miljard in combinatie met versterking, een veilige situatie kunt creëren. Dat was wat er op dat moment werd gedacht.

De heer **Kwint** (SP):

Maar het afgelopen uur hebben we het meermaals gehad over uw zoektocht naar extra ruimte.

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

U zoekt naar extra ruimte door de behoefte aan Groninger gas te verkleinen om de gaswinning in Groningen naar beneden te kunnen brengen. Wij begrijpen uit het verhoor van de heer Hoevers dat de kritische grens voor die stikstofinstallatie op 24 bcm ligt. Daaronder heb je die installatie nodig om extra capaciteit te kunnen leveren. Voorzag u dan niet dat juist vanuit het oogpunt van die wens om de productie te laten afnemen, je in die overgangperiode wel degelijk een stikstoffabriek nodig zou hebben?

De heer **Kamp**:

Nou, we hadden dus, ik had dus om de reden die ik net noemde, het idee dat dat een discutabele, en mogelijk een niet-noodzakelijke investering zou zijn. Het ambtelijk advies was uiteindelijk ook negatief. Ik heb toen gedacht: het is niet goed om nu aan het einde van een kabinetsperiode ... We spreken namelijk over wanneer precies?

De heer **Kwint** (SP):

Over 21 december.

De heer **Kamp**:

Over augustus 2016.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, exact. In december kondigt u aan om wel te gaan bouwen, en in augustus ...

De heer **Kamp**:

Ja, en in maart zouden er verkiezingen zijn. Dan krijg je een nieuw kabinet. Ik dacht dat het niet goed zou zijn om de bouw van die stikstoffabriek af te blazen, want een nieuw kabinet zou daar misschien anders over denken. Dus we hebben toen niet het besluit genomen om de bouw af te blazen, maar we hebben het besluit genomen om na een jaar daarover te gaan beslissen. Daarbij hadden wij de gedachte: na een jaar is er een nieuw kabinet en dat kan dan doen wat het denkt dat goed is.

De heer **Kwint** (SP):

Welke rol speelde een eerdere toezegging aan de Kamer daarbij?

De heer **Kamp**:

Welke bedoelt u?

De heer **Kwint** (SP):

De toezegging dat er een stikstoffabriek zou komen. Welke rol speelde die toezegging bij het besluit om de bouw niet definitief af te blazen, maar om het besluit een jaar uit te stellen?

De heer **Kamp**:

Toen we tegen de Kamer zeiden dat er een stikstoffabriek gebouwd zou worden en dat wij dachten dat dat nodig zou zijn, gingen we er dus van uit dat die fabriek vanwege capaciteit nodig was. Dat was de reden. Die reden bleek later weg te vallen. Over het volume is er gecommuniceerd met de Kamer; u heeft dat net gezegd. In augustus hebben we uiteindelijk de afweging gemaakt dat er geen capaciteitsprobleem was, dat er voor wat betreft volume een natuurlijke daling zou optreden tot 2029, 2030, en dat er dan nog maar 4 miljard nodig zou zijn. Bovendien hebben we toen gedacht dat het misschien niet verstandig was om nu zo'n groot bedrag in fossiel te investeren in plaats van in duurzaam. Dat was dus het complex van afwegingen dat we maakten om het besluit met een jaar op te schorten.

De heer **Kwint** (SP):

Herkent u het rekensommetje van GTS? Daar zei men: die kritische grens zit op 24, en als je minder dan 24 bcm gaat winnen, dan heb je die fabriek wel nodig. De heer Hoevers verklaarde ook: "Ons advies om de bouw uit te stellen, was gebaseerd op de veronderstelling dat er nog gedurende langere tijd 27 tot 30 miljard kuub per jaar gewonnen zou worden."

De heer **Kamp**:

Ik heb net gezegd dat GTS in april 2017 zei dat er tot 2020 21 miljard nodig zou zijn en dat het daarna af zou lopen tot 4 miljard. U zegt: je hebt die fabriek nodig als er minder dan 24 miljard Groninger gas gewonnen wordt? Ik geloof dat er op dit moment 2,7 miljard gewonnen wordt, hè. En die fabriek staat er niet.

De heer **Kwint** (SP):

Dat is een ding dat zeker is.

De heer **Kamp**:

Ja. Maar het verschil tussen 2,7 en de 24 die u noemt, is wel heel groot.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, dat ligt in de orde van grootte van ruim boven de 20.

Het ministerie van Algemene Zaken werpt tegen dat een stikstoffabriek ook een verzekeringsproduct kan zijn om uiteindelijk flexibiliteit in capaciteit en volume te verkrijgen.

De heer **Kamp**:

Ja. We hebben erover gesproken met de minister-president, de vicepremier en de minister van Financiën. Toen zijn er natuurlijk allerlei argumenten gewisseld. Uiteindelijk is toen besloten om niet te zeggen dat we de fabriek wel zouden bouwen, niet te zeggen dat we de fabriek niet zouden bouwen, maar om te zeggen dat we het besluit daarover een jaar vooruit zouden schuiven.

De heer **Kwint** (SP):

In hoeverre speelde in die afweging de vrees mee dat de toezichthouder de investering als "ondoelmatig" zou bestempelen?

De heer **Kamp**:

Nou, niet zo. Dan ging het over ACM. ACM heeft een bepaalde taak. Op grond van die taak komt men daar met dit soort adviezen. Die zijn heel belangrijk maar, weet je, de leveringszekerheid in Nederland is, na de veiligheid van de mensen in Groningen, toch van een zodanig groot belang dat ik denk dat er, als het er echt op aankomt, over dat soort problemen die ACM maakt heen gestapt kan worden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik ga door naar april 2017. Dan brengt Staatstoezicht een nieuw advies uit. Daarin wordt geadviseerd om 24 miljard kubieke meter te handhaven, met een eventuele reductie van 10% als de signaalwaarden voor seismiciteit uit het meet- en regelprotocol worden overschreden. U besluit op 24 mei 2017 de productie voor het nieuwe gasjaar, dat ingaat per oktober 2017, bij voorbaat te reduceren met 10%. Waarom nam u het besluit om al te reduceren met 10%, nog voordat de grenswaarden waren overschreden?

De heer **Kamp**:

Volgens mij zegt u dat niet goed, mevrouw Kuik. Volgens mij is het besluit van 24 miljard genomen in september 2016. Toen is er door Staatstoezicht gezegd: ga naar een winning van 24 miljard, en als er aan voorwaarden wordt voldaan, kan er meer worden gewonnen en kunnen we tot 27 miljard gaan. In april van het jaar daarop, in april 2017, zei Staatstoezicht: het moet 24 miljard blijven, maar als grenswaarden overschreden worden, zou je met 10% moeten verminderen. Dus wat u nu net zei, ging niet vooraf aan het besluit van 24 miljard, maar dat ging vooraf aan het besluit van 21,6 miljard. Dat hebben we in april/mei 2017 genomen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dan moet ik het even goed scherp hebben. Staatstoezicht op de Mijnen geeft in april ...

De heer **Kamp**:

Van welk jaar?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

In april van 2017.

De heer **Kamp**:

Ja, maar dan slaat u dus de 24 over.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Zeker. Ik spring door de tijd; dat klopt. U bent scherp. In april 2017 brengt Staatstoezicht een nieuw advies uit. Men zegt dan: handhaaf die 24 miljard kubieke meter, met een eventuele reductie van 10% als signaalwaarden voor de seismiciteit uit het meet- en regelprotocol worden overschreden. U besluit op 24 mei 2017 om de productie voor het nieuwe gasjaar, dat ingaat per oktober, al bij voorbaat te reduceren met 10%. Waarom nam u dat besluit

om de productie met 10% te reduceren, nog voordat die grenswaarden waren overschreden?

De heer **Kamp**:

Om dezelfde reden die ik eerder al heb aangegeven. Ik, maar ook de Tweede Kamer, natuurlijk de mensen in Groningen en eigenlijk iedereen was ervan overtuigd dat we zo snel mogelijk zo veel mogelijk minder gas moesten gaan winnen in Groningen. Dus ik was voortdurend aan het kijken naar mogelijkheden om dat te doen. Ik zei u al dat Staatstoezicht op een gegeven moment zei dat we in het tweede halfjaar niet meer dan 16,5 moesten winnen en dat ik toen heb gezegd dat we naar 13,5 zouden gaan. Daarna zei men op een gegeven moment, bij dat besluit daarvoor over 24 miljard, dat we eventueel naar 27 miljard zouden kunnen gaan. Dat heb ik niet gedaan. Ik heb gezegd: we blijven op die 24 miljard zitten. Nu zeggen ze: 24 miljard, maar als er iets gebeurt, moet je 10% minder doen. Toen dacht ik ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

... dan maar direct.

De heer **Kamp**:

Ik dacht: kennelijk zitten we ertegenaan, dus laten we er nou niet achteraan lopen, maar laten we dat eerder gaan doen. Dat vond ik ook omdat GTS toen gezegd heeft dat de behoefte voor de leveringszekerheid 21 miljard was; dat zei ik net al een paar keer. GTS had het dus toen over 21 miljard voor dat jaar tot en met 2020, en daarna wordt het minder, aflopend naar 4 miljard. Toen dacht ik: als er niet meer dan 21 miljard voor de leveringszekerheid nodig is, dan ga ik niet op 24 zitten, maar ga ik naar die 21. Toen heb ik dus die 10% van SodM toegepast op die 24. Dan kom je uit op 21,6.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja. En als GTS zegt 21, waarom bent u dan direct ...?

De heer **Kamp**:

Daar heb ik geen goed antwoord op. Ik denk dat ik toen bij SodM ben gebleven. Daar zei men: 24, en als de grenswaarden overschreden worden, ga je naar 21,6. Ik denk dat ik daar bij ben gaan zitten, maar nu vind ik eigenlijk dat we ook hadden kunnen besluiten om naar 21 te gaan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

De heer Van der Meijden gaf in zijn verhoor aan dat achter die 10% reductie geen wetenschappelijke onderbouwing lag. Wist u dat?

De heer **Kamp**:

Nee, dat is hun verantwoordelijkheid, hè. Zij hebben daar de toezichtstaak, zij adviseren mij -- ik ben heel blij met die adviezen -- zij hebben de deskundigen. Van der Meijden was ook in staat gesteld om die organisatie flink te versterken. En als die uiteindelijk alles afwegende op grond van veiligheid tot een advies aan mij komt, ga ik niet kijken hoe het nou precies zit met de wetenschappelijke onderbouwing daarvan. Dat is dan hun verantwoordelijkheid, tenzij ik signalen krijg dat het wetenschappelijk niet klopt, dan duik je daar in. Maar als die signalen niet komen, ga ik op SodM af.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U ging gewoon af op die 10%. Hoe reageerden de oliemaatschappijen op dit besluit om bij voorbaat al met 10% te reduceren?

De heer **Kamp**:

Nou ja, die grepen hun kans. Zij hadden mij al eerder een brief gestuurd waarin ze zeiden: besef wel dat wij de eeuwigdurende concessie hebben en dat wij eigenaar van het gas zijn; wij willen dat gas gewoon op een economisch verantwoorde manier kunnen winnen en als je niet om veiligheidsredenen lager gaat zitten dan wat SodM zegt, dan tast je ons in ons eigendom aan. Vervolgens zijn zij ook naar de Raad van State gegaan en hebben bezwaar en beroep aangetekend tegen het besluit van mij. Zij zagen toen dat ik op dat moment lager ging dan wat SodM adviseerde. Zij hadden dat al een keer eerder kunnen doen, misschien, maar toen hebben ze de conclusie getrokken: nu gaan we naar de Raad van State toe.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ging daar nog iets aan vooraf, een gesprek of iets dergelijks? Of was het direct de stap naar de Raad van State?

De heer **Kamp**:

Die brief die zij mij gestuurd hebben, hebt u wel, hè? Dat kunt u wel zien, dat was hun stellingname. Toen deed ik het anders en dachten ze: nou, dan gaan we naar de Raad van State. Of daar een gesprek tussen gezeten heeft, weet ik niet.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. U heeft het besluit genomen om met 10% te reduceren. Op 27 mei komt GTS met zijn advies over leveringszekerheid. Hierin adviseren ze een productievolume van 21 miljard. U gaf al aan: die 21 miljard heeft u meegekregen. Toch bleef het bij 21,6. Daar hield u aan vast. U weet niet waarom u bij de 10% bent gebleven en niet naar 21 miljard bent gegaan.

De heer **Kamp**:

Nee. Ik heb daar net antwoord op gegeven. Als je terugkijkt: als je de instelling hebt om zo min mogelijk te winnen, had je dat kunnen doen. Ik wist dat, omdat er rekening gehouden moest worden zelfs met een gemiddeld jaar ... Als je in de loop van het jaar -- we spreken over mei wanneer het besluit genomen is over die 21,6 en dan heb je al een winter achter de rug -- aan ziet komen dat er mogelijk dat jaar toch minder nodig is, dan wordt die 21,6 niet gehaald in de praktijk. Als het wat warmer is, komen ze in de praktijk vaak iets onder dat maximum uit. Dat zie je ook: in dat jaar is er uiteindelijk volgens mij 20,1 miljard gewonnen, dus geen 21,6 maar 20,1 miljard. In hoeverre ik toen al over dat inzicht beschikte en of dat meegewogen heeft bij het besluit om aan te sluiten bij de 10% minder van SodM, weet ik niet.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Bij dit productievolume is 50% van de temperatuurprofielen van de leveringszekerheid geborgd. Hoe betrouwbaar achtte u de leveringszekerheidsprognoses van GTS?

De heer **Kamp**:

GTS was een staatsdeelneming. Ik heb nooit signalen gehad van de ambtenaren dat er twijfel is over de deskundigheid en de kwaliteit van de adviezen van GTS, dus ik twijfelde daar ook niet aan. Ik heb daar nooit een reden voor gezien. Ik heb wel gezien dat in de loop van de jaren steeds naar beneden ging wat volgens hen voor leveringszekerheid nodig was. Ze hadden daar ook verklaringen voor. Eén verklaring heb ik al gezegd: dat was die wisselende kwaliteit van het H-gas. Als het H-gas minder hoogcalorisch is, dan heb je ook minder Groningengas nodig omdat je dan meer conversie kunt doen. Een andere reden is dat er energiebesparing was, met name isolatie. Daar werd veel aan gedaan en dat leidde dus ook tot minder vraag. En dan was het zo dat ik een groot deel van mijn tijd ook bezig was met windmolenparken in Groningen, Drenthe en andere delen van het land en vooral heel veel op zee. Ik was ook bezig om met de SDE+-regeling

zonnepanelen heel erg te stimuleren. Die werden ook in grote aantallen in het land neergelegd. Dus vanwege de overgang naar duurzame energie was er ook minder behoefte aan gas en aan Groningengas.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U heeft DNV GL, een classificatiebureau voor de olie- en gasindustrie, gevraagd om een onafhankelijke review te geven van het GTS-advies. Zij geven aan dat meer interactie tussen GTS en andere partijen leidt tot een betere inschatting van de aannames en dus een betrouwbaar leveringszekerheidsniveau. Zijn naar aanleiding van dat advies nog acties ondernomen om dat te realiseren?

De heer **Kamp**:

Ik heb geen herinnering aan dat advies. Ben ik daarbij betrokken geweest?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U heeft DNV GL gevraagd om een onafhankelijke review. Volgens mij was dat naar aanleiding van een motie.

De heer **Kamp**:

O? Ik heb daar geen herinnering aan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké.

De heer **Kwint** (SP):

Ik wilde graag even met u stilstaan bij de relatie met de toezichthouder: deze keer niet ACM, maar SodM, het Staatstoezicht op de Mijnen. In diverse verhoren is de afgelopen weken de relatie tussen het Staatstoezicht op de Mijnen en het ministerie al langsgelopen. Onder anderen de heer De Jong heeft in een aantal interviews kritiek op de manier waarop het ministerie van Economische Zaken omgaat met adviezen van het Staatstoezicht. Hij waarschuwt voor de risico's van de Groningse gaswinning.

De heer **Kamp**:

Tja. Ik heb u de vorige keer al gezegd dat De Jong ook gezegd heeft dat het een meedogenloos besluit was van mij, in zijn tijd. Maar ik heb u ook verteld dat hij na dat besluit van 39,4 een mail stuurt waarin hij zegt dat het heel goed besluit is waar hij zich prima in kan vinden. Dus ja ... Hetzelfde met het eerste besluit om die onderzoeken te gaan doen in plaats van ... Toen zei hij

ook dat "de minister het heel goed gedaan heeft in de Kamer toen hij dat uitlegde". Er zit dus toch wel een groot verschil, vind ik, tussen wat hij in interviews zegt en wat hij naar mij toe zegt.

De heer **Kwint** (SP):

Ik wilde u inderdaad net vragen: wat zegt dat over de relatie? Maar volgens mij neemt u daar al een voorschot op.

De heer **Kamp**:

Ik denk dat u dat aan hem moet vragen. Ik heb Jan de Jong gerespecteerd. Volgens mij was dat een goede inspecteur-generaal, die in moeilijke omstandigheden toch de moed had om met adviezen te komen, met concrete adviezen te komen, die als eerste de kat de bel aangebonden heeft na de aardbeving in Huizinge, augustus 2012. Ik respecteerde hem dus als inspecteur-generaal en ook zijn instituut, het Staatstoezicht op de Mijnen. Ik vond wel dat het Staatstoezicht op de Mijnen versterkt moest worden. Zijn opvolger kreeg ook die opdracht mee.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, het toekomstbestendiger maken van het Staatstoezicht.

De heer **Kamp**:

Ja. Maar terwijl je organisatie niet ideaal is toch duidelijke adviezen durven geven, vind ik wel te waarderen. Ik kon het persoonlijk, dacht ik, goed met hem vinden. Ik ben ook bij zijn afscheid geweest en ik heb ook een afscheidsspeech gehouden.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, dat heeft hij inderdaad ook verklaard.

De heer **Kamp**:

Dus ik had geen probleem met hem, maar ik vind wel het verschil tussen wat je in de pers zegt en wat je tegen mij zegt heel groot.

De heer **Kwint** (SP):

Toch klonk het niet alsof u geen probleem met dat punt heeft.

De heer **Kamp**:

Hij of ik?

De heer **Kwint** (SP):

U.

De heer **Kamp**:

Nee, maar ik heb een dikke huid.

De heer **Kwint** (SP):

Worden er acties vanuit het ministerie ondernomen op het moment dat dat soort interviews gegeven worden?

De heer **Kamp**:

Nee, want het is niet zo dat je een inspecteur-generaal tot de orde roept. Hij was toen ... Ik weet niet of hij toen nog inspecteur-generaal was of net weg was, maar ik vind ook niet dat je een gepensioneerd iemand tot de orde moet roepen. Ik denk dus dat we dat geïncasseerd hebben.

De heer **Kwint** (SP):

Dat is niet wat de heer De Jong in zijn verhoor verklaart. Hij verklaart dat hij meerdere keren direct na een interview het ministerie aan de lijn had of hij diezelfde dag of de dag erna nog langs wilde komen.

De heer **Kamp**:

Niet mij. Ik weet dat niet, ik heb dat ook niet geëntameerd. Ik heb dat niet zelf gedaan en ik vind dat ook niet nodig.

De heer **Kwint** (SP):

In januari 2014 komen wij een e-mailconversatie tegen tussen u en uw ambtelijke top waarin het gaat over een terugkoppeling van een gesprek dat met de heer De Jong gevoerd is over een interview dat hij gegeven heeft.

De heer **Kamp**:

Een mail van mij aan de ambtenaren of andersom?

De heer **Kwint** (SP):

Een mail van de ambtenaren aan u, waarin een gesprek wordt teruggekoppeld en de eindconclusie is dat het ministerie hem duidelijk heeft gemaakt dat interviews zoals hij die heeft gegeven, alleen maar tot onrust leiden en dus eigenlijk vermeden moeten worden en dat het SodM daar begrip voor toont en zelfs de inbreng bij een rondetafel in de Tweede Kamer voorafgaand wil afstemmen met het ministerie.

De heer **Kamp**:

Nou ja, misschien dat hij zich zelf ook afgevraagd heeft of het wel redelijk is dat je aan de ene kant tegen het ministerie zegt "een heel goed besluit, ik kan me er prima in vinden" en in de pers zegt dat het een meedogenloos besluit is. Misschien dat hij daar zelf ook door getriggerd is en dat dat in een gesprek met de ambtenaren aan de orde is geweest. Dat kan best.

De heer **Kwint** (SP):

Dit ging als ik het me goed herinner over een ander interview dan het interview waarin het ging over "een meedogenloos besluit". Dat ging over het risico op zwaardere bevingen dat toegenomen is als gevolg van een hogere gaswinning in 2013. Deze wisselingen hebben zich vaker voorgedaan ...

De heer **Kamp**:

Wat was het tijdstip van die mail, wat is de datum?

De heer **Kwint** (SP):

Januari 2014.

De heer **Kamp**:

Januari 2014. En die mail waar ik het over heb ...

De heer **Kwint** (SP):

Die zal begin 2013 geweest zijn, gok ik op basis van wat u daarover zegt.

De heer **Kamp**:

Ik weet niet wanneer dat geweest is. Maar het ministerie heeft twee mails van hem gehad. De eerste was in januari 2013, van: de minister deed het heel goed in de Kamer. De andere was in 2014: een prima besluit.

De heer **Kwint** (SP):

De mail waar ik aan refereer, is een terugkoppeling van een gesprek met de heer De Jong en mijn vraag aan u zou zijn wat het zegt over de verhouding tussen ministerie en toezichthouder dat de toezichthouder voorafgaand aan een rondetafel in de Kamer zich genoodzaakt voelt om zijn inbreng te delen met het ministerie.

De heer **Kamp**:

Dat vind ik op zich niet verkeerd als het erom gaat het ministerie de gelegenheid te bieden om opmerkingen te maken, feitelijke opmerkingen. Als

De Jong een verhaal wil houden in de Tweede Kamer en dat uitgewerkt heeft en hij het ministerie vraagt "kijk daarnaar en als je inhoudelijke opmerkingen hebt, laat het me dan weten", en vervolgens zelf gaat bepalen wat hij ermee doet en wat hij in de Tweede Kamer zegt, vind ik dat niet verkeerd. Dat valt onder de normale communicatie. Ik begreep van hem uit de verhoren dat er een gespannen sfeer zou zijn tussen ambtelijk EZ en SodM. Dat heb ik nooit gemerkt.

De heer **Kwint** (SP):

Maar heeft u dat nooit gemerkt, simpelweg omdat dit soort mails u niet bereikt hebben? Ik bedoel, ik kan me dat gezien de hoeveelheid mails voorstellen.

De heer **Kamp**:

Als u zegt dat er een mail is van de ambtenaren aan mij ...

De heer **Kwint** (SP):

Ja.

De heer **Kamp**:

Het is wel raar hoor, dat ze met een mail naar mij toe communiceren. Normaal gaat het altijd via nota's. Die worden dan weer geparafeerd en zo door verschillende medewerkers van het ministerie. Is dat een mail aan mijn privémailadres of mijn ...?

De heer **Kwint** (SP):

Ik moet u eerlijk zeggen dat dat niet te zien is wanneer iemand in een adresboek staat, omdat hij dan gewoon als "Henk Kamp" verschijnt in de lijst van geadresseerden. Ik vermoed naar uw werkadres.

De heer **Kamp**:

Volgens mij is het heel uitzonderlijk als ik een mail zou hebben gekregen van ambtelijk EZ, want dat was niet de manier van communiceren. Maar wat ik al zei, ik vind dat het wel zo moet zijn ... Er is natuurlijk een werkspanning tussen mensen met verschillende verantwoordelijkheden. Dat je elkaar dan de gelegenheid geeft tot feitelijke correcties, met respect voor ieders eigen verantwoordelijkheid, vind ik goed, dat vind ik professioneel.

De heer **Kwint** (SP):

En als ik 'm één abstractieniveau hoger pak? Zowel de heer De Jong als de

heer Van der Meijden spreken over die gespannen verhoudingen. De heer Van der Meijden heeft het zelfs over een "sluimerende oorlog" waarin alles knokken was.

De heer **Kamp**:

Dat had hij dan eens een keer tegen mij moeten zeggen en dan zou ik daar met hem, met SodM en met de ambtenaren over gesproken hebben. "Een sluimerende oorlog"? Heel vreemd dat ik daar nooit iets van gemerkt heb. Het was altijd zo. Er kwamen adviezen van SodM. Ik vond dat daar respectvol over gesproken werd door de ambtenaren naar mij toe. Daar werd serieus naar geluisterd en ik ging daar ook serieus op in. Dus volgens mij was daar geen sprake van. Ik vind het ook ... Ja ... "sluimerende oorlog" ... Ik kan mij daar niks bij voorstellen.

De heer **Kwint** (SP):

De heer De Jong gaat in 2014 met pensioen. Hij wordt opgevolgd door de heer Van der Meijden, die net al even werd genoemd. Uit ons dossieronderzoek en uit zijn verhoor kwam naar voren dat de secretaris-generaal van NOGEPA -- dat is de brancheorganisatie van bedrijven voor olie- en gaswinning -- in de selectiecommissie zat. Waarom zit een vertegenwoordiger van de brancheorganisatie in de selectiecommissie voor de toezichthouder?

De heer **Kamp**:

Ik weet dat niet. Bij dit soort benoemingen gaat het zo dat ... Bij de selectie ben ik niet direct betrokken. Het is wel heel goed denkbaar dat de sg mij, terwijl die selectie loopt, op de hoogte houdt. Dat is goed mogelijk. Uit de selectie komt dan één naam en met die persoon ga ik praten. Als ik geen bezwaren heb, wordt die persoon benoemd. Ik moest nog een heleboel andere dingen doen dan dit. Ik weet zo niet hoe de samenstelling van die selectiecommissie was en wie daarbij betrokken was. Dat weet ik zo niet.

De heer **Kwint** (SP):

Hij is door een van uw topambtenaren opgesteld, maar mijn vraag was meer: wat vindt u ervan dat de secretaris-generaal van een brancheorganisatie in de selectiecommissie zit voor de selectie van de toezichthouder?

De heer **Kamp**:

Ik heb net gezegd dat ik het geen fraai beeld vond dat Shell en Exxon bij een

gesprek van mij met meneer Van der Meijden waren. Dat vond ik geen fraai beeld. Hier heb ik wat minder strong feelings over, moet ik zeggen. De echte mijnbouwtechnische deskundigheid op het ministerie bij de ambtenaren was beperkt tot een klein aantal personen, één of enkele personen. Bij de NOGEPA zat veel van die deskundigheid. Dat je dan op zo'n moment van die deskundigheid in zo'n selectieprocedure gebruikmaakt, vind ik niet per definitie verkeerd.

De heer **Kwint** (SP):

Maar het gaat natuurlijk verder dan alleen gebruikmaken van expertise. Iemand neemt plaats in een selectiecommissie die uiteindelijk mede beslist over de voorgedragen kandidaat.

De heer **Kamp**:

Ja, maar het is denk ik niet zo dat NOGEPA beslist over de kandidaat die voorgedragen wordt. NOGEPA zal daar in gezeten hebben, want u zegt dat. Die zal daar dan in gezeten hebben vanwege de deskundigheid, maar die zal in niet in een positie zijn geweest om de doorslag te geven over de kandidaat die er moest komen.

De heer **Kwint** (SP):

U kwam net zelf al terug op wat u zelf "geen fraai beeld" noemde: het moment in december 2015 dat de heer Van der Meijden zijn advies presenteert op het ministerie en daar tot zijn eigen verbazing, zoals hij verklaart, zowel NAM als Shell en Exxon tegenkomt. De heer Camps verklaarde dat het zou zijn om pingpong tussen de diverse partijen te voorkomen en dat het op uw verzoek was om dat pingpongen tussen de diverse partijen te voorkomen.

De heer **Kamp**:

Dat ik zeg dat het geen fraai beeld is, is niet omdat ik zeg dat anderen wat verkeerd hebben gedaan. Ik denk dat ik daar zelf bij betrokken ben geweest. Ik geloof niet dat als er een gesprek wordt gepland tussen meneer Van der Meijden, de dg en de directeur van Shell Nederland en de directeur van ExxonMobil Nederland, dat buiten mij omgaat. Ik denk dat ik het in ieder geval geaccordeerd heb. Ik sluit niet uit dat ik gezegd heb: "Nou, het is allemaal heel spannend. We zitten in tijdnood. De een zegt dit en de ander ontkent dat. Laten we ze allebei tegelijk horen, dan kan de een op de ander reageren en kunnen wij daar onze conclusies uit trekken." Ik kan me

voorstellen dat ik dat gedacht heb. Ik houd dus de verantwoordelijkheid voor dat niet-fraaie beeld bij mezelf.

De heer **Kwint** (SP):

Snapt u dat SodM zich op zo'n moment overvallen voelt wanneer zij dat niet weten?

De heer **Kamp**:

Ja, als ze dat niet van tevoren geweten hebben, is dat niet fraai. Als ze dat wel van tevoren geweten hadden en ze met mij overlegd zouden hebben dat ze daar bezwaar tegen hadden, dan had ik mij dat goed kunnen voorstellen en hadden we dat anders kunnen doen. Maar ik denk dat hij daardoor overvallen is, zoals hij zelf zei. Ik denk dat dat aan ons op het ministerie, mijn verantwoordelijkheid, te wijten is.

De heer **Kwint** (SP):

Snapt u dat dat bijdraagt aan datgene wat zowel de heer De Jong als de heer Van der Meijden verklaard heeft, namelijk dat zij in een situatie waren waarin ze voelden dat het ministerie de toezichthouder niet per se als gelijke beschouwde?

De heer **Kamp**:

Nee, helemaal niet. Ik had veel meer met SodM, met GTS en met de Mijnraad dan met de NAM, met Shell en ExxonMobil. Ik heb sowieso geen binding met Shell en ExxonMobil. Dat zijn grote, belangrijke bedrijven die de aandacht van de minister van Economische Zaken verdienen, maar daar in Groningen is het voor hen gewoon geld verdienen. Zij hebben het bedrijfsbelang, het commerciële belang en ik stond voor het algemene belang, dus ik had wat dat betreft veel meer een boodschap aan SodM, aan de Mijnraad en aan GTS dan aan de NAM en aan Shell en Exxon.

De heer **Kwint** (SP):

Toch zijn er twee opeenvolgende inspecteurs-generaal die aangeven dat zij zich niet als gelijke partner behandeld voelen. Hebben ze dat ooit bij u aangekaart? Het kwam net al in één specifiek geval terug, maar meer in bredere zin?

De heer **Kamp**:

Nee, maar ze waren ook geen gelijke partners, ze waren voor mij veel belangrijker.

De heer **Kwint** (SP):

Toch kreeg ik de stellige indruk dat de reden van hun opmerking niet was dat ze zichzelf belangrijker voelden dan een gelijke partner.

De heer **Kamp**:

Dat is dan jammer, want ik heb altijd gezegd dat SodM voor mij de belangrijkste adviseur was. Daarnaast had ik zeker de Mijnraad maar ook de Tcbb, de Technische commissie bodembeweging, en natuurlijk de ambtenaren van EZ die daar dag en nacht mee bezig waren en hun uiterste best deden om mij goed te adviseren. Dat was voor mij belangrijk. Shell, Exxon en NAM is ook belangrijk, maar wel in de wetenschap dat zij geld willen verdienen.

De heer **Kwint** (SP):

Beide inspecteurs-generaal hebben niet op een gegeven bij u geklaagd ... nou ja, "geklaagd" ... hun positie aangekaart, dat SodM zich miskend voelde?

De heer **Kamp**:

Nee.

De heer **Kwint** (SP):

U zei net zelf dat in de functieomschrijving van, wat uiteindelijk de heer Van der Meijden werd, de nieuwe inspecteur-generaal van het SodM, werd gezegd dat het Staatstoezicht op de Mijnen toekomstbestendiger moest worden. In hoeverre is het uiteindelijk gelukt om die organisatie toekomstbestendiger te maken?

De heer **Kamp**:

Volgens mij was dat bij het vertrek van de heer Van der Meijden behoorlijk op orde. Kijk, zij waren inspectie, maar bovendien gaven zij de belangrijkste adviezen in een heel complexe omgeving, in een moeilijke tijd. Er werd dus wat extra's van hen gevraagd. Wij vonden het mooi dat ze dat deden, maar we vonden ook dat ze daar niet optimaal voor toegerust waren. Dat vond meneer Van der Meijden ook en daarom hebben we hem gevraagd die organisatie op orde te brengen wat dat betreft.

De **voorzitter**:

We zijn nu ruim zeven kwartier bezig.

De heer **Kamp**:

We gaan gewoon door, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:

Nee, we gaan even schorsen, tot 17.55 uur. Ik vraag de griffier om u en uw steunverlener even naar buiten te geleiden.

De vergadering wordt van 17.40 uur tot 17.55 uur geschorst.

De **voorzitter**:

We gaan weer verder. Ik geef het woord aan de heer Kwint.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, ik wilde even met u stilstaan bij de gasbaten. In juni 2014 roept de Tweede Kamer bij motie het kabinet op om een deel van de gasbaten te storten in een toekomstfonds gericht op duurzame economische groei. Wat vond u van die gedachte?

De heer **Kamp**:

Ik vond dat er veel gedaan moest worden. In het eerste deel van dit tweede verhoor heb ik al gezegd dat schadevergoeding en versterking allemaal moet, maar dat niemand daar uiteindelijk beter van wordt en dat men er wel beter van moet worden vanwege alle ellende die daar is aangericht in Groningen. Daar moesten dus dingen gebeuren. Die hadden we verwerkt in het akkoord dat we gemaakt hadden met de bestuurders daar, over dat er een bedrag gelijk aan wat de lijn was van de commissie-Meijer, beschikbaar kwam voor leefbaarheid, voor de monumenten, voor de economische ontwikkeling van het gebied, voor opwekking van energie daar in het gebied, ook voor de slimme netwerken voor energie en voor telecommunicatie daar in het gebied. Daar moest geld naartoe, dat vond ik heel belangrijk. Dat kon op verschillende manieren georganiseerd worden en dat was een van die manieren.

De heer **Kwint** (SP):

U maakt een toekomstfonds en u schrijft dan een brief aan de Tweede Kamer waarin u zegt dat de meevallers in de gasbaten worden belegd in staatsobligaties en dat met het toekomstfonds zoals dat beoogd wordt een deel van het gasvermogen wordt behouden voor toekomstige generaties.

De heer **Kamp**:

Wanneer was dat, meneer Kwint?

De heer **Kwint** (SP):

Dat was 16 september 2014.

De heer **Kamp**:

O.

De heer **Kwint** (SP):

De vraag is of dat gelukt is.

De heer **Kamp**:

Of dat gelukt is ... Ik vind niet dat op het punt van de leefbaarheid, de monumenten, de smart grids, de netwerken, van de energieopwekking en de economische stimulans in de periode dat ik daar zat en dat allemaal uitonderhandeld werd -- ook de Dienst Landelijk Gebied heeft gezegd: kom met initiatieven -- alles eruit is gekomen wat eruit had kunnen komen. Ik denk dat dat voor een deel ook te maken heeft met de animositeit tussen de maatschappelijke organisaties en de bestuurders in het gebied en mij. Het kan ook gelegen hebben in het feit dat de versterkingsoperatie moeizaam van de grond kwam. Veel leefbaarheidsinvesteringen en ook culturele investeringen waren daaraan gekoppeld. Ik denk dat dat niet het grootste succesverhaal is.

De heer **Kwint** (SP):

Het ging specifiek om de vraag of het verstandig zou zijn om een fonds te beleggen waarin door middel van bijvoorbeeld beleggingen in staatsobligaties een deel van de gasbaten gereserveerd zouden kunnen worden voor toekomstige generaties. Wij hebben het nu dus minder over de bestuursakkoorden wanneer het gaat over specifieke economische ontwikkelingen in het gebied, maar meer over het, via het beleggen van de overwinsten in staatsobligaties, voor een langere termijn kunnen profiteren van de gasbaten. De Rekenkamer adviseert dat vervolgens ook in oktober.

De heer **Kamp**:

Van die lijn is eigenlijk afgestapt, hè. De lijn van daar geld verdienen en dat vervolgens in een fonds stoppen en dat voor de toekomst doorgeven. U weet hoe het zit. Volgens mij is er nog een winbare reserve in Groningen van 400 miljard. Volgens de Miljoenennota die net is verschenen, wordt uitgegaan

van een gasprijs van €1,22 per kubieke meter. Dan zit je dus aan een half biljoen. Er is besloten om dat gas er niet uit te halen maar het erin te laten zitten. Als je het gas er niet uithaalt, kun je het vervolgens ook niet in een fonds stoppen.

De heer **Kwint** (SP):

Nee, maar deze motie waar ik aanvankelijk mee begon, is aangenomen in juni 2014. Dat was al geruime tijd voordat dat besluit genomen werd.

De heer **Kamp**:

Zeker. Maar goed, ook op dat moment waren we bezig om de winning van gas uit Groningen zo snel en zo veel mogelijk te verminderen.

De heer **Kwint** (SP):

De aansporing zoals die door zowel de Kamer als de Rekenkamer wordt gedaan, heeft u toen niet doen besluiten om via staatsobligaties een deel van de gasbaten op lange termijn opzij te zetten.

De heer **Kamp**:

Nee. De lijn die ik had, was wat ik net heb gezegd en wat we ook in het bestuursakkoord met de bestuurders in Groningen hadden afgesproken. Dat was wat ik wilde doen.

De heer **Kwint** (SP):

Ook de oliemaatschappijen komen met plannen voor een andere aanwending van de gasbaten. De heer Benschop verklaart dat hij in 2015 over zijn plan, dat hij een "new deal" noemde, meerdere bewindspersonen heeft gesproken, waaronder u. Een belangrijk onderdeel van zijn plan was om een deel van de gasbaten naar de regio te laten stromen om op die manier draagvlak te behouden voor de gaswinning.

De heer **Kamp**:

Ja, ik heb gehoord dat hij dat gezegd heeft, maar het staat mij niet bij dat hij daarmee bij ons is geweest. Wat ik me wel herinner, is dat wij een brief hebben gekregen van Shell waar ik in het eerste deel van dit verhoor al over sprak, waarin ze ons aanspoorden om hen toch vooral in de gelegenheid te stellen om zo veel mogelijk gas eruit te halen.

De heer **Kwint** (SP):

In die relatie is misschien ook de new deal langsgekomen om het draagvlak

voor de gaswinning te kunnen behouden. Maar het staat u niet bij dat u daar met de heer Benschop over gesproken hebt.

De heer **Kamp**:

Nee. Ik kan me ook niet herinneren dat er bij alle stukken die ik heb doorgenomen ter voorbereiding van deze verhoren, een stuk zat dat over een gesprek ging dat ik met hem zou hebben gehad. Daar heb ik niets van aangetroffen. Maar u heeft uw eigen informatie ter beschikking.

De heer **Kwint** (SP):

Ja. In dit geval is die informatie de verklaring van de heer Benschop zelf. Hij verklaarde ook dat de heer Schotman zijn nieuwjaarspeech van 2016 aan het plan, de zogenaamde "new deal", had gewijd en dat u hem daarvoor een tik op de vingers gegeven zou hebben. Staat u dat bij?

De heer **Kamp**:

Ik kan me veel contacten met de heer Schotman herinneren, maar geen contacten waarbij ik een tik op de vingers gaf, letterlijk noch figuurlijk.

De heer **Kwint** (SP):

Dan komen we nu denk ik bij het punt waar u net al aan refereerde. Op 22 januari 2016 sturen mevrouw Van Loon van Shell en de heer Van Roost van ExxonMobil u een brief waarin zij stellen dat het minimaliseren van de productie van Groningengas "zonder dat vaststaat dat veiligheidsoverwegingen daartoe aanleiding geven" -- dat laatste is een citaat -- aan de kern van de zogenaamde samenwerking raakt.

De heer **Kamp**:

Ja. Kijk, er was een groot verschil tussen Shell, ExxonMobil, NAM en mij op dat punt. Zij vonden dat het voldoende was als de veiligheid geborgd was, maar veiligheid borgen in het gebied betekent dat mensen niet kunnen overlijden of gewond raken door instortende huizen of andere gebouwen. Maar er was meer dan dat. Als je dat geborgd had, was het niet allemaal koek en ei. Ook het feit dat aardbevingen bleven komen, met schade en met alle onrust en onzekerheid die dat voor de bewoners tot gevolg had, was een belangrijke factor waar we rekening mee moesten houden. Zij vonden dat als je maar doet wat SodM zegt wat de veiligheid betreft, je daar dan niet beneden kunt gaan zitten. Ik ben daar op een gegeven moment wel beneden gaan zitten. Dat zagen ze aankomen en daar hebben ze zich met die brief tegen verzet. Vervolgens zijn ze naar de Raad van State gegaan.

De heer **Kwint** (SP):

U nam kennis van de bezwaren van ... Ze doen uiteindelijk ook het verzoek om ervan af te zien om maatregelen te nemen die ertoe kunnen leiden dat de winbare reserves -- het ging er net al even over -- niet meer economisch gewonnen kunnen worden. Heeft u nog specifieke acties ondernomen naar aanleiding van deze brief?

De heer **Kamp**:

Ik geloof niet dat ik met hen heb gesproken naar aanleiding van die brief. Ik heb hem voor kennisgeving aangenomen. Ik was met mijn pad bezig dat er in die tijd toe leidde dat we van 30 naar 27, naar 24, naar 21,6 miljard winning gingen, uiteindelijk resulterend in een winning van 20 miljard. Dat was het spoor waar ik op zat. Dat zij er waren om daar zo veel mogelijk geld te verdienen en zo lang mogelijk, begreep ik heel goed. Maar ik vond dat er meer was dan de directe veiligheid voor wat betreft de huizen en de gebouwen en met dat meerdere wilde ik rekening houden, maar voor hen was dat blijkens die brief niet het belangrijkste. Daar hadden we verschillende opvattingen over. Ik deed wat ik zelf vond dat nodig was en niet wat Shell vond dat nodig was.

De heer **Kwint** (SP):

Die brief eindigt met de oproep "wij zijn zeer benieuwd naar uw gedachten over de wijze waarop het maatschappelijk draagvlak in de regio kan worden gesteld", maar dat heeft niet geleid tot een specifiek gesprek op dit punt?

De heer **Kamp**:

Wat ze bedoelden is: maatschappelijk draagvlak organiseren is voor jou, en wij willen winnen binnen de marges van de veiligheid zoals SodM die aangeeft. Ik dacht daar anders over.

De heer **Kwint** (SP):

Heeft deze brief uiteindelijk nog een rol gespeeld in de verkennende gesprekken met de oliemaatschappijen om tot nieuwe financiële afspraken te komen?

De heer **Kamp**:

Wat mij betreft niet. Dat had voor mij geen prioriteit, want die gesprekken zouden er alleen maar toe leiden dat het aandeel voor de Staat minder werd en het aandeel voor Shell en Exxon groter werd en dat had voor mij geen prioriteit. Kijk, het is ook zo dat zodra je begint te trekken aan het

gasgebouw, je niet weet waar het eindigt. Dat was al twee keer eerder geprobeerd en twee keer eerder was al besloten om daarvan af te zien. Ik had niet zo'n behoefte om daar nou voor de derde keer weer aan te beginnen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik wil nu de overstap maken naar een ander onderwerp, namelijk de schadeafhandeling. Toen u aantrad als minister van Economische Zaken in november 2012 hadden de inwoners van Groningen al een tijd te maken met schades aan hun woningen als gevolg van gaswinning. Hoe beoordeelde u de wijze waarop NAM de schadeafhandeling aanpakte?

De heer **Kamp**:

Ik heb in juni 2013, halverwege het jaar 2013, van de Technische commissie bodembeweging onder voorzitterschap van Dick Tommel, oud-staatssecretaris en oud-Kamerlid, het bericht gekregen dat NAM haar uiterste best doet om die schadeafhandeling zo goed mogelijk te laten verlopen. Vervolgens heb ik de Kamer geïnformeerd, een tijd later. Toen hadden we het Centrum Veilig Wonen ingesteld, op afstand van de NAM. Toen heb ik de Kamer ook geïnformeerd naar aanleiding van informatie die we van Centrum Veilig Wonen hadden gekregen dat de doorlooptijd voor schadeafhandeling was gedaald van eerst vijf tot zes maanden naar daarna zes tot acht weken en dat er een hoge klanttevredenheid was.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nu springt u in de tijd. Ik wilde toch nog even terug naar het punt dat NAM zelf de schadeafhandeling doet. Wat vond u ervan dat NAM zelf als partij die schade afhandelde?

De heer **Kamp**:

Dat vond ik in het begin de manier waarop het zou moeten lopen. De NAM veroorzaakte schade en die moet dan vervolgens de schade vergoeden of herstellen. Dat vond ik een redelijk iets. Ik heb al verteld dat de Technische commissie bodembeweging, die ook een wettelijke adviseur van mij was, zich daarin had verdiept en had gezegd dat NAM haar uiterste best deed.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

De heer Wallage gaf in zijn verhoor hierover aan dat het in feite een denkfout is, want als je wordt aangereden, laat je de andere bestuurder ook niet bepalen wat de schade aan je auto is. Hoe kijkt u daarnaar?

De heer **Kamp**:

Daar werd door de gaswinning schade veroorzaakt. Volgens de wet ben je dan ook gehouden om die schade te vergoeden. Die vergoeding kon op twee manieren gebeuren, dat werd op twee manieren gedaan, naar keuze van de schademelder: ze konden het schadebedrag uitgekeerd krijgen of de schade kon hersteld worden. Ik vond dat in het begin de aangewezen constructie.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Wanneer is voor u het omslagpunt dat u zegt ... U geeft aan: in het begin vond ik het een goede constructie. Op een gegeven moment komt er een omslagpunt.

De heer **Kamp**:

Dat omslagpunt heeft zich in de loop van die vijf jaar eigenlijk voortdurend voorgedaan. Er was grote ontevredenheid bij de bevolking daar -- bij de schademelders en ook breder: bij hun familie, burens, kennissen -- over de manier waarop die schadeafhandeling ging. Dat vertaalde zich door in de maatschappelijke organisaties en dat vertaalde zich door in de regiobestuurders. Vanwege de animositeit die daarvan het gevolg was tussen het ministerie, mij, en de mensen in de regio werd het gewoon lastig om de goede dingen te doen. We moesten dus andere dingen bedenken om te zorgen dat we tegemoetkwamen aan dat gevoel. Ik denk dat dat gevoel ook niet een onbegrijpelijk gevoel was. Als je schademelder bent ... Je zit in je huis met je gezin, vervolgens is er een schade en moet je met de NAM dealen over die schade. Maar de NAM is natuurlijk een enorm bedrijf en jij bent in je eentje. Dat je je daar in een ongelijke positie voelt, kan ik mij heel goed voorstellen, dus hebben we naar oplossingen daarvoor gezocht.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U geeft aan: in de loop van de tijd werd me dat duidelijk. Op een gegeven moment constateert NAM zelf dat de schadeafhandeling niet goed loopt -- in 2013 en 2014 al -- en dat het hun over de schoenen loopt. Ook de Technische commissie bodembeweging en de commissie-Meijer komen met kritische rapporten. Dat leidt dan in januari 2015 tot het Centrum Veilig Wonen, dat in opdracht van NAM de schades moet afhandelen. Op welke wijze was u als minister betrokken bij de oprichting van het CVW?

De heer **Kamp**:

Vanaf het begin is daar veel met mij over gesproken. We hebben een rechtspersoonlijkheid gemaakt, los van de NAM. Daar zat de

schadeafhandelaar CED in. Dat bedrijf had ervaring met de afhandeling van schade op grote schaal. Daar zat het ingenieursbureau Arcadis in, daar zaten drie noordelijke bouwbedrijven in, die dus ook veel ervaring hadden in de uitvoering van de schadeafhandeling. Ook IBM zat erin. Dat wist hoe je het allemaal, ook qua informatietechnologie, goed moest laten verlopen. Wij dachten dat we daarmee een organisatie hadden die het aanspreekpunt zou worden voor de schademelders, zodat zij niet bij de NAM hoefden te komen, maar bij het Centrum Veilig Wonen. Om in de gaten te houden dat het Centrum Veilig Wonen het deed op de manier waarop wij dat wilden, namelijk dat zij het aanspreekpunt en het afhandelpunt waren voor de schademelders, hebben we een toezichtcommissie ingesteld onder leiding van een ervaren bestuurder. Dat was Bas Eenhoorn. Die was in de gelegenheid om precies te volgen wat er bij het Centrum Veilig Wonen gebeurde en om te zorgen dat dit binnen de bedoelingen bleef zoals wij die hadden toen we dat oprichtten.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hoe ging dat nou in de praktijk? Liep het zoals u het had bedacht?

De heer **Kamp**:

Het Centrum Veilig Wonen is gaan werken vanaf januari 2015. Dat is al vrij snel gegroeid naar 150 formatieplaatsen. Daar werkten mensen uit Groningen, net zo goed als er mensen uit Groningen bij de gaswinning, bij de NAM werkten. Ook bij de NCG waren dat mensen uit Groningen. Dat zijn duizenden arbeidsplaatsen, die heel relevant zijn voor de afhandeling van alles wat daar gebeurt. Dat waren voor het overgrote deel de Groningers zelf. Het Centrum Veilig Wonen deed zeer zijn best om het werk goed te doen. Dat had een businessplan en heeft onder toezicht van de commissie waar ik het net over had de zaken opgepakt. Alle nieuwe meldingen kwamen bij hen. Op een gegeven moment zijn de bestaande gevallen, voor zover deze niet complex waren, overgegaan van de NAM naar het Centrum Veilig Wonen. Dat kwam echt in de positie om zijn werk goed te doen en heeft, zoals ik net al zei, mij laten weten dat de afhandelingstijd flink terugliep en dat de klanttevredenheid groot was. Misschien mag ik even één klein vooruitkijkje maken naar 2017. Dat is een beetje tegen het eind van de periode dat ik op EZ was. Toen kreeg ik bericht dat er in totaal 80.000 schademeldingen waren geweest, waarvan er 64.000 waren afgehandeld met instemming van de schademelder. Daarmee was een percentage van 84 gehaald. Ik weet dat er een heleboel beter kon en dat er een heleboel zorgen

zijn over de schadeafhandeling, maar er zijn ook een heleboel schades wél afgehandeld, ook met instemming van de schademelders.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Als u kijkt naar deze constructies, stond de NAM dan voldoende op afstand?

De heer **Kamp**:

Ik denk uiteindelijk niet. Ik heb al gesproken over de animositeit tussen de mensen in de regio, niet alleen de burgers, maar ook de maatschappelijke organisaties en de bestuurders, en EZ. Dat heeft een slechte uitwerking gehad op wat we daar met elkaar hadden kunnen bereiken. Ik denk dat de animositeit, het wantrouwen dat er richting EZ en mij was, op een gegeven moment ook bestond richting het Centrum Veilig Wonen. Vervolgens kwam het ook richting de NCG. Tegen iedereen die op een gegeven moment de verantwoordelijkheid had en in de uitvoering verantwoordelijkheid droeg, kwam verzet. Dat is heel begrijpelijk, maar dat heeft het bereiken van resultaten niet bevorderd.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U zegt dat u vanaf het begin betrokken bent bij de oprichting van het Centrum Veilig Wonen. Zag u toen ook nog een rol voor de overheid zelf weggelegd bij schadeafhandeling?

De heer **Kamp**:

Nee. Op dat moment was de gedachte nog steeds zoals die eerst was. Eerst was de gedachte: de NAM doet het en vervolgens moet het gemeld worden en afgehandeld worden door het Centrum Veilig Wonen. Er was bij het afdoen van de schademeldingen geen directe betrokkenheid bij de rijksoverheid, anders dan dat wij voor het systeem verantwoordelijk waren. Eerst was het bij de NAM, toen bij het Centrum Veilig Wonen, toen is die commissie ingesteld om toezicht te houden. Ik was daar allemaal verantwoordelijk voor. Op die manier kun je wel zeggen dat de rijksoverheid erbij betrokken was, maar feitelijk was het aanspreekpunt voor de mensen eerst de NAM en daarna het Centrum Veilig Wonen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het was op dat moment niet zo dat u dacht "dit moet de overheid naar zich toetrekken om deze schadeafhandeling publiek te doen"?

De heer **Kamp**:

Zeker niet. Anders had ik dat gedaan.

De heer **Kwint** (SP):

U had het net zelf al over de commissie van toezicht die wordt ingesteld, die toezicht houdt op het Centrum Veilig Wonen. Die benoemen in meerdere brieven aan u dat zij de betrokkenheid van NAM bij Centrum Veilig Wonen te groot vinden. Ze noemen het noodzakelijk dat er meer afstand komt tussen NAM en het Centrum. Op welke manier heeft u gestuurd op het vergroten van die afstand?

De heer **Kamp**:

Het was hun taak om te zorgen dat het Centrum Veilig Wonen goed kon functioneren. Als er iets zou moeten gebeuren richting NAM, was ik daar zelf toe in de gelegenheid. Ik heb net al gezegd dat we de bestaande niet-complexe gevallen aanvullend op de nieuwe gevallen bij de NAM hebben weggehaald en dat die naar het Centrum Veilig Wonen zijn gegaan. Vervolgens hebben we de complexe gevallen naar de Nationaal Coördinator Groningen gebracht. Gelijktijdig daarmee heeft ook de NAM per eind 2015 alle complexe gevallen die zij nog in behandeling hadden, afgedaan.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, op de Nationaal Coördinator komen we zo nog even terug. Kreeg u al in het traject op weg naar wat uiteindelijk de NCG wordt, de mate van onvrede in Groningen mee over het functioneren van Centrum Veilig Wonen?

De heer **Kamp**:

Ik kreeg vanaf het begin mee dat men daar erg ontevreden was en dat men wantrouwen had. Ik heb al gezegd dat dit er was richting EZ en richting mij, maar dat was er ook richting het Centrum Veilig Wonen. In het begin was dat volgens mij niet zo. Ik heb al verteld dat de klanttevredenheid daar geloof ik boven de 7 lag. Dat was goed. Ook de doorlooptijd werd minder. Maar na enige tijd werd het Centrum Veilig Wonen toch ook niet als een oplossing gezien door de regio. Naarmate dat meer het geval was, werd mij dat toen duidelijk.

De heer **Kwint** (SP):

Herinnert u zich dat er op een gegeven moment een scherpe toename was in het aantal zogenaamde C-schades, dus schades waarvan het Centrum Veilig Wonen constateerde dat die niet-aardbevingsgerelateerd waren?

De heer **Kamp**:

Ja, maar weet u, onderdeel daarvan zijn ook de schades die in het gebied buiten de elf gemeenten aan de orde waren. Op een gegeven moment zijn er geloof ik 170 gevallen onderzocht. Van ieder van die gevallen is toen geconstateerd dat die niet met de aardbevingen te maken hadden. Toen hebben ze een groter aantal gedaan. Ik geloof dat er toen 1.700 zijn bekeken. Ook al die 1.700 zouden niet met de aardbevingen te maken hebben. Er waren inderdaad meldingen van schades waarbij de conclusie getrokken werd dat die niet door de aardbevingen kwamen. Er kwamen natuurlijk ook steeds meer meldingen binnen. Dat is op zich ook begrijpelijk, want als je een schade meldt, krijg je er een vergoeding voor of wordt die gerepareerd. Maar met de waardevermeerderingsregeling kreeg je er ook nog een bonus van €4.000 bij. Dat was geen middel om te voorkomen dat er te veel meldingen kwamen. Ik wil daarmee zeggen dat de stijging van het aantal meldingen van schade samenhang met het voortduren van de aardbevingen en met het hele systeem dat wij daar gecreëerd hadden.

De heer **Kwint** (SP):

En ook het aantal afgewezen meldingen.

De heer **Kamp**:

Ja, meldingen die onderzocht werden en waarvan de conclusie getrokken werd dat de oorzaak niet lag bij de aardgaswinning en bij de aardbevingen.

De heer **Kwint** (SP):

Een van de zaken die menig Groninger tegen de borst stuiten, is het feit dat het CVW winst maakt. De winst liep uiteen tussen de 2 en 3,7 miljoen per jaar. Wat vond u ervan dat een organisatie die was opgericht om schade aan de woningen van de Groningers op te lossen, winst kon maken?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Van de verlies-en-winstrekening van het Centrum Veilig Wonen heb ik geen idee. Ik heb niet het idee dat informatie daarover beschikbaar was voor mij. Het is een organisatie waar commerciële bedrijven bij betrokken zijn, namelijk een schadeafhandelaar, een ingenieursbureau, drie bouwbedrijven en een informatiebedrijf. Die hebben samen een bedrijf. In een bedrijf wordt geld verdiend. Ik weet niet of het disproportioneel is dat er geld in deze orde van grootte verdiend is.

De heer **Kwint** (SP):

Het is natuurlijk een gevolg van de gekozen constructie.

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

Het lijkt erop -- als ik het verkeerd samenvat, moet u dat vooral zeggen -- dat het vooral vanwege wantrouwen in de provincie en animositeit richting Centrum Veilig Wonen is dat naar uw mening de schadeafhandeling uiteindelijk anders moest. Waren er ook zorgen over het feitelijke, het reële functioneren?

De heer **Kamp**:

Ik heb niet het idee dat het Centrum Veilig Wonen niet goed draaide als organisatie. Je ziet dat zij er in het begin met 150 man zaten. Op dit moment zitten er 700 mensen het werk te doen dat destijds door 150 mensen werd gedaan. Het was de beginperiode. Het aantal schademeldingen nam snel toe. Er was veel wantrouwen bij de bevolking, waar men ook goede redenen voor had, denk ik. Het was dus een hele moeilijke omgeving waarin ze moesten functioneren. We hebben vervolgens geprobeerd om, waar dat met het Centrum Veilig Wonen onvoldoende lukte, daar met het NCG een andere benadering voor te kiezen en te zorgen dat er in het samenspel van NCG, de Nationaal Coördinator Groningen, en Centrum Veilig Wonen, op de goede manier opgetreden zou worden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We zien dat in 2016 en 2017 de wens blijft bestaan om NAM nog verder op afstand te plaatsen of om de schadeafhandeling zelfs geheel bij NAM weg te halen. Het ministerie, NCG en NAM hebben daar veel overleg over. In welke richting dacht u zelf dat de oplossing gevonden moest worden?

De heer **Kamp**:

Eerst dacht ik dat het met het Centrum Veilig Wonen zou kunnen. Toen bleek dat dit niet zou kunnen vanwege de omstandigheden die ik al geschetst heb. Toen dacht ik: we moeten zorgen dat we iets nieuws gaan opzetten; ik zal er even op vooruit moeten lopen als het gaat om een oplossing. Ik dacht: het moet niet meer zo zijn dat het ministerie van EZ daar aan de bal is, maar we moeten zorgen dat er een aparte overheidsdienst komt in het gebied, van de provincie, van de gemeenten en van het ministerie, die in dat gebied als

overheid optreedt. Dus niet meer EZ, maar de nieuwe Overheidsdienst. Ik dacht: we trekken dat uit elkaar. We laten het deel betrokkenheid van EZ in Den Haag plaatsvinden. We maken daar een interdepartementaal deel voor de Nationaal Coördinator, voor die Overheidsdienst, waarin verschillende departementen, waaronder EZ, actief zijn. In het gebied zelf zijn het de mensen van de provincie en de gemeenten die in de Overheidsdienst zitten, onder leiding van de Nationaal Coördinator, die daar op gaan treden. Ik dacht: als we dat doen, in combinatie met het Centrum Veilig Wonen, zouden we op een adequate manier kunnen doen wat nodig is voor de mensen in Groningen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Wanneer kreeg dit idee vorm bij u en met wie deelde u dat?

De heer **Kamp**:

Dat ging vooraf aan de instelling van de Nationaal Coördinator. Het was echt nodig om daar tot goede resultaten te komen, dat de overheden gingen samenwerken. Als de gemeenten en de provincie aan de ene kant en het Rijk aan de andere kant het daarbij met mekaar niet eens zijn en uitleggen waarom de ander het niet goed doet, dan boek je niet de resultaten die nodig zijn voor de mensen in Groningen. Ik dacht: "We zetten daar iemand neer met een eigen overheidsdienst, waarbij het accent ligt op het gebied en bij de provincie en de gemeenten. Die vullen de Overheidsdienst. De Nationaal Coördinator kan dan zowel de gemeenten als de provincie als het Rijk aanspreken op wat ze moeten doen." Ik dacht: als we dat voor mekaar kunnen krijgen, zetten we een grote stap, een belangrijke stap vooruit. Dat was de basisgedachte waarop vervolgens de Nationaal Coördinator geselecteerd is en waarop de Overheidsdienst tot stand is gekomen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Voor de helderheid: hebben we het dan over de NCG als persoon, de heer Alders, of over het instituut?

De heer **Kamp**:

De organisatie. Het gaat om de Overheidsdienst. De Overheidsdienst moet alle dingen doen die er in het gebied moeten gebeuren. Het gaat om schademeldingen, het gaat om versterking. Als je versterkt, dan ben je bezig in de straten, wijken en dorpen, en moet je kijken hoe je daar wat moois van kunt maken. Er moet ook naar de mensen toe opgetreden worden door een overheid waar de mensen vertrouwen in stellen. Ik dacht: we zetten daar

een aparte overheidsdienst neer. Daar komt natuurlijk bij dat er iemand het gezicht van is. Dat moet ook degene zijn die dat kan, die dat kan leiden. Dus het begint bij de Overheidsdienst, en daarna komt ook zeker de persoon van de Nationaal Coördinator in beeld.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dit was nog in de tijd voordat de heer Alders werd aangesteld.

De heer **Kamp**:

Dit was de basisgedachte.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dit was de basisgedachte, maar de uitvoering was toch net even wat anders toen de heer Alders ...

De heer **Kamp**:

Nee, zo is het geworden. De heer Alders kwam daar. Toen hebben we de Overheidsdienst opgericht met een interdepartementaal deel en een interbestuurlijk deel. Dat interbestuurlijke deel zat in Groningen. Het interdepartementale deel zat in Den Haag. De Nationaal Coördinator ging over het geheel.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Dan komen we later op het punt dat de NCG toch weer een andere vorm krijgt, maar ik blijf eerst even bij het punt dat er uiteindelijk overeenstemming wordt bereikt over het plan om NAM helemaal op afstand te zetten. Mede daarom kondigt NCG Hans Alders op 31 maart 2017 aan dat het schadeproces wordt stopgezet omdat er een nieuw publiek schadeprotocol zal komen. Dat nieuwe protocol moet er liggen op 1 juli 2017.

De heer **Kamp**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Vond u het stilleggen van het schadeprotocol op dat moment, 31 maart 2017, een goed idee?

De heer **Kamp**:

Ja. Dat is ook met mij overlegd. Ik weet niet of de Nationaal Coördinator helemaal de bevoegdheid had om dat te doen op dat moment, maar zeker

met mijn instemming en met betrokkenheid van de sg van het ministerie van EZ kon hij dat doen. Ik neem daar ook zelf de verantwoordelijkheid voor. Hij vertelde mij toen dat het er in 70% van alle schademeldingen niet bij bleef dat er een schade-expert kwam, die vervolgens ging kijken wat de schade was, waarna die schade vergoed of gerepareerd werd. De gemiddelde grootte van die schades was €1.250. In 70% van die gevallen koos men voor een tweede expertise, een contra-expertise. Eerst gingen de schademelders ernaartoe voor de eerste expertise en daarna gingen ze ernaartoe voor de tweede expertise. Vervolgens hadden we een arbiter ingesteld. Die kwam met uitspraken die voor de schademelder niet bindend waren. Die schademelder kon dus na die uitspraak naar de rechter toe. De arbiter deed uitspraken die wel bindend waren voor de NAM. Maar dat geheel van goede bedoelingen leidde ertoe dat de NCG zei: "Het loopt volkomen spaak. We kunnen dit absoluut niet aan. De schademeldingen kunnen op deze manier niet snel en goed worden afgedaan. We moeten naar een andere constructie toe. Ik zet het stop en we gaan kijken hoe we het zo kunnen doen dat we het helemaal in de publiekrechtelijke sfeer gaan afdoen met een door mij, NCG, vast te stellen protocol."

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U gaf aan dat die afspraken bij de arbiter wel bindend waren voor de NAM. De heer Schulting, die arbiter was, gaf aan: nou, het was in beginsel zo dat NAM de afspraak zou nakomen, maar zo stevig als "ze moeten het nakomen" was het niet overeengekomen. Maar in beginsel dus.

De heer **Kamp**:

Nee, dat ben ik niet met u eens, mevrouw. Het was zo -- ik heb dat ook zelf zo besloten en ik heb dat ook aan de Kamer gemeld en het erover gehad in debatten met de Kamer -- dat de arbiter er ging komen en dat de arbiter een uitspraak zou doen, waarbij de schademelder het recht zou hebben om naar de rechter te gaan als hij het er niet mee eens was. En die uitspraak was bindend voor de NAM. Als de arbiter een uitspraak doet en de NAM accepteert die niet en komt die niet na, dan moeten ze naar de NCG of naar mij gaan. Dan zullen we de NAM corrigeren.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Ik pak er even bij wat de heer Schulting in zijn verhoor aangaf. Hij zei: "Met betrekking tot de NAM was bepaald dat de NAM in beginsel de uitspraak zou nakomen."

De heer **Kamp**:
In beginsel?

Mevrouw **Kuik** (CDA):
U zegt: dat is sterker.

De heer **Kamp**:
Het was gewoon bindend.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
Het was gewoon bindend.

De heer **Kamp**:
Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
Oké. De stillegging van het schadeprotocol is dus met u besproken. In hoeverre was u betrokken bij het vormen van een nieuw schadeprotocol?

De heer **Kamp**:
Het was in de eerste plaats de NCG die daar ontzettend hard aan trok. U moet zich ook voorstellen dat ik in het begin het aanspreekpunt was. Maar met het instellen van de Overheidsdienst en de Nationaal Coördinator was hij degene die eraan werkte om de drie verschillende overheden gezamenlijk te laten optrekken in het belang van de mensen in Groningen. Hij was degene die bezig was met het schadeprotocol, dat een van de middelen daarvoor was.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
De bedoeling is dat er 1 juli een nieuw schadeprotocol komt te liggen.

De heer **Kamp**:
Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
Maar men slaagt er in de maanden die volgen niet in om tot overeenstemming te komen over het bereiken van een nieuw schadeprotocol. Hoe verklaart u dat?

De heer **Kamp**:
U heeft hier ook met meneer Camps over gesproken, die destijds de

secretaris-generaal van het ministerie was. Hij zei: op een gegeven moment lag er een conceptprotocol. Hij wilde daarmee instemmen, maar de regio, de regiobestuurders niet. Meneer Eikenaar heeft daar geloof ik nog iets over gezegd. Toen was er dus geen overeenstemming en kon de NCG dat schadeprotocol niet vaststellen, vond hij. Wat betreft de oorzaak daarvan, ik denk dat er, ondanks het feit dat wij de NCG hebben ingesteld en ondanks het feit dat de Overheidsdienst er was, geen optimale samenwerking was tussen de drie verschillende overheden. Dat heb ik altijd zeer betreurd. Er was zo'n grote opgave daar in het gebied wat betreft de schadevergoeding, de versterking, de leefbaarheid, de economische ontwikkeling, de dingen die je doet om het gebied vooruit te helpen in plaats van achteruit of op z'n best gelijk te laten blijven, het compenseren wat er aangericht was. Daar moest je als drie overheden samenwerken. Toen ook de constructie met de Overheidsdienst en met de Nationaal Coördinator niet leek te werken, werd ik daar af en toe wel een beetje verdrietig van.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

In hoeverre vond u dat u nog goedkeuring kon geven aan een nieuw schadeprotocol, in uw inmiddels demissionaire status als minister?

De heer **Kamp**:

Ik vind niet dat je moet duiken als je demissionair bent. Je hebt dan toch de verantwoordelijkheid om de lopende zaken naar behoren af te wikkelen. Je kunt niet met nieuwe initiatieven komen, maar ik denk niet dat iemand het mij kwalijk zou hebben genomen als daar een nieuw protocol met mijn betrokkenheid tot stand was gekomen. Ik denk dat de Kamer dat gewaardeerd zou hebben. Ik denk dat dit geen beletsel was. Hoewel naarmate de demissionaire periode langer duurde ... Iedereen dacht wel: "Er komt een nieuw kabinet. Kamp heeft een halfjaar geleden al gezegd dat hij met pensioen gaat na zijn 65ste, dus die is ook weg. Dan krijg je straks een nieuwe start." Het kan heel goed zijn dat anderen gedacht hebben: laten we even wachten tot het nieuwe kabinet er is.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We hebben in verschillende verhoren naar voren gekregen -- bijvoorbeeld de heer Alders gaf dat aan -- dat rijksambtenaren in die periode niet beschikbaar waren voor het overleg. Hoe verklaart u dat?

De heer **Kamp**:

Daar heb ik geen verklaring voor. Ik denk dat wij voldoende ambtenaren

hebben om aan belangrijke overleggen deel te nemen. Volgens mij moet dat altijd gebeuren. Ik wist niet anders dan dat dit ook altijd gebeurde.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Toch is dit wat wij terugkrijgen. Er zou een schadeprotocol liggen op 1 juli, maar dat ligt er niet. Ondertussen is het kabinet demissionair en lijkt het alsof rijksambtenaren ook niet meer bereikbaar zijn voor dat overleg.

De heer **Kamp**:

Ik geloof niet dat dit zo is. Zo was dat niet. Dat nieuwe schadeprotocol kwam van de NCG met zijn Overheidsdienst Groningen. Die NCG zou dat schadeprotocol vaststellen. Die meende, begrijpelijk, dat hij dat kon doen als de drie verschillende overheden daar ook akkoord mee gingen. De rijksoverheid is daarmee akkoord gegaan, maar de regionale overheden, toen het erop aankwam, niet.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Wat heeft u zelf gedaan om het vastgelopen proces recht te trekken?

De heer **Kamp**:

Bedoelt u het proces om tot een schadeprotocol te komen?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Om tot een nieuw schadeprotocol te komen.

De heer **Kamp**:

Kijk, wij hebben geen NCG aangesteld om vervolgens mij buiten de NCG om dingen te laten doen. Ik had vrij frequent overleg met de NCG. Hij had zeer frequent overleg met de ambtenaren op het ministerie van Economische Zaken. Onze inbreng hadden wij op die manier. Onze inbreng leidde er ook toe dat wij hebben ingestemd met het concept dat de NCG voorstelde voor het nieuwe schadeprotocol.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ondertussen komt het proces van schadeafhandeling tot stilstand. Men kan wel schades melden bij het CVW, maar die worden niet in behandeling genomen. In hoeverre was u daarvan op de hoogte?

De heer **Kamp**:

Dat wist ik.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat wist u?

De heer **Kamp**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Vond u dat een acceptabele situatie?

De heer **Kamp**:

Nee, ik vond dat een heel ongelukkige situatie. Normaal moet een schade vlot vergoed worden. Maar op het moment dat het schadeafhandelingsproces naar het oordeel van de NCG, waar ik het mee eens was, helemaal vastgelopen was omdat 70% van de mensen contra-expertise aanvraag en er vervolgens veel meer mensen naar de arbiter gingen ... Even over de arbiter nog, hè. Die had een capaciteit om zeven schouwen -- zo noemen ze die -- per week te doen. Ze gingen naar de schademelder toe om te kijken wat de kwestie was en daar ter plaatse geïnformeerd te worden. Dan konden ze daar een uitspraak over doen. Ze hadden een capaciteit van zeven schouwen, maar ze kregen 55 nieuwe gevallen per week binnen. Dat in combinatie met dat 70% naar de contra-expertise ging ... De NCG zei: "Dit is helemaal vastgelopen. Dit gaat zo niet. Er moet wat anders gebeuren." Ik was dat met hem eens. We hebben geprobeerd om dat zo gauw mogelijk te laten gebeuren.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Is er de urgentie aan de kant van het Rijk om een nieuw schadeprotocol te hebben?

De heer **Kamp**:

Ja. Een schadeprotocol betekent dat je schades af kunt doen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Waar blijkt die urgentie dan uit?

De heer **Kamp**:

Wij zaten helemaal vol goede bedoelingen. Dat blijkt ook bij de schademeldingen. Ik heb al gezegd dat de gemiddelde melding €1.250 was. De gemiddelde kosten die gemaakt werden, als je de arbiter niet meerekent, waren €2.500. Dat was de behandeling om het te doen. Als je de arbiter

meerekent, waren de gemiddelde kosten €10.000. Voor een schade van €1.250 maakte je dus €10.000 aan kosten. We zaten vol goede bedoelingen om alles te organiseren. We hadden de commissie voor speciale gevallen, we hadden complexe gevallen, die naar de Nationaal Coördinator werden gehaald, die er zelf besluiten over kon nemen. We bedachten voortdurend nieuwe oplossingen voor problemen waar we op stuitten, maar al met al werd het zo ingewikkeld dat het helemaal vastliep. Het nieuwe schadeprotocol had heel praktisch moeten zijn. Het idee was: "Geen arbiter meer, geen contra-expertise, maar je moet het in het allereerste stadium na de schademelding zodanig vlot en ruimhartig afwickelen dat dit niet meer als een gemis wordt ervaren, maar dat er juist wordt geprofiteerd van het snel af kunnen doen van de schades." Dat was de bedoeling. Daar stond ik helemaal achter. De NCG heeft ook geprobeerd om dat zo voor elkaar te krijgen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hoe kan het dat dat zo ingewikkeld was? Hoe u het nu zegt, klinkt het vrij helder en simpel.

De heer **Kamp**:

Die noodzakelijke samenwerking tussen gemeenten, provincie en Rijk is er niet gekomen. Je ziet het ook in de verhoren van Eikenaar en Moorlag. Ze hadden voortdurend onenigheid met de rijksoverheid. Dat is ook heel begrijpelijk. De mensen in het gebied maken zich heel ongerust en boos. Die geven het door aan de maatschappelijke organisaties. Allebei geven ze het door aan de bestuurders. Dan krijg je dat die signalen vanuit de bestuurders richting de rijksoverheid gaan. Onze poging om dat met de Overheidsdienst en de NCG te doorbreken is uiteindelijk niet geslaagd. Ik ga geen zwartepiet uitdelen, maar we zijn er met z'n drieën niet in geslaagd om die samenwerking, die heel erg in het belang was van de burgers daar, voor elkaar te krijgen. Dat is erg jammer.

De heer **Kwint** (SP):

Toch nog even terug naar wat collega Kuik vroeg: waar blijkt die urgentie bij het schadeprotocol dan uit? Er werd net al even stilgestaan bij de opmerking vanuit de regio dat zij de indruk kregen dat het kabinet zich verschuilde achter de demissionaire status, of in ieder geval dat het demissionair zijn van het kabinet het vinden van een oplossing in de weg stond.

De heer **Kamp**:

Maar wij gingen toch akkoord, meneer Kwint, met het concept van de NCG?

De heer **Kwint** (SP):

Ja, maar mijn vraag volgt nog. Zowel de heer Eikenaar als de heer Alders geeft aan: het protocol zoals het er lag, voldeed niet meer; daarom is het ook opgezegd. Uiteindelijk komt men er onderling niet uit.

De heer **Kamp**:

Dat is net wat ik zeg, hè. Het nieuwe protocol dat de NCG had voorgesteld, was een conceptprotocol. Er kwam een vergadering over de vraag of de overheden daarmee konden instemmen. De rijksoverheid zei ja, de regio nee. Dan heb je geen nieuw protocol.

De heer **Kwint** (SP):

Maar dat is toch geen antwoord op de vraag waarom er uiteindelijk niet ... Ik bedoel: men wordt het niet eens over een concept.

De heer **Kamp**:

Nee, het concept is bedoeld om vervolgens in de vergadering allemaal ja te zeggen. Dan is het concept het protocol geworden en kan ermee gewerkt worden. Maar op het moment dat de een ja zegt en de ander nee, dan heb je geen nieuw protocol en kun je er dus niet mee werken.

De heer **Kwint** (SP):

Dan is dus de vraag waarom het niet de logische vervolgstap is om daar verder een gesprek over te voeren.

De heer **Kamp**:

Ja, maar de NCG houdt niet op. Die is daarna gewoon doorgegaan en heeft weer geprobeerd om er toch uit te komen en toch tot een protocol te komen. In september was het nog niet gelukt. Het had er op 1 juli moeten liggen. In juli was het er niet, in augustus niet, in september was het er nog niet. Toen liep het op een gegeven moment vast en kwam de conclusie "dat lukt in deze kabinetsperiode niet meer". Ik had ook de indruk dat ze daar gewoon zaten te wachten op het nieuwe kabinet. Toen is het vooruitgeschoven naar het nieuwe kabinet.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, maar dan is de vraag waarom ze zaten te wachten op een nieuw kabinet.

Als wij het inwerkdossier van minister Wiebes erbij pakken, zien we daar dat de regio iets wilde wat EZ demissionair wel degelijk niet kon leveren en dat het argument dat het kabinet demissionair was, het vormen van een nieuw schadeprotocol uiteindelijk in de weg heeft gestaan.

De heer **Kamp**:

Volgens mij is dat niet juist. Volgens mij is juist wat ik net heb gezegd. Volgens mij heeft de sg, Camps, dat ook gezegd. Er kwam een vergadering van de drie overheden, onder leiding van de NCG. Daarbij zou het protocol kunnen worden vastgesteld. Het stuk dat op tafel lag, werd geaccordeerd door het Rijk en afgewezen door de regio.

De heer **Kwint** (SP):

Dat is toch geen weerlegging van dat de demissionaire status ... Als de regio iets in het schadeprotocol wilde waarvan het Rijk zei "dat kunnen wij niet leveren in demissionaire status", kunnen die twee toch prima naast elkaar bestaan?

De heer **Kamp**:

Wat vanuit de Overheidsdienst Groningen kwam onder leiding van de NCG, was het concept dat aan de orde werd gesteld en waarmee wij hebben ingestemd.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, maar dat is toch nog steeds geen antwoord op mijn vraag dat het wel degelijk zo kan zijn dat de regio een wens had waarvan het ministerie vond dat men daar niet aan kon voldoen in demissionaire status en dat daarmee de komst van een schadeprotocol onmogelijk was in demissionaire staat?

De heer **Kamp**:

Over welke wens spreekt u?

De heer **Kwint** (SP):

Ik heb geen concrete wens in gedachten. Dat zou bijvoorbeeld kunnen gaan over waar u het net over had: de ruimhartige schadeafhandeling. Hoe ruimhartiger je wordt, hoe verder je afstapt van bijvoorbeeld de wettelijke aansprakelijkheid.

De heer **Kamp**:

Wat de schadeafhandeling betreft heb ik al gezegd dat er door de NCG

gekozen was voor een opzet waarbij er in het begin ruimhartig en snel en zonder bureaucratische rompslomp gereageerd werd op de schademelding. Op die manier dacht hij dat het vastlopen dat gebeurd was, opgelost zou kunnen worden en in de toekomst op een betere manier en vlotter de schades afgehandeld zouden kunnen worden. Dat had hij verwerkt in zijn conceptprotocol en daar hebben wij mee ingestemd. Dat de ander daar dan niet mee instemt ... U zegt dat wij niet tegemoet wilden komen. Ik weet niet wat u bedoelt. Ik weet wel dat ik naarmate het kabinet langer demissionair was de indruk had dat men ook zat te wachten op het volgende kabinet, omdat men dacht het dan wel met elkaar eens te kunnen worden.

De heer **Kwint** (SP):

Zou bijvoorbeeld de komst van een schadefonds iets zijn waarvan u dacht "dat vind ik te ver gaan in demissionaire staat" of had u daar prima mee akkoord kunnen gaan?

De heer **Kamp**:

Ik heb me nooit principieel verzet tegen een schadefonds. Het geld moet dus komen van de NAM, hè. Het geld dat van de NAM komt, komt voor meer dan de helft van de rijksoverheid uiteindelijk. De rijksoverheid heeft nooit tegen de NAM gezegd: doe terughoudend met schadevergoedingen. Integendeel, wij hebben erop aangedrongen om schades vlot en ruimhartig af te handelen. Dat geld kan wat mij betreft rechtstreeks van de NAM naar de schademelder gaan. Als dat via een fonds moet lopen, heb ik daar geen bezwaar tegen, maar het is geen principieel verschil. Het blijft nog steeds geld van de NAM dat naar de schademelder gaat.

De heer **Kwint** (SP):

Maar het is in ieder geval volgens u geen beletsel geweest in die tijd om tot een protocol te komen?

De heer **Kamp**:

Nee, ik heb mij nooit principieel tegen een schadefonds verzet. Dat zou wat mij betreft mogen. Alleen iedere keer dat soort dingen, zoals dat schadefonds en de Arbitrator. Er zijn vijf, zes, zeven, acht andere voorbeelden te noemen. Dat zijn telkens oplossingen die je aan vergadertafels bedenkt, omdat je denkt dat je daar een praktisch probleem mee op kunt lossen, maar die in de praktijk niet zo blijken te werken. In de praktijk maakte je het alleen maar nog ingewikkelder en bleef de ontevredenheid bij de bevolking over de gang van zaken. Die vergadertafeloplossingen hebben niet tot

tevredenheid bij de bevolking geleid. Daarom heeft de NCG bedacht om tot een zo simpele en snel mogelijke invulling van dat schadeprotocol te komen en daar was ik het zeer mee eens.

De heer **Kwint** (SP):

Dan over de Arbiter, waar u het net over had. Mijn collega Kuik haalde net al het verhoor met de heer Schulting aan. Ik weet niet of u dat verhoor heeft kunnen volgen.

De heer **Kamp**:

Nee.

De heer **Kwint** (SP):

Los van dat hij erop wijst dat NAM in beginsel de uitspraak zou nakomen, wijst hij ook op hoe dat in de praktijk zijn uitvoering had, die discussie over dat "in beginsel". Hij zegt bijvoorbeeld: "Dat "in beginsel" is een forse beperking gebleken, in die zin dat het eigenlijk altijd als een zwaard van Damocles boven de Arbiter heeft gehangen. Zo willen we het hebben en anders gaan we naar de rechter. Dat patroon heeft zich later, naar het einde toe, steeds vaker herhaald vanuit de NAM, dat er gewaarschuwd werd: pas op, we gaan naar de rechter."

De heer **Kamp**:

Ik begrijp dat niet. Als ik zeg -- en ik zeg dat -- in brieven aan de Kamer en als ik wissel in debatten met de Kamer dat er een Arbiter is en dat die bindend is voor de NAM en niet bindend voor de schademelder en als er vervolgens arbiters zijn die zien dat daar iets niet gaat zoals ik dat gezegd heb, dan neem ik aan dat ze naar mij toe komen en zeggen dat het niet goed gaat: jij hebt dat gezegd, maar er gebeurt dat; doe er wat aan. Ik heb ze niet gezien.

De heer **Kwint** (SP):

De indruk die wij krijgen, is dat de Arbiter wel degelijk bekend was met de formulering, maar dat dat ongeveer de opdracht was waarmee hij zichzelf aan het werk gesteld zag. We zien ook in een lijst van vragen en antwoorden, vragen die door Kamerleden worden ingediend, dat het ministerie zelf ook de formulering "in beginsel bindend" gebruikt, overigens met een verwijzing naar de mogelijkheid om in uitzonderlijke gevallen de zaak toch aan het oordeel van de rechter over te laten. "Jurisprudentie die

daarmee kan worden opgebouwd, kan vervolgens weer zijn werking hebben in latere uitspraken van de Arbiter."

De heer **Kamp**:

Ik weet niet hoe het met uitzonderlijke gevallen zit. Het gaat mij om de systematiek van de Arbiter en die systematiek is zoals ik die net heb gezegd en zoals ik dat ook aan de Kamer gemeld en in debatten met de Kamer heb gewisseld.

De heer **Kwint** (SP):

Maar de uitwerking van die juridische mogelijkheid die opengehouden werd, was dus volgens de Arbiter zelf dat NAM zich er regelmatig aan de voorkant tegenaan bemoeide door te dreigen met een gang naar de rechter en dat overigens ook in één specifiek geval daadwerkelijk gedaan heeft.

De heer **Kamp**:

Het wordt er niet anders van als dat in één geval is gebeurd, terwijl er 80.000 meldingen zijn geweest tussen 2012 en 2016.

De heer **Kwint** (SP):

Maar niet bij de Arbiter.

De heer **Kamp**:

Als er in één geval naar de rechter wordt gegaan, wordt het daar niet echt anders van. Uitzonderlijke situaties ... Als je met juristen praat over regelingen, is er altijd wel een uitweg voor een uitzonderlijke situatie. Het gaat erom wat de bedoeling was van die Arbiter. Als dat in de praktijk anders uitpakt, dan moet je dat als Arbiter bij mij melden. Het is bij mij nooit gemeld. Ik heb ook niet gezien dat het bij het ministerie gemeld is in de stukken die ik gelezen heb. Dus wat kunnen we dan doen?

De heer **Kwint** (SP):

Oké. De Arbiter zegt: er is vaak mee gedreigd en we hebben dat als zeer bezwaarlijk ervaren. Dat signaal heeft u nooit bereikt?

De heer **Kamp**:

Ik niet. Dat heeft mij niet bereikt.

De heer **Kwint** (SP):

Mevrouw Van Tongeren sprak in haar verhoor over een amendement dat zij heeft ingediend in de Tweede Kamer. Er kwam €200.000 beschikbaar voor

proefprocessen van Groningers tegen de NAM, om voor hen de gang naar de rechter gemakkelijker te maken. Waarom wilde u dat amendement niet uitvoeren?

De heer **Kamp**:

Mevrouw Van Tongeren heeft tegen u gezegd dat ik tegen haar gezegd zou hebben dat ik niet wil dat burgers tegen de Staat procederen. Burgers moeten zelf weten of ze wel of niet tegen de Staat procederen. Waar het mij om gaat, is of je burgers gaat subsidiëren om tegen de Staat te procederen. Ik vind niet dat je dat als Staat moet doen. Daarom was ik niet van zins om dat amendement uit te voeren, een amendement in een begroting dat inhoudt dat ik €200.000, in dit geval, beschikbaar krijg om iets te doen. Wat ik zou moeten doen, dat vind ik niet juist om te doen en daarom heb het niet gedaan.

De heer **Kwint** (SP):

Wat gebeurt er dan met het budget?

De heer **Kamp**:

Dat is blijven staan.

De heer **Kwint** (SP):

U zegt zelf al: ik heb niet gezegd dat burgers niet tegen de Staat zouden moeten procederen, maar ik wil het niet subsidiëren. Hoe kijkt u in dat licht naar de huidige situatie, waarin burgers alsnog tegen een orgaan van de Staat, namelijk het Instituut Mijnbouwschade Groningen, moeten procederen?

De heer **Kamp**:

Daar wil ik me niet over uitlaten. Toen ik wegging in oktober 2017, ben ik in de ouderenzorgsector gaan werken en heb ik andere dingen gedaan. Vanaf dat moment beschik ik niet over informatie waarover anderen, die daarna verantwoordelijkheid droegen, wel beschikken. De vragen daarover moet u aan hen stellen en niet aan mij. Ik kan uw vragen beantwoorden tot oktober 2017.

De heer **Kwint** (SP):

Nou, dan blijven we daar even. U stelde -- dat is in het verlengde van wat u nu zegt -- dat u juridische procedures vooral wilde voorkomen. U noemde daarbij voorbeelden als de Arbiter, maar ook de omkering van de bewijslast.

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

Wanneer u terugkijkt, in hoeverre is het gelukt om die juridische procedures te voorkomen?

De heer **Kamp**:

De omkering van de bewijslast, wilt u daar nu verder over spreken?

De heer **Kwint** (SP):

Nee, het ging nu meer in bredere zin over in hoeverre het gelukt is tot oktober 2017 om te voorkomen dat zou gebeuren wat u vreesde, namelijk dat burgers moesten procederen tegen hun eigen overheid.

De heer **Kamp**:

Gaan we nog spreken over die omkering van de bewijslast of blijft dat hierbij?

De heer **Kwint** (SP):

Dan moet ik even mijn eigen administratie erbij pakken. Als u daar iets over wil zeggen, zou dit een goed moment zijn.

De heer **Kamp**:

Oké. Die omkering van de bewijslast zag ik niet zitten. Het bekt natuurlijk wel goed, als je het hoort, "omkering van de bewijslast": je hebt een schademelding en je hebt de NAM en dan is het niet de schademelder die wat moet bewijzen, maar de NAM die moet bewijzen. Dat klinkt goed. Maar wat is nou de werkelijkheid? Omkering van de bewijslast is aan de orde als er een discussie is over een causaal verband, maar in Groningen was dat helemaal niet aan de orde. Naar iedere schademelder ging een schadeopnemer toe. Die ging dan een rapport opmaken en dan werd daar vervolgens op gehandeld. Dus dat causale verband, daar was in Groningen geen twijfel over. In het Burgerlijk Wetboek staat al van mijnbouwschade dat er risicoaansprakelijkheid is. Dat betekent dat degene die mijnbouw pleegt, aansprakelijk is voor de risico's die dat oplevert. Het enige dat de schademelder aannemelijk moest maken, is dat die schade is ontstaan door bodembeweging. Dat is op dit moment nog steeds zo. Dat is niet veranderd sinds die omkering van de bewijslast is doorgevoerd. De staatssecretaris voor Mijnbouw zegt in zijn brief van 18 september 2022 letterlijk:

"Schademelders hoeven enkel aan te tonen dat schade naar haar aard redelijkerwijs schade door bodembeweging als gevolg van de mijnbouwactiviteit is." Dat is dus precies hetzelfde als voor die omkering van die bewijslast al het geval is.

Bovendien is het zo dat als in de tijd dat er nog geen omkering van de bewijslast was, de schademelder schade meldde en er onduidelijkheid was over wat nou de oorzaak van die schade was, hij of zij gewoon het recht had om een beroep te doen op de Technische commissie bodembeweging. Die kon dan vervolgens uitzoeken wat nou de oorzaak was van die schade. Het laatste punt dat toen ook al speelde, is dat de rechter in ieder geval waarin hij van mening was dat het evenwicht tussen de schademelder en de NAM niet redelijk was, dat je niet de schademelder iets moest laten bewijzen, gewoon de bevoegdheid had om die bewijslast bij de NAM te leggen, die dat vervolgens zou moeten waarmaken. Dus ik denk dat dat hele complex van redenen dat er was om niet tot omkering van de bewijslast over te gaan, een sterk en overtuigend complex was. Vandaar ook dat ik in eerste instantie geen voorstander was van die omkering van de bewijslast.

De heer **Kwint** (SP):

Je ziet toch wel degelijk tegenwoordig dat wanneer de omkering van de bewijslast wordt toegepast, dat het uitgangspunt waar de rechter over oordeelt anders is, dat de vraag bij wie het ligt om aan te tonen waar schade vandaan komt wel degelijk anders is en dat het niet meer zo is dat de NAM kan zeggen "er kan ook een zware vrachtwagen door de straat hebben gereden" of althans dat die ten minste zal moeten aantonen dat er een zware vrachtwagen door de straat heen is gereden.

De heer **Kamp**:

Maar wat staat er dan in de brief die ik net aanhaalde van de staatssecretaris van een paar weken geleden? Daar staat: schademelders hoeven enkel aan te tonen dat de schade naar haar aard redelijkerwijs schade door bodembeweging als gevolg van de mijnbouwactiviteit is. Dat is precies zoals het daarvoor ook al was.

De heer **Kwint** (SP):

Kan zijn. Dat schade dat kan zijn.

De heer **Kamp**:

Nee, er staat "is". In de brief van 18 september 2022. Ik wil dat niet

wegpraten, hè. Ik snap dat verschil tussen de gewone vrouw of man en de NAM in een procedure heel goed. Die vrouw/man heeft wel of niet een verzekering voor rechtsbijstand. De NAM met Shell en Exxon daarachter kan de beste advocaten inhuren. Dus dat zit gewoon niet lekker. Dat snap ik wel. Omkering van de bewijslast is makkelijk gezegd, maar als je nou kijkt hoe de positie al was en wat er nou feitelijk veranderd is, dan denk ik dat je daar ook heel anders tegen aan kunt kijken.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik wil even door op het punt van versterking. Dat komt ook al vroeg in uw ministerschap aan de orde als een belangrijk onderwerp. In januari 2014 kondigt u in een Kamerbrief grootschalige preventieve versterkingen van gebouwen en infrastructuur aan. Wat was op dat moment, in januari 2014, uw beeld van wat grootschalige preventieve versterking voor de provincie Groningen zou betekenen?

De heer **Kamp**:

Wij wisten toen nog niet precies over welke aantallen het ging. Dat werd pas een jaar later, in december 2014, duidelijker. Mijn beeld was dat daar veel huizen stonden die in de constructie dingen hadden die niet zo goed waren. Ook de uitvoering en de bouwvergunningen waren vaak niet met elkaar in overeenstemming. Het waren vaak oudere huizen. Dat is iets wat in een ander gebied geen enkel probleem zou zijn, maar met aardbevingen is dat een heel groot probleem en die mensen hadden nooit om die aardbevingen gevraagd. Dus er moest echt voor gezorgd worden dat ze in de eerste plaats niet meer onveilig in hun huis waren. Er moest ook voor gezorgd worden dat dat niet alleen maar een cleane versterkingsoperatie was per huis, maar het ook uiteindelijk meerwaarde had voor de mensen in die huizen. Ik had dus de overtuiging dat aan veel huizen daar iets gedaan moest worden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Maar het beeld was nog niet scherp? U had nog niet een inschatting van: over welke aantallen hebben we het dan?

De heer **Kamp**:

Nee, dat is later gekomen. Ik moet ook zeggen dat ik me, zeker in het begin, onvoldoende heb gerealiseerd dat het weinig zin heeft en niet realistisch is om over grote aantallen te praten als je over versterking praat. Het gaat om allemaal individuele huizen met mensen erin die allemaal hun eigen situatie hebben, die er op hun eigen manier tegen aankijken en die eigen wensen

hebben. Je moet er eerst een inspectie op loslaten. Vervolgens wordt er geloof ik zes maanden lang gerekend om te kijken hoe je aan de NPR zou kunnen voldoen. Dan moet er een advies opgesteld worden voor hoe het dan moet gaan gebeuren, zo'n versterking.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat kwam later, dat u dat inzicht kreeg? Dat was niet op dat moment?

De heer **Kamp**:

Nee. Wat ik ermee wil zeggen, is dat ik in het begin dat inzicht niet had en dat later duidelijk werd dat het niet realistisch is om zomaar over grote aantallen te praten, maar dat je je moet realiseren dat ieder geval een geval op zichzelf is dat veel aandacht nodig heeft en dat het heel moeilijk is om die optelsom van die individuele gevallen tot een totaal aantal te laten leiden dat noodzakelijk is om de versterking -- later dachten we dat het om zo'n 10.000, 12.000 huizen, gebouwen, zou gaan in vijf jaar tijd -- voor elkaar te krijgen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dus op dat moment realiseerde u zich niet dat dat in de praktijk voor heel veel woningen zou neerkomen op sloop-nieuwbouw? Dat was niet wat u op dat moment scherp had?

De heer **Kamp**:

Nee. Ik dacht ook niet dat sloop-nieuwbouw iets was wat je zou moeten nastreven. Als huizen niet mooi of goed zijn en de bewoners zeggen "als er veel aan moet gebeuren, zet dan maar een nieuw huis neer", dan lijkt me dat prima, maar het is ook een heel mooi plattelandsgebied met mooie dorpen waar hele mooie huizen staan. Om daar maar te gaan slopen en nieuw te bouwen lijkt me een enorme aantasting van het gebied. Ik zal zo nog iets zeggen over grootschalige versterking, maar met name voor die individuele panden denk ik dat zomaar sloop-nieuwbouw op grote schaal niet het uitgangspunt kan zijn.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Wanneer kwam dat inzicht wel, dat dat zo grootschalig zou zijn?

De heer **Kamp**:

In december '15 heb ik de Kamer geïnformeerd hoe ik inschatte wat er zou moeten gaan gebeuren. We zijn in '14 begonnen met de inspecties. Er zijn

geloof ik zo'n 5.000 inspecties gedaan. Dat waren echt inspecties die erop gericht waren om bij het allereerste risico meteen op te treden, bijvoorbeeld bij schoorstenen die vallen. Je had daar woningen waar de stenen gewoon op de kozijnen waren gelegd. Dat was heel erg gevaarlijk. Er waren ook andere dingen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat waren de kleine elementen.

De heer **Kamp**:

Daar waren die eerste inspecties op gericht. Vervolgens hebben we met de woningcorporaties gepraat over wat we daaraan moesten doen. Toen kregen we op een gegeven moment die NPR beschikbaar. In december 2015 heb ik aan de Kamer geschreven dat het volgens mij zo was dat er in totaal 3.100 gebouwen versterkt zouden moeten worden en dat dat volgens deskundigen een factor tweeënhalve of drie meer zou moeten worden in de praktijk. Toen ben ik van drie uitgegaan. Toen werd er ook gezegd: er komen per jaar nog 360 huizen bij, omdat aardbevingen nog steeds doorgaan. Dus uiteindelijk kwam ik erop uit dat een aantal van 11.000 tot 12.000 gebouwen versterkt moest worden, voornamelijk woningen, en dat dat in een periode van vijf jaar moest gebeuren. Toen heeft de NCG gezegd dat dat technisch haalbaar was, maar dat het van twee dingen afhing: maatschappelijke acceptatie en doelstellingen zoals de nul op de meter, leefbaarheid, wijkverbeteringen en zo die je daaraan koppelt. Daar had de NCG natuurlijk groot gelijk in. Maatschappelijke acceptatie gaat niet over de maatschappij, maar ook het individu dat in zijn huis wordt aangetast en de optelsom van al die individuen. Dus daar zat het gewoon heel moeilijk en dat is zeer begrijpelijk.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik kom zo nog even met u terug op die tijd van de nieuwe NPR. Ik wil nog even een stap terug.

De heer **Kamp**:

Mag ik straks nog iets over die nul op de meter zeggen?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja, maar ik wil graag eerst nog een stap terug. Ik wil dit stap voor stap even aflopen. We zien dat u in november 2014 bij de NAM aandringt op het verhogen van de capaciteit voor bouwkundig versterken, van 0 tot 1.200 per jaar naar 3.000 huizen per jaar. Van wie kwam dat getal 3.000?

De heer **Kamp**:

U zegt het goed. Uw voorzitter zei in een van de vorige verhoren dat de doelstelling was om 3.000 huizen in 2015 te versterken en 5.000 huizen in 2016. Het was iets genuanceerder. Het was zo dat ik zei dat de capaciteit opgebouwd werd om in 2015 3.000 huizen te kunnen versterken en dat de capaciteit opgebouwd werd om in 2016 5.000 te kunnen versterken. Toen is er ook voor gekozen om een heleboel bouwvakkers op te leiden en bij te scholen om dat te kunnen doen. Er is ook met heel veel kleine aannemers overlegd om dat werk allemaal te kunnen gaan uitvoeren.

Hoe ik bij die aantallen kwam, die capaciteit van 3.000 en 5.000? Volgens mij kwam het uit het businessplan van Centrum Veilig Wonen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Uit het businessplan ...

De heer **Kamp**:

Als ik het teruglees, heb ik het daaruit gehaald. Of dat daaraan voorafgaand gevoed is vanuit het ministerie weet ik niet.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We zien toch dat er over dat verzoek wel vraagtekens zijn, onder anderen bij de heer Schotman. We hebben in de verhoren ook de heer Hut gehad van het Centrum Veilig Wonen. De heer Hut geeft aan op de vraag hoe realistisch het was dat het CVW 3.000 huizen moest versterken: "Totaal niet realistisch. We moesten 3.000 huizen versterken, maar we kregen geen adressen erbij. Ja, dan wordt het moeilijk."

De heer **Kamp**:

Twee opmerkingen. In de eerste plaats zegt hij: we moesten 3.000 huizen versterken. Volgens mij moesten ze capaciteit opbouwen om 3.000 huizen te kunnen versterken. Bovendien kwam het volgens mij uit zijn eigen businessplan. Maar u beschikt over alle stukken, dus dat kunt u daar wel uit halen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

En als we dan kijken naar de directeur van de NAM, de heer Schotman. Die reageert op 28 november 2012 al -- dat zal 2014 moeten zijn -- per brief op het verzoek en die geeft aan wat de implicaties zijn van dit hogere

ambitieniveau. Hij noemt daarbij vijf zaken. Hij heeft vragen bij het getal 3.000, of ze dat wel gaan halen.

De heer **Kamp**:

U zegt: 2014. Ik heb net iets gezegd over die 3.100 gebouwen maal een factor tweeënhalf of drie. In mijn geval heb ik gekozen voor drie, omdat de deskundigen van mening waren dat je dat moest verhogen. Er kwamen 360 woningen per jaar extra bij. Dat was in totaal 11.000, 12.000. Dat speelde 18 december 2015. NAM is op dat punt niet mijn directe gesprekspartner. Het ging om het Centrum Veilig Wonen en het ging om de NCG. De NCG was in 2015 inmiddels al een halfjaar aan het werk en die heeft het goed gezegd volgens mij: het is technisch haalbaar, maar het hangt af van de maatschappelijke acceptatie en de gekoppelde doelstellingen. Die maatschappelijke acceptatie -- dat heb ik net al gezegd -- werd gewoon verkeerd ingeschat. Over de gekoppelde doelstellingen zal ik, als u mij daar de gelegenheid voor geeft, straks nog iets zeggen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Nog even voor de helderheid. De opdracht van 3.000 huizen ging alleen over het opbouwen van capaciteit?

De heer **Kamp**:

Precies.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Wat betekent dat dat dan?

De heer **Kamp**:

Dat je moet zorgen dat je in staat bent om 3.000 huizen te versterken en dat je in 2016 in staat bent om 5.000 huizen te versterken. Gelijktijdig zeg ik daarbij: we hebben dat -- ook ik, onder mijn verantwoordelijkheid -- niet goed ingeschat. Dat grootschalig versterken van duizenden huizen is niet realistisch, met onze ambitie wat betreft wijkverbetering en recht doen aan een nieuwe straat, hoe die eruit moet zien, en ambities als nul-op-de-meterwoningen bouwen. Als je toch €100.000 of €200.000 in een huis investeert, maak er dan meteen een nul-op-de-meterwoning van. Als je al dat soort dingen eraan gaat koppelen, met betrokkenheid van iedere individuele bewoner, dan zijn die aantallen niet realistisch. Dus daar is een verkeerde inschatting gemaakt.

De heer **Kwint** (SP):

Is dat ook de reden dat het Centrum Veilig Wonen wel de capaciteit op orde brengt om 3.000 huizen te versterken, maar er uiteindelijk maar een zeer beperkt aantal is versterkt in 2015?

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

23, om precies te zijn.

De heer **Kamp**:

23?

De heer **Kwint** (SP):

Ja. Er zijn 23 woningen daadwerkelijk versterkt inclusief nul op de meter en daarnaast nog bij 500 de high risk building elements. Dus dan gaat het over de schoorstenen en aanverwante loszittende objecten.

De heer **Kamp**:

Laat me dan iets zeggen over wat ik met de woningcorporaties heb gedaan. Er zijn zeven woningcorporaties in het gebied actief. Die zeiden tegen mij, net als Leen van Dijke -- een oud-Kamerlid dat Stroomversnelling trok, een project om zo veel mogelijk nul-op-de-meterwoningen te maken: als je investeert in die huurwoningen -- er stonden veel huurwoningen daar, oudere huurwoningen -- dan moet je er meteen nul-op-de-meterwoningen van maken. Dus wij hebben toen 150 nul-op-de-meterwoningen afgesproken met de woningcorporaties. Ik ben ook zelf in het gebied geweest en ik heb die woningen bekeken. Die zijn gewoon gerealiseerd daar. Gelijktijdig hebben we afgesproken om dat te laten volgen door 1.500 woningen waar nul-op-de-meterwoningen van gemaakt zouden worden. Die versterking kwam dus wel op gang. Dat was bij die woningcorporaties gemakkelijker, maar je kunt wel zeggen "nul-op-de-meterwoningen", maar niet iedereen stormt dan meteen zijn huis uit om zijn huis op de kop te laten zetten. Er moet met die mensen overlegd worden: wanneer doen we dat, hoe doen we dat precies? Ben je het wel eens met de manier waarop we dat doen? Welke vervangende woning krijg je en ben je het daar wel mee eens? Al dat soort dingen, dat is allemaal veel complexer geweest dan wij dat hebben ingeschat toen wij over grote aantallen spraken.

De heer **Kwint** (SP):

In gesprekken met de Nationaal Coördinator kwam naar voren dat hijzelf in ieder geval vond dat hij onvoldoende mandaat had om bepaalde besluiten te nemen. Waarom is er niet voor gekozen om het mandaat van de NCG te verruimen of beter vast te leggen?

De heer **Kamp**:

Dan gaan we over het wetsvoorstel spreken dat we gemaakt hebben, om te doen wat u nu zegt. Ik vond het wel jammer dat dat moest gaan gebeuren. Weet u, de rijksoverheid, de provinciale overheid en de gemeentelijke overheden hebben volgens mij alle bevoegdheden die ze nodig hebben. Als die goed samenwerken en elkaar versterken en als één geheel constructief optreden om dingen voor elkaar te maken die nodig zijn voor het gebied, en dat onder leiding van de NCG met zijn eigen overheidsdienst Groningen, had dat kunnen lopen. Op het moment dat je zegt dat er bevoegdheden moeten zijn voor de Nationaal Coördinator om door te pakken bij gemeenten en door te pakken bij de NAM, dan zit je al in de sfeer van formele bevoegdheden, terwijl je het volgens mij eigenlijk met de wil van samenwerking en met de gezamenlijke overheidsdienst best voor elkaar kunt maken allemaal.

De heer **Kwint** (SP):

Was dat stadium niet al lang gepasseerd?

De heer **Kamp**:

Nee, maar dat mag ook volgens mij nooit gepasseerd zijn. Als je met een complexe, moeilijke situatie, een ernstige situatie, zoals in Groningen wordt geconfronteerd als overheden, dan ben je volgens mij verplicht naar de burgers toe om heel goed samen te werken, zeker als je je eigen overheidsdienst hebt met je eigen Nationaal Coördinator. Maar goed, toen dat niet werkte, zijn we wel met dat wetsvoorstel gekomen om die formele bevoegdheden aan die Nationaal Coördinator te geven. Ik vond dat zelf jammer, omdat het andere, dat had moeten lukken, tot dan nog niet gelukt was. Toen kwam dat wetsvoorstel. Dat hebben wij bij de Raad van State gebracht en die kwam met een kritische reactie daarop. Het kabinet was demissionair en toen is dat naar het nieuwe kabinet gebracht.

De heer **Kwint** (SP):

De Nationaal Coördinator verklaarde dat het goed ging zolang iedereen het eens was, dat hij prima uit de voeten kon zonder doorzettingsmacht, zonder eigen budget, zonder beslissingsbevoegdheid op het moment dat alle

overheidslagen aan dezelfde kant van het touw stonden te trekken. Herkent u dat?

De heer **Kamp**:

Ja. Kijk, die Nationaal Coördinator was echt volgens mij dé oplossing voor het gebied wat betreft het optreden van de overheden. In de eerste plaats omdat die een eigen overheidsdienst had, die zowel de ministeries bond als in het gebied de overheden liet samenwerken, maar ook vanwege de figuur van de Nationaal Coördinator. Het was iemand die minister van VROM was geweest. Hij was Kamerlid geweest. Hij was lang commissaris van de Koning geweest. Hij had bij Schiphol ook al bewezen dat hij in heel moeilijke situaties naar oplossingen toe kon werken. Dus ja, ik was echt blij dat hij daar was. Hij heeft dat ook heel goed gedaan. Hij heeft er alles aan gedaan wat hij kon doen. Ik vond het heel erg jammer dat dat uiteindelijk toch niet is gelukt.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U stelt de Nationale Praktijkrichtlijn op. In januari 2015 komt de stuurgroep Nationale Praktijkrichtlijn met een eerste impact assessment, een berekening waaruit blijkt dat op basis van de conceptversie van de Nationale Praktijkrichtlijn in Groningen mogelijk 30.000 tot 90.000 woningen niet aan de norm voldoen. In een studie van de provincie wordt zelfs gesproken over 152.000 woningen. Schrok u van dat aantal?

De heer **Kamp**:

Ja, maar het leek me allemaal niet erg realistisch. Ik heb al gezegd dat in december 2015 een berekening was gemaakt van 11.000, 12.000. Dat leek me wel realistisch. Het jaar daarop had ik al mijn twijfels bij die 22.000, die er toen uitkwamen. Maar aantallen zoals u die nu noemt, heb ik nooit als realistisch gezien.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hoe beoordeelde u dan die aantallen? Waren die niet gebaseerd op reëel onderzoek?

De heer **Kamp**:

Ik sprak al over die 11.000, 12.000. Ik heb aangegeven hoe dat opgebouwd is, de waardes. We hadden al anderhalf jaar inspecties achter de rug. Er was al de nodige ervaring opgebouwd. Dan trek je daar een conclusie uit, maar dan zeggen deskundigen: in de praktijk is het toch ingewikkelder en zijn het

meer huizen, dus hou daar rekening mee; eigenlijk zou je het met tweeënhalve, drie moeten vermenigvuldigen. We vermenigvuldigen het met drie. Op die manier is dat helemaal onderbouwd. Die 22.000 zal ook onderbouwd zijn, maar de aantallen waar u nu over spreekt ...

Je ziet ook dat die NPR voortdurend in beweging was. De eerste NPR die is vastgesteld ... Was dat december 2015? Mag ik dat even checken? Ja, dat is de eerste NPR geweest. Toen hebben we een tweede NPR gehad. Die kwam in mei 2017. En in die tussenperiode, tussen december 2015 en mei 2017, was er voortdurend discussie: de aannames die gemaakt zijn, zijn eigenlijk niet de goede aannames. Een voorbeeld. Ik kreeg op een gegeven moment het bericht dat er in november 2015 ontdekt was dat er in de berekeningen van de benodigde versterkingen een softwarefout was gemaakt en dat de werkelijke seismiciteit dreiging 30% lager was dan waarvan uitgegaan was. Ik kreeg ook meldingen waarin gezegd werd: luister, we hadden in het begin weinig feitelijke gegevens, dus toen hebben we met modellen gewerkt en die modellen waren gebaseerd op aannames en die aannames stapelden op elkaar, waardoor de uiteindelijke gevreesde seismiciteit veel minder was dan op grond van dat model bleek. Er werd ook gezegd: als je nou zo'n model loslaat op de beving van Huizinge, dan komt daar veel meer schade uit dan toen daadwerkelijk uit de beving van Huizinge is gekomen. Er was dus in die periode, tussen de eerste en de tweede NPR, al voortdurend discussie over. De NCG had daar ook mee te maken.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

En met wie heeft u dan die discussie?

De heer **Kamp**:

Die discussie is tussen de NEN-commissie en ons op het ministerie en de deskundigen die daarbij betrokken waren. We hebben daar van alle kanten deskundigen bij gehaald om daarover te spreken. Als je zegt dat alle huizen in Groningen net zo veilig moeten zijn als in de rest van Nederland, dan speelt de norm van 10^{-5} . Eerst was het: neem nou een norm van 10^{-4} . Dat is een kans op een slachtoffer eens in de 10.000 jaar ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja, op basis van industriële activiteiten.

De heer **Kamp**:

... en 10^{-5} is eens in de 100.000 jaar. Eerst hadden we 10^{-4} voor bestaande

bouw en 10^{-5} voor nieuwbouw, maar later hebben we gezegd: we doen voor alles, bestaande en nieuwbouw, 10^{-5} . Maar dan moet er veel gebeuren om aan die norm te voldoen. Als die norm te hoog is, doe je dus te veel, dan maak je te veel mensen ongerust en ga je te veel huizen versterken, zeker als je softwarefouten gaat maken. Het was dus echt nodig om daar heel kritisch op te zijn. De Nationaal Coördinator heeft met de keerzijde daarvan te maken gekregen. Want als je voortdurend die norm ter discussie hebt, waar moet je dan als Nationaal Coördinator met je versterkingsplannen van uitgaan? Dat was ook een frustratie van hem die ik heel goed begrijp.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja. Ik zei " 10^{-4} ", maar ik moet natuurlijk zeggen " 10^{-6} ", want dat is gekoppeld aan industriële activiteiten.

De heer **Kamp**:

Ik heb het nou over de huizen, de gebouwen, hè.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U heeft het nu over de huizen, maar ik herstelde even ... Ik had " 10^{-6} " moeten zeggen. U heeft het nu over 10^{-5} .

De heer **Kamp**:

U spreekt over de industriële bedrijvigheid in Groningen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Precies.

De heer **Kamp**:

Ik spreek over de gebouwen, omdat u het over de versterking had. 10^{-4} noemde ik voor bestaande bouw en 10^{-5} voor nieuwbouw.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ja. Ik vroeg u al met wie er dan discussies plaatsvinden. U zegt: bij die getallen had ik direct al het gevoel "dat is eigenlijk niet reëel, dat is veel te hoog". Hoe komt de discussie dan uiteindelijk tot een besluit waar iedereen zich in kan vinden, een besluit dat reëel is?

De heer **Kamp**:

Ik begreep dus hoe het zat met die 11.000, 12.000. Daar had ik me in verdiept en daarover had ik de Kamer ook geïnformeerd. In die 22.000 had ambtelijk EZ zich verdiept. Die informatie is ook via mij naar de Kamer

gegaan op een gegeven moment. Dus dat begreep ik, maar die grotere aantallen ... U had het over 70.000, 150.000 ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Tussen de 30.000 en 90.000.

De heer **Kamp**:

Ja, ja. We moeten ons ook heel goed realiseren dat in het begin, toen ik daar kwam, de beving van Huizinge in augustus 2012 net een halfjaar achter de rug was. Toen werd er gezegd: dat was 3,6 en we dachten tot nu toe "3,9, maximaal", maar grote kans dat dat in de toekomst meer wordt. We hebben kunnen vaststellen dat daarna die 3,6 nooit meer gehaald is. Daar werden dus inschattingen gemaakt die achteraf in de praktijk niet reëel bleken te zijn. Die 70.000 en die 150.000: ik heb nooit een geloofwaardige onderbouwing van die aantallen gezien, waardoor ik dacht "daar moeten we van uitgaan", dus ik ben daar ook nooit mee naar de Kamer gegaan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nee. De studie over de praktijkrichtlijn was voor gedeputeerde Moorlag een van de redenen om u in november 2014 een alarmerende mail te sturen. In hoeverre deelde u de zorgen van de heer Moorlag?

De heer **Kamp**:

Wat stond er in die alarmerende mail, mevrouw Kuik?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hij gaf aan ... Ik pak het er even bij. Hij zegt: "Het beeld dat zich heeft ontvouwd doet mij vrezen dat het een programma wordt waarin ofwel forse consequenties aan de geïnduceerde risico- en veiligheidsnormen moeten worden gedaan, ofwel een programma dat door zijn aard en schaal niet, althans niet tijdig, kan worden uitgevoerd en in het geval het wel wordt uitgevoerd, tot grote schade en onaanvaardbare maatschappelijke impact zal leiden. Het versterkingsprogramma zal een impact hebben dat de spankracht van de samenleving ver te boven gaat. Het al aangetaste draagvlak voor de winning van aardgas uit heel Groningen zal geheel worden ondermijnd."

De heer **Kamp**:

Hij was bezorgd over die versterkingsoperatie. De aantallen die hij noemde, kon ik absoluut niet plaatsen. Hij zegt ook: "Ik ben ermee naar Kamp geweest en heb het met hem besproken. Hij zat met grote ogen naar die

tekeningen te kijken en begreep dat allemaal niet." Dat laat ik verder allemaal maar voor hem. Ik denk dat wat de versterking betreft vanaf het begin de grootschaligheid op gespannen voet stond met de werkelijkheid. De werkelijkheid was heel taai en ingewikkeld. Dat heeft de Nationaal Coördinator heel goed onder woorden gebracht. Voor zover Moorlag dezelfde boodschap als de Nationaal Coördinator over heeft willen brengen, heb ik dat goed begrepen en was ik het daar ook wel mee eens.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

De studies maken duidelijk dat de provincie een grote verbouwing te wachten stond, hoe dan ook. Tegelijkertijd zien we dat de NCG en ook regionale overheden bredere ambities hebben, bijvoorbeeld op het terrein van stadsvernieuwing of verduurzaming. Daarmee dient zich ook een omvangrijke gebiedsopgave aan, waarbij nauwe samenwerking tussen gemeenten en burgers vereist is. In hoeverre was uw ministerie toegerust voor deze enorme opgave?

De heer **Kamp**:

Nou, ik was het daar met de Nationaal Coördinator heel erg eens. Als je daar maar gaat slopen en nieuwbouwen en gaat versterken, breek je zo'n hele samenleving af. De hele structuur van die samenleving breek je af. Ik vond dat we dat op een zodanige manier moesten doen dat de individuele burgers daar beter van werden, maar dat ook de straten, de wijken en de dorpen daar beter van werden. Dus een koppeling aan leefbaarheidsprojecten, aan de kwaliteit van een dorpsaanzicht: dat soort dingen, daar moest je aandacht voor hebben. Dat je een programma ging maken voor zo'n heel dorp, waar dan die grote versterkingsopgave ingepast werd, zoals de Nationaal Coördinator dat wilde, daar was ik het zeer mee eens.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Maar in hoeverre was uw ministerie daarvoor toegerust?

De heer **Kamp**:

De Nationaal Coördinator had de beschikking over de Overheidsdienst Groningen, er was menskracht bij de provincie en menskracht bij de gemeenten en wij hadden daar ook vanuit de rijksoverheid aan bij kunnen dragen om dat gezamenlijk te ontwikkelen. De Dienst Landelijk Gebied is ook naar Groningen gegaan en heeft gezegd: kom met voorstellen, daar willen wij graag mee aan de slag. De expertise die er bij Rijk, provincie en

gemeenten was, had gebruikt kunnen worden om dit soort dingen voor elkaar te krijgen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Heeft u nog overwogen om dit neer te leggen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken?

De heer **Kamp**:

De Nationaal Coördinator had, zoals ik al zei, dat interbestuurlijke deel in Groningen en dat interdepartementale deel in Den Haag en als er bepaalde activiteiten nodig waren van ministeries, dan kon hij die ministers daarop aanspreken en zou dat verder opgepakt kunnen worden. Een voorbeeld daarvan is dat de Dienst Landelijk Gebied naar Groningen ging.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Omdat we zien dat later in de tijd de keuze wordt gemaakt om dit bij BZK te beleggen, ben ik benieuwd of dat in uw tijd ook nog is overwogen, dat het een logische stap zou zijn dat BZK met gebiedsgericht werken ...

De heer **Kamp**:

Ja, maar bij het huidige kabinet is het weer bij BZK weggehaald.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat is een constatering die waar is. Maar mijn vraag is: is het toen nog ter sprake geweest dat dat misschien een optie zou zijn, dat dat zou helpen?

De heer **Kamp**:

Ik heb al eerder gezegd dat ik niet houd van die vergadertafeloplossingen. SodM zit onder EZ, maar zou dan eigenlijk onder Financiën moeten vallen. De versterking zit bij EZ, maar zou eigenlijk bij Binnenlandse Zaken moeten zijn. Dan wordt dat gedaan en vier jaar later wordt weer besloten om het van BZK naar EZ te brengen. Dat zijn allemaal van die vergadertafeloplossingen - met de beste bedoelingen, maar je schiet er weinig mee op. Het wordt alleen maar complexer en de burger die je probeert te helpen, ziet tussen de bomen het bos niet meer.

De heer **Kwint** (SP):

Toch kiest u zelf bijvoorbeeld voor de schadeafhandeling er wel degelijk voor om zo'n vergadertafeloplossing toe te passen en de schade weg te halen bij

NAM en Centrum Veilig Wonen om die vervolgens richting de Nationaal Coördinator te brengen.

De heer **Kamp**:

Ja, wat ik nu beschrijf van wat er in die vijf jaar is gebeurd, is allemaal gebeurd onder mijn verantwoordelijkheid. Daarvan ben ik mij zeer bewust. Voortdurend hebben we gekeken. Een contra-expert, een Arbitrator, een commissie voor speciale gevallen, toezicht door de commissie, toezicht door de NCG, ingewikkelde gevallen eerst nog een tijdje bij de NAM laten en daarna weer weghalen: zo zijn we voortdurend bezig geweest met het zoeken naar oplossingen voor een probleem dat op een bepaald moment werd onderkend. Maar, zoals ik al zei, het waren vaak vergadertafeloplossingen die de complexiteit alleen maar groter maakten. De NCG zei op een gegeven moment: met de schademeldingen gaat het helemaal verkeerd, dat moet op een andere manier. Ik was het wat dat betreft met hem eens. Wat de versterking betreft was het onontkoombaar om recht te doen aan de individuele burgers in hun huis. De grootschaligheid van die versterking kon je alleen maar voor elkaar krijgen door individuele gevallen goed te doen. Daar zou je die grootschaligheid mee kunnen bereiken. Maar je moest niet met die grootschaligheid beginnen zoals wij deden.

De heer **Kwint** (SP):

In hoeverre was het karakter van de versterkingsoperatie onder uw verantwoordelijkheid nou primair risicogericht of meer gebiedsgericht?

De heer **Kamp**:

Ik begrijp niet goed wat u daarmee bedoelt.

De heer **Kwint** (SP):

U wijst zelf bijvoorbeeld al op de mogelijkheid om nul op de meter te realiseren wanneer je dan toch fors aan de slag gaat met versterken. Dan is de vraag waar de nadruk van de versterkingsoperatie ligt: bij zo snel mogelijk onveilige huizen op norm krijgen of, in de slipstream daarvan, proberen om ook qua gebiedsontwikkeling en qua verduurzaming zaken op te pakken.

De heer **Kamp**:

Het begint natuurlijk met de noodzaak tot versterking. Daar begint het mee en dat is al ingewikkeld genoeg. Vervolgens hadden we de overtuiging, en ik

hoor daar ook bij, dat als je alleen maar versterkt -- je vergoedt de schade, je versterkt -- het gebied achterblijft, terwijl die mensen in dat gebied er ook recht op hebben dat er tegenover dat negatieve ook wat positiefs staat, dat dat eindelijk een keer wordt goedgeemaakt. Ik was echt van mening dat het niet goed was om alleen maar te kijken naar versterking, maar dat het gekoppeld moest worden aan dingen die goed waren voor de dorpen, voor de straten en voor de mensen die daar woonden. Ik snap dat we het daarmee nog ingewikkelder maakten, maar de NCG vond dat hij dat moest doen en ik was dat helemaal met hem eens. Ik vond ook dat we als drie overheden de taak hadden om heel goed met elkaar samen te werken om dat voor elkaar te krijgen en het elkaar niet lastig te maken.

De heer **Kwint** (SP):

Wordt in aanloop naar zo'n megaproject ook weleens bijvoorbeeld binnen de ministerraad gesproken over wat het karakter zou moeten zijn van zo'n operatie? Wordt er nog voordat alles in kannen en kruiken is, richtinggevend nagedacht over hoe die versterking opgepakt zou moeten worden? Of is het meer zo dat iets pas in de ministerraad komt wanneer er een concreet plan ligt?

De heer **Kamp**:

Nee, dat deed de Nationaal Coördinator. Die verdiepte zich daarin en maakte vervolgens een meerjarenplan. Hij heeft twee keer een meerjarenprogramma gemaakt, dat ook is goedgekeurd door de regio. Met name in dat tweede programma van hem zaten volop elementen van verbetering in de dorpen, in de wijken, in de leefbaarheid. Die programma's zijn vervolgens ook door mij en door de ministerraad vastgesteld.

De heer **Kwint** (SP):

Ja, precies. Maar de discussie in de ministerraad, dus de discussie met uw collega's in het kabinet, vindt plaats op het moment dat er zo'n meerjarenplan voorligt.

De heer **Kamp**:

Ja. Het initiatief lag bij de Nationaal Coördinator Groningen en die heeft dat tot twee keer toe genomen met dat programma, waar hij op dat moment ook de steun van de regio voor kreeg.

De heer **Kwint** (SP):

We hadden het net al even over de tekentafeloplossingen en de verschillende

manieren van aansturing die langsgekomen zijn. We zien dat bij de versterking ook. Het begint bij de commissie-Meijer en het gaat via Centrum Veilig Wonen, de Nationaal Coördinator Groningen en het advies van de Mijnraad. Het begon bij het ministerie van Economische Zaken en het ging naar Binnenlandse Zaken en het is tegenwoordig weer terug bij Economische Zaken. Wat doet die organisatorische en bestuurlijke onrust met het tempo van de versterkingsoperatie?

De heer **Kamp**:

Die bestuurlijke onrust is er vanuit de allerbeste bedoelingen, hè. Ik heb nooit iemand meegemaakt op een ministerie die niet doordrongen was van de problematiek daar in het gebied en de noodzaak om als rijksoverheid goede dingen te doen om die problemen te voorkomen en, voor zover dat niet kon, om die op te lossen. Ik heb dat nooit anders meegemaakt. Maar iedere keer is er een deelprobleem waar je dan induikt en waar je een oplossing voor vindt. Dat zijn er een heleboel. De optelsom van al die oplossingen maakt het zo complex dat je er op een gegeven moment in vastloopt. Het mooie voorbeeld ... of het slechte voorbeeld, maar wel een goed voorbeeld is zoals het met de schademeldingen ging. Als op een gegeven moment 70% naar de contra-expertise gaat en de Arbitrator helemaal vastloopt, dan doe je het niet goed en moet het anders.

De heer **Kwint** (SP):

De versterkingsoperatie is ook een weging van heel complexe en soms tegenstrijdige belangen: snelheid, zorgvuldigheid, gelijke behandeling, maatwerk. Hoe probeert u in het vormgeven van de versterkingsoperatie die verschillende belangen te wegen en een plek te geven?

De heer **Kamp**:

Hét grote belang is het belang van de burgers die in een onveilig huis zitten. In het begin heeft die burger het idee: versterken, dan worden er dingen gedaan aan mijn huis; er worden stalen balken binnen gezet en er wordt wat met de fundering gedaan, ontzettend veel gedoe. Nou, daar zit je niet op te wachten. Als burger zeg je dan: stop maar met de gaswinning, dan is dat misschien niet nodig. Maar later blijkt dat als je in een slecht, oud huurhuis zit of in een kwalitatief slechte koopwoning en er een heel dure versterking nodig is waardoor ervoor wordt gekozen om dan maar nieuwbouw te realiseren, je er wel belang bij hebt dat het toch voor elkaar komt. Daar had de NCG natuurlijk ook mee te maken in het begin, het verzet tegen de versterking. Later, toen mensen was gezegd "er gebeurt wat, je krijgt een

nieuwe woning", toen er dingen gebeurden die de mensen prettig vonden, kreeg je weer een heel andere dynamiek. Ik begrijp het allemaal heel goed, maar ik denk dat je er toch bij moet blijven dat je versterkt wat nodig is, dat je sloopt wat onontkoombaar is en dat je vervolgens probeert om andere dingen te doen in een straat, een wijk, een dorp om het toch beter te maken voor de burgers.

De heer **Kwint** (SP):

Wat is er de belangrijkste factor voor dat in uw periode uiteindelijk maar een paar honderd woningen daadwerkelijk bouwkundig versterkt worden?

De heer **Kamp**:

De belangrijkste factor is de complexiteit. Ik heb die al even geduid, maar laat me toch nog even het geheel schetsen, zodat u goed beeld heeft van wat daar precies aan de hand is. Je hebt een woning. Daar komt een inspecteur die gaat kijken wat er moet gaan gebeuren. Van wat hij heeft vastgesteld, moet hij de 10^{-5} -norm aanhouden. Zeker in het begin duurde dat zes maanden; zes maanden waren ze aan het rekenen om te kijken wat er moest gaan gebeuren. Vervolgens stelt die inspecteur een versterkingsadvies op, waarmee hij naar de bewoners toegaat. Dan wordt er gezegd: volgens ons moet er dit gaan gebeuren, wat vindt u ervan als al die dingen aan uw woning gebeuren, heeft u daarbij nog bepaalde wensen? Want het is een gebied met krimp, met mensen die ouder worden, mensen die graag gelijkvloers een slaapkamer willen hebben. "Als er dan toch van alles aan het huis gedaan wordt, zet er dan ook een keuken in die ons bevalt en een badkamer gelijkvloers." Er kwamen dus allerlei wensen van de mensen; heel begrijpelijk. Die wensen moesten bekeken worden, daarna moest het versterkingsadvies worden aangepast en vervolgens kwam er een versterkingsplan. Dat werd dan voor akkoord aan de bewoner voorgelegd. Als die bewoner daarmee akkoord ging, had er ondertussen ook al gekeken moeten worden naar vervangende huisvesting die door de bewoner geaccepteerd werd. Als het plan klaar was, konden de vergunningen worden aangevraagd, die door de gemeente verleend moesten worden, met de procedures die voor vergunningen spelen. Vervolgens moest het dan tot uitvoering komen. Maar je kunt niet zomaar gaan uitvoeren, er moet eerst een aanbesteding komen. Daarna krijg je de uitvoering.

Dat hele complex dat ik nu benoem, moest je dus per woning doorlopen. Het was heel mooi dat er al veel bouwvakkers werden opgeleid en veel kleine aannemers in het gelid werden gezet om aan het werk te kunnen gaan, maar

ik denk dat het vooral nodig was geweest om veel menskracht op die individuele bewoners met die individuele huizen te zetten, om door de optelsom van individuele gevallen waarbij je tot overeenstemming was gekomen de schaalgrootte te bereiken. En dat is in mijn periode niet tot stand gekomen.

De heer **Kwint** (SP):

Deze hele procedure is tot stand gekomen in uw periode.

De heer **Kamp**:

Ja.

De heer **Kwint** (SP):

Had het op deze manier ooit een succes kunnen worden?

De heer **Kamp**:

Ja, als je er maar voldoende ... Kijk, je kunt bij die versterking heel sec van die norm 10^{-5} uitgaan. Maar er is ook bedacht dat je kunt uitgaan van bepaalde typologieën huizen. Je kunt ook van referentiewoningen uitgaan. En er zijn nog andere modellen bedacht waardoor je wat praktischer zou kunnen omgaan met die versterking. Als je die benadering kiest, én je zet voldoende menskracht op de individuele bewoners van te versterken huizen én je werkt als drie overheden samen in plaats van dat je animositeit en tegenwerking onder elkaar hebt, dan had het gekund. Of dat in vijf jaar allemaal had gekund, vraag ik mij af.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Mevrouw Van der Graaf heeft nog een aantal vragen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat klopt. Ik ga even met u terug naar halverwege 2013, als u door uw ambtenaren geïnformeerd wordt over de hogere productie waarop in dat jaar wordt afgestevend. Heeft u de beslissing om geen besluit te nemen over productievermindering gedeeld met de ministerraad?

De heer **Kamp**:

Ik denk het niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U denkt het niet?

De heer **Kamp**:

Ik kan het me niet herinneren dat ik dat gedaan hebt. Maar als u de stukken bestudeert die er allemaal waren -- ik geloof dat u de notulen van de ministerraad hebt en dat soort dingen -- kunt u het misschien nagaan. Maar volgens mij heb ik dat zelf gedaan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat heeft u zelf gedaan? De notulen erop nageslagen?

De heer **Kamp**:

Nee, nee. Ik heb zelf niet het besluit genomen om te zeggen: je hebt het eerste halfjaar te veel gewonnen, dan ga je het tweede halfjaar maar minder doen. Wat ik gedaan heb, was afwachten totdat de uitkomsten van die onderzoeken er waren. Die zouden voor 1 december komen. Ik wilde zo snel mogelijk daarna een besluit nemen. U vraagt: heb je het besluit om géén besluit ... Heb je het niet nemen van een besluit ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De beslissing om geen besluit te nemen, om niet in te grijpen, heeft u die gedeeld met de ministerraad?

De heer **Kamp**:

Daar heb ik "nee" op gezegd. Nee. Misschien dat u het anders ziet uit de stukken, maar in mijn herinnering heb ik dat niet gedaan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat komt overeen met het beeld dat wij hebben. Waarom heeft u dat niet gedaan?

De heer **Kamp**:

Als je vijf jaar lang heel intensief met een onderwerp bezig bent, gaat echt niet alles goed. Ik heb een aantal dingen niet goed gedaan, vind ik achteraf met informatie die later kwam en die mij steeds duidelijker werd. Ik heb ze alle drie opgenoemd. De laatste was die 42,5, waar ik achteraf liever voor 40 had willen kiezen. Het niet zeggen van "je hebt het eerste halfjaar te weinig gewonnen, het tweede halfjaar maar minder gaan winnen" is het tweede punt. Het derde punt is dat op het moment dat ik zei "we gaan onderzoeken doen en daar nemen we tot 1 december 2013 de tijd voor" ik ook had kunnen zeggen: en dan ga je niet meer winnen dan 49 miljard kubieke

meter. Dat zijn de drie dingen waarvan ik zeg dat ik die anders had willen doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, maar op dat moment wilde u niet de ministerraad meenemen bij deze afweging.

De heer **Kamp**:

Het is niet zo dat ik besloten heb om de ministerraad niet mee te nemen, hoor. Het is niet zo dat er geheimen zijn voor andere ministers of voor de ministerraad. Het is sowieso zo dat bij ieder ministerie waar ik gezeten heb - - het zijn er vier -- er altijd vrij toegang tot alle onderwerpen was voor Financiën. En het was ook zo dat de raadsadviseur van de minister-president ook volledig inzicht had in wat er op het ministerie gebeurde. Dus het was niet zo dat ik dingen weg wilde houden bij de ministerraad.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Is de beslissing om geen besluit te nemen over productievermindering volgens u hetzelfde als gewoon doorgaan met produceren?

De heer **Kamp**:

U praat nu over medio 2013, dat er mij gezegd is "omdat het een koude winter was en omdat er te weinig uit de koude velden komt, is er wat meer gewonnen." Ik heb toen niet besloten om te zeggen "dan ga je het tweede halfjaar maar minder doen". Wat ik al zei, dat heb ik gedaan omdat ik die onderzoeken wilde afwachten, om ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat was niet wat ik vroeg. Is het hetzelfde?

De heer **Kamp**:

Ik zie het verschil zo niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U ziet het verschil zo niet. Dank u wel.

De heer **Kamp**:

Als u mij dat nu zo vraagt, zie ik zo het verschil niet. Maar misschien kunt u de vraag nog verduidelijken, dan zal ik nog een poging wagen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ik stelde u de vraag of de beslissing om geen besluit te nemen over productievermindering volgens u hetzelfde is als doorgaan met produceren.

De heer **Kamp**:

Ja, als ik gewild had dat ze minder zouden gaan produceren in het tweede halfjaar, had ik daartoe moeten besluiten. Dat heb ik niet gedaan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In het verhoor is een aantal keren naar voren gekomen dat informatie en signalen die wel bekend waren bij de ambtelijke top, u niet hebben bereikt. Ik geef een aantal voorbeelden daarvan. Het gaat bijvoorbeeld over de berekeningen die GasTerra op verzoek van het ministerie had gemaakt over de leveringszekerheid eind 2012 en begin 2013. Het gaat over de consequenties van het businessplan van GasTerra, consequenties die u niet kende en waarover de heer Leegte in zijn verhoor heeft verklaard dat het het doel van het staatsbedrijf is om de gaswinning te optimaliseren, dat dit betekent "gewoon maximaal verkopen wat je kan verkopen" en dat iedereen dat had kunnen weten. U wist ook niet, zo heeft u verklaard, dat u halverwege 2013 nog 8 miljard kuub had kunnen verminderen. Uit een reconstructie van uw sg in 2015 wordt u pas duidelijk hoe de recordwinning in 2013 tot stand is gekomen. Wij vragen ons af hoe u dit verklaart.

De heer **Kamp**:

U beweert nu een aantal dingen die ik zomaar niet overneem. Laten we eens gaan praten over die 8 miljard. Waar heeft u het over?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het zijn voorbeelden die in de verhoren, op de twee momenten dat we u nu hebben verhoord, naar voren zijn gekomen en ...

De heer **Kamp**:

Welke 8 miljard? Wanneer?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dan gaat het over de 8 miljard die halverwege 2013 nog verminderd kon worden. Dat heeft ook de heer Broenink van GasTerra hier verklaard in het openbaar verhoor.

De heer **Kamp**:

Ik weet niet waar dat over gaat. Het is zo dat ik de lijn had op grond van adviezen van SodM en de Mijnraad onder andere, en ook ambtelijk EZ ... dat wij de lijn hadden "we moeten vlak winnen." Als je dan in de loop van het jaar meer en minder gaat winnen, ben je dus niet vlak aan het winnen, en dat levert een risico op voor de seismiciteit. Dus ik weet niet precies hoe dat zit met die 8 miljard in relatie tot de vlakke winning.

Het tweede is dat u zegt dat meneer Leegte, het Tweede Kamerlid Leegte, iets zei -- het was mij niet duidelijk wat u daarmee bedoelt -- in relatie tot dat ik niet volledig geïnformeerd zou zijn. Wat bedoelt u daarmee?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat gaat erover dat u heeft verklaard dat u de consequenties van het businessplan van GasTerra niet kende, namelijk dat het hun strategie was om zo veel mogelijk te verkopen. En dat niet de prognose ... Dat dat niet het doel was. Het punt dat we hiermee willen illustreren, want dit zijn voorbeelden die in de verhoren naar boven zijn gekomen, is als volgt. Dit is informatie die allemaal wel bij uw ambtelijke top bekend was. Wij vragen ons af hoe het dan kan dat deze signalen niet bij u terechtkomen of dat deze informatie niet bij u terechtkomt. Heeft u daar een verklaring voor?

De heer **Kamp**:

Ik heb om te beginnen vraagtekens bij de opsomming die u geeft. Wat u zegt van René Leegte, die zei dat GasTerra erop gericht is om gas te verkopen: met alle respect, ik ben niet achterlijk. Natuurlijk weet ik dat GasTerra er is om gas te verkopen. Maar het gaat erom dat het wordt gewonnen door de NAM en vervolgens verkocht door GasTerra en ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Nee, dat systeem is duidelijk en dat u zich dat realiseert ook. Maar u heeft ook verklaard dat u niet op de hoogte was van die optimalisatiestrategie van GasTerra. Dus nogmaals: de voorbeelden die ik aanhaal, komen voort uit de verhoren die we hebben gehad. Het wekt bij ons de vraag op hoe het kan dat deze signalen niet bij u doorkomen of dat deze informatie niet bij u doorkomt. Heeft u daar een verklaring voor?

De heer **Kamp**:

Ik wil die vraag wel beantwoorden, maar ik wil die voorbeelden niet zomaar laten lopen. Kijk, die optimalisatie waar ik moeite mee had, waarvan ik heb

gezegd dat ik er een rotgevoel over heb, ging over het volgende. Je hebt een planning van 49 miljard. Vervolgens zit je daar in het eerste halfjaar boven. Je moet dus eigenlijk vooral niet doorgaan met wat er gebeurd is. Dan blijkt dus dat er volkomen onnodig -- er is geen verklaring voor te geven -- gas wordt bijgemengd in het hoogcalorisch gas, om op die manier meer te kunnen verkopen. Tja, je kunt er wel zijn om geld te verdienen en gas te verkopen, maar dat wil niet zeggen dat als er op een gegeven moment een groot probleem is, je dat probleem nog groter moet maken terwijl dat niet nodig is. Dat je extra gas nodig hebt voor een koude winter, begrijp ik. Als er extra gas moet in de opslag van Norg, begrijp ik het ook. Als er minder dan verwacht uit de kleine velden komt en dat moet worden gecompenseerd, begrijp ik het ook. Maar dat andere begrijp ik niet. Dat was wat ik wilde opmerken over uw voorbeeld.

Dan over dat ik niet geïnformeerd ben. Kijk, op zo'n ministerie word je voortdurend geïnformeerd. Je hebt de hele dag gesprekken met ambtenaren, je krijgt iedere avond tassen mee waarin tien, twintig adviezen zitten waar je op moet beslissen. De volgende dag heb je zes, zeven besprekingen waar je besprekingsdossiers van mee krijgt. Dus je wordt voortdurend door die ambtenaren geïnformeerd. Ik vind dat ik al die jaren heel goed door heel goede ambtenaren geïnformeerd ben. Maar er gaan ook wel dingen mis, zoals er bij mij ook dingen misgaan. Ik heb u net al drie dingen genoemd waarvan ik vind dat ik die destijds anders had kunnen en moeten doen. En zo gaat er bij die ambtenaren ook weleens iets mis. Maar de grote lijn is dat ik door deskundige ambtenaren uitstekend geïnformeerd ben.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
"Er gaat ook weleens iets mis", zegt u.

De heer **Kamp**:
Ja, tuurlijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Het is mensenwerk.

De heer **Kamp**:
Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Had u het gevoel dat u benaderbaar was voor uw ambtenaren?

De heer **Kamp**:

Ja, natuurlijk. Als het gaat over dit onderwerp, Groningen, had ik natuurlijk rechtstreeks contact met de dg. Ik had rechtstreeks contact met de directeur, wekelijks, denk ik, en ik had ook rechtsreeks contact met de beleidsambtenaren die voor de directeur werkten, soms met de directeur erbij, soms zonder de directeur. Dat ging aan de lopende band. Zo heb ik altijd gewerkt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ter afsluiting hebben wij nog een aantal overkoepelende en reflectieve vragen. De heer Wallage sprak in zijn openbaar verhoor over de wijze waarop u invulling gaf aan uw ministeriële verantwoordelijkheid. Die liet weinig ruimte voor inspraak van bijvoorbeeld de dialoogtafel. Wat is uw reactie daarop?

De heer **Kamp**:

Volstrekt onjuist. Kijk, alles waar je maar over kon praten, de schadeafhandeling -- door wie, op welke manier -- de versterking -- hoe doen we dat, op welke manier -- de leefbaarheid, de Economic Board, de kerken en andere culturele monumenten: ik wil overal over spreken en dat hebben we ook gedaan. Maar de zware verantwoordelijkheid voor de winningsbesluiten, waarover ik tientallen en tientallen keren heb moeten debatteren met de Tweede Kamer en met de Eerste Kamer en waarvoor ik nu voor de enquêtemissie sta, die verantwoordelijkheid kan ik niet wegschuiven. Het moet duidelijk zijn wie daarvoor verantwoordelijk is. En dat was ik. Zo heb ik geprobeerd te handelen. Ik wilde gewoon die anderen dat besparen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Betekent dat dus dat u zegt: dat ligt bij mij en discussie daarover of inspraak daarop lag niet bij anderen zoals de dialoogtafel? Op dat punt, het punt van het winningsplafond.

De heer **Kamp**:

De Mijraad, NAM, SodM, de ambtenaren: al die opvattingen kwamen op een gegeven moment bij mij. Dan moest er een besluit genomen worden. Ik besloot dan over een voorstel aan de ministerraad. De ministerraad nam

daar vervolgens een besluit over. Zo was het en zo moest het zijn. Voor de duidelijkheid in dit heel lastige proces was dat ook noodzakelijk. Bovendien, het gevolg van deze manier van doen was ook dat het het laatste jaar voor ik kwam, 48 miljard was en het jaar dat ik wegging 20 miljard. Een ander voorbeeld: toen ik kwam, waren de inkomsten voor de Staat uit de gaswinning 15 miljard, toen ik wegging, was dat 2 miljard. Die 13 miljard die daartussen zat, is opgevangen in de rijksbegroting op een zodanige manier dat die toch overeind bleef. Dus we hebben dingen kunnen doen. Ik heb net ook al het aantal schademeldingen genoemd, 80.000. 84% was met akkoord van de schademelder afgedaan. Er zijn dus een heleboel dingen goed gegaan. Maar het moeilijke was de hoogte van de winning en dat was mijn verantwoordelijkheid.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Als ik u zo hoor, wilde u de maatschappelijke organisaties en de dialogotafel daar niet mee belasten.

De heer **Kamp**:

Nee, die wilde ik dat besparen. Ik vond ook dat het formeel niet kon, hoor. De minister moest besluiten over het winningsplan. De Mijnbouwwet, het stellen van een grens, daar moest ook de minister over besluiten. Als je dan daarover gaat praten, kom je in een onderhandelings sfeer die daar niet mee verenigbaar was.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. In diverse verhoren ging het ook over de informatiepositie van de Tweede Kamer. Enkele Kamerleden gaven aan dat het voor hen op sommige momenten erg lastig was om voldoende grip te krijgen op het onderwerp. Begrijpt u dat?

De heer **Kamp**:

Die Kamerleden werden natuurlijk voortdurend benaderd vanuit Groningen, door burgers, de diverse overheden, vanuit hun politieke partij, door de media. Zij waren heel erg bezorgd over wat er allemaal gebeurde en probeerden natuurlijk hun verantwoordelijkheid waar te maken, want zij moesten mij controleren en al dan niet instemmen met wat ik deed. Dat ze dan het gevoel hadden dat ze onvoldoende grip hadden op die hele complexe materie die voortdurend in beweging was, begrijp ik heel goed. Ik heb van mijn kant geprobeerd om hen daartoe wel in staat te stellen, want ik heb ik weet niet hoeveel debatten met de Kamer gehad, misschien wel 80, over dat

onderwerp. Ik heb al gezegd dat als ik een brief stuurde, ik 200, 300 vragen van de Kamer kreeg. En die werden allemaal beantwoord. Dus we deden wel heel erg ons best om die Kamerleden goed te informeren. Maar al die informatie van mij nam de complexiteit en de moeilijkheidsgraad van het geheel niet weg.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nee. De OVV, de Onderzoeksraad, uit op een gegeven moment in een rapport kritiek op het gasgebouw.

De heer **Kamp**:

Het eerste of het tweede rapport?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het rapport uit 2015.

De heer **Kamp**:

Dat is het eerste rapport.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het eerste rapport. In uw reactie op het OVV-rapport aan de Tweede Kamer gaf u aan voornemens te zijn om de structuur van het gasgebouw aan te passen. Wat functioneerde er niet goed volgens u in dat gasgebouw?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of ik dat zo heb gezegd: de structuur van het gasgebouw aan te passen. Volgens mij was dat advies van de OVV vrij concreet. Ze zeiden onder andere wat u nu aanhaalt, terecht, "de structuur van het gasgebouw fundamenteel aanpassen." Dat was wat zij mij adviseerden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Zal ik het er even bij halen? De OVV stelt dat het gasgebouw een stelsel is waarin het veiligheidsbelang niet als zelfstandig belang is vastgelegd. Daarop is de reactie van EZ: "Het is echter niet het gasgebouw, maar de minister van EZ die verantwoordelijk is voor een veilig mijnbouwbeleid in Nederland. (...) De veiligheid staat hierbij voor het kabinet voorop. (...) Het staat voor het kabinet vast dat het wenselijk is de structuur van het gasgebouw aan te passen." Waar zit het 'm in dat het gasgebouw niet goed functioneerde volgens u?

De heer **Kamp**:

Bij het eerste verhoor hebben we over het gasgebouw gesproken. Ik had er een paar problemen mee. Het was een model uit de jaren zestig van de vorige eeuw. De constructie met Gasunie, GasTerra, later GTS, die opsplitsing van de Gasunie, de Maatschap Groningen waar besluiten werden genomen over de winning, GasTerra dat besluiten nam over de verkoop: ik vond het een ingewikkelde constructie. Ik had er twee grote problemen mee. Het ene was dat EBN daar voor het grootste deel de Staat vertegenwoordigde en de communicatie tussen EBN en de Staat, het ministerie van Economische Zaken, beperkt was. Dus de mogelijkheden die de Staat had op grond van het percentage dat hij had in GasTerra en in de Maatschap, werden niet optimaal benut omdat het voor een deel via EBN liep.

Het tweede was dat de mensen die de dienst uitmaakten bij de Maatschap, dezelfde mensen waren die de dienst uitmaakten bij GasTerra. Dat was niet zo logisch en bovendien was het bij GasTerra zo dat die mensen kwamen uit de raad van commissarissen. Dus een aantal commissarissen zat in het College van Gedelegeerde Commissarissen en die moesten weer gecontroleerd worden door de commissarissen waar zij zelf deel van uitmaakten. Dat vond ik allemaal niet goed. Maar het was wel zo dat dit iets was dat al 50 jaar liep. En je kunt de constructie ter discussie stellen, maar het gevolg is dan wel dat van de andere kant ook alles ter discussie gesteld kan worden. "De andere kant" zijn ExxonMobil en Shell. Zij kunnen dan zeggen: we hebben afgesproken dat uiteindelijk bijna 90% van de opbrengsten naar de Staat gaat, maar wij vinden dat niet reëel en wij willen dat anders. Twee keer is geprobeerd om te kijken of er iets goeds te halen zou zijn uit het ter discussie stellen van de opzet van het gasgebouw, en uiteindelijk heb ik geconstateerd dat als het twee keer niet zinvol was en op het moment ... Tja, we zijn toch in de fase van afbouw van de gaswinning; het gaat eerder over exit dan het veranderen van de hele opzet. En met dat veranderen van de opzet kun je alleen maar de belangen van de Staat schaden. Dan denk ik dat het niet zo verstandig is om dat te doen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Helder. U heeft al een drietal punten duidelijk gemaakt waarop u achteraf bezien anders had willen handelen. Is er nog iets anders waarvan u zegt als u terugkijkt dat u het anders had willen doen?

De heer **Kamp**:

Ja. Wat ik ook al gezegd heb, is dat ik de complexiteit van de versterking niet goed heb ingeschat. Het is natuurlijk niet zo dat ik in mijn eentje daar maar inschattingen zit te maken, het is een heel complex van medewerkers, het ministerie en allerlei adviseurs die mij daarin ondersteunen en adviseren. Maar uiteindelijk moet ik zelf de conclusie trekken en de besluiten nemen. En ik vind dat ik bij die besluiten over de versterking in het begin de complexiteit heb onderschat, de mogelijkheden van grootschaligheid heb overschat en dat ook het belang van het rechtdoen aan het individu in zijn eigen thuis, zoals de NCG dat zegt, niet goed is ingeschat. Dat is dus het vierde punt, dat ik eraan wil toevoegen.

Aan de andere kant zijn er natuurlijk ook een heleboel dingen wel goed gegaan, gelukkig. Maar uiteindelijk gaat het toch om: wat is nou het eindresultaat aan het einde van je vijf jaar van de situatie in Groningen? Ik ben daar niet weggegaan met het idee: nou, het is opgelost, het is voor elkaar. Het was een hele zware, moeilijke periode. In de eerste plaats, en in de tweede plaats en in de derde plaats voor de mensen in Groningen. Maar ook voor ons, degenen die de verantwoordelijkheid hadden om daar wat te gaan doen, was het moeilijk. Ik heb wel heel veel bewondering voor die ambtenaren bij de NCG, de mensen bij het Centrum Veilig Wonen, ook de mensen bij de NAM, de mensen bij de Gasunie, GasTerra, GTS, de mensen op het ministerie, vaak Groningers maar anders ambtenaren, mensen die ontzettend hun best hebben gedaan om het tot iets goeds te leiden. Dat is in onvoldoende mate gelukt in mijn periode. Dat maakt dat ik toen ik daar wegging, niet dacht: zo, dat was het dan; die klus heb ik geklaard.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dank.

De **voorzitter**:

Dank. Wij zijn uitgevraagd als commissie. Ik vraag de griffier om u en uw steunverlener naar buiten te geleiden.

De heer **Kamp**:

Dank u wel. Veel wijsheid, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:

Ik ga zo dadelijk de vergadering sluiten. Morgen zijn er geen verhoren, maar op woensdag wel. Dan hebben we om 10.00 uur het verhoor met de heer

Raab. Hij heeft op het ministerie van Financiën gewerkt en is veel in aanraking geweest met het gasdossier.

Ik sluit de vergadering.

Sluiting 19.58 uur.